

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE KAMU POLİTİKASI BAĞLAMINDA
ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK POLİTİKASI:
VATANDAŞ ALGISI**

HAMZA DEMİRTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. ERHAN ÖRSELLİ**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hamza DEMİRTAŞ		
	Numarası	168104011017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Türkiye’de Kamu Politikası Bağlamında Çocuk Hakları ve Çocuk Politikası: Vatandaş Algısı			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hamza DEMİRTAŞ
Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hamza DEMİRTAŞ
	Numarası	168104011017
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ
	Tezin Adı	Türkiye’de Kamu Politikası Bağlamında Çocuk Hakları ve Çocuk Politikası: Vatandaş Algısı

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Türkiye’de Kamu Politikası Bağlamında Çocuk Hakları ve Çocuk Politikası: Vatandaş Algısı başlıklı bu çalışma 21/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Önder KUTLU	
2	Doç. Dr.	Sefa USTA	
3	Doç. Dr.	Erhan ÖRSELLİ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hamza DEMİRTAŞ		
	Numarası	168104011017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ		
	Tezin Adı	Türkiye’de Kamu Politikası Bağlamında Çocuk Hakları Ve Çocuk Politikası: Vatandaş Algısı		

ÖZET

Kamu politikası, toplum yaşamını ve geleceğini etkilemek ve onlara yön vermek amacıyla alınmış kararlar olarak tanımlanabildiği gibi; hükümetlerin herhangi bir konu hakkında yapmayı veya yapmamayı tercih ettikleri şey olarak da tanımlanabilir.

Çocukluğa yüklenen anlam ile toplumun çocuğa olan bakış açısı tarihsel süreç içerisinde önemli bir değişim geçirmiştir. Çocuk, geçmişte toplum içinde değersiz ve görmezden gelinen bir olgu iken, günümüzde koruma altına alınmış ve üzerinde önemle durulan bir konuma gelmiştir. Bu bağlamda, son yıllarda çocuk ve çocuk hakları ile ilgili çalışmalar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha yaygın bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Nitekim Türkiye’de çocuklara ve çocuk haklarına yönelik toplumsal ilginin de son yıllarda arttığı rahatlıkla ifade edilebilir. Özellikle son zamanlarda yaşanan ve kamuoyu gündeminin ilk sıralarında yer alan olumsuz olayların yaşanması bu ilginin artmasında etkili olmuştur. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, internetin yaygın kullanımı ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasının bu süreçte önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda son günlerde çocuklara yönelik istismar haberlerinin ve çocuk haklarının ihlal edildiğine yönelik haberlerin yazılı ve görsel medyaya yansması kamuoyu vicdanını da rahatsız etmiş ve bu yönde uygulanan kamu politikalarının varlığı ve etkinliği tartışılmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye’de yürürlükte olan çocuk hakları ve çocuklara yönelik yürürlükte olan kamu politikalarının vatandaşlar tarafından nasıl algılandığının ölçülmesi olarak belirlenmiştir. Vatandaşların algısını tespit ve analiz edebilmek amacıyla bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evreni Konya ili şehir merkezinde ikamet eden 18 yaş üstü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Anket çalışması 25 Şubat 2019-15 Nisan 2019 tarihleri arasında belirlenen örneklem planı dâhilinde 598 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde vatandaşlar Türkiye’de uygulanan çocuk politikalarının revize edilmesini, daha etkin kamu politikalarının yürürlüğe sokulmasını istemektedirler.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Hakları, Kamu Politikaları, Türkiye

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
--	--	--

Author's	Name and Surname	Hamza DEMİRTAŞ		
	Student Number	168104011017		
	Department	Political Science And Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ		
	Title of the Thesis/Dissertation	In The Context Of Public Policy Children's Righ And Child Policy: Perception Of Citizen		

ABSTRACT

Public policies can be defined as the decisions that are constructed to navigate the future and life of a society. It can also be considered as what governments prefer to do or not to do about any issue.

With the meaning attributed to childhood, the society's point of view for children has evolved significantly in the historical process. While the phenomenon of children was ignored in the society in the past, it has now been taken under protection and has obtained an important position. In this manner, studies about children and the rights of them are conducted more frequently both in the national and international level. Indeed, it can easily be claimed that interest for children and children's rights has improved in Turkey in the recent years. In particular, the recent negative events that are on the top public agenda have increased this interest. Furthermore, it can be said that the developments in information and communication technologies, the widespread use of the internet and social media have an important effect on this process. In this respect, the reflection of the news about the abuse of children and the reports of violations of children's rights on the written and visual media has disturbed the public conscience which gave rise to the fact that existence and effectiveness of public policies implemented in this direction have been started to be discussed.

In this context, the aim of the study is to measure the perception of citizens for the public policies applicable to children's rights and children in Turkey. A field study was conducted to identify and analyze the perception of citizens.

The participants of this study consist of Turkish citizens who are above 18 years and live in the main districts of Konya province. The survey was conducted with 598 people within the sampling plan determined between 25 February 2019-15 April 2019. The examination of results from the survey leads to the fact that citizens want public policies applied in Turkey to be revised and want introduction of more effective public policies.

Keywords: Child, Child Rights, Public Policy, Child Policies, Turkey

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	i
Tablolar Listesi	iv
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU POLİTİKASI KAVRAMI, AKTÖRLERİ, SÜREÇ ANALİZ MODELİ

1.1. Kamu Politikası Kavramının Tanımı	5
1.2. Kamu Politikası Aktörleri	8
1.2.1. Resmi Aktörler	9
1.2.1.1. Devlet.....	9
1.2.1.2. Parlamento	10
1.2.1.3. Yargı Kurumları	11
1.2.1.4. Hükümet – Kamu Bürokrasisi ...	12
1.2.2. Gayr-i Resmi Aktörler	14
1.2.2.1. Siyasi Partiler	14
1.2.2.2. Vatandaşlar / Seçmenler	15
1.2.2.3. Sivil Toplum Örgütleri	16
1.2.2.4. Medya ve Sosyal Medya	17
1.2.3. Uluslararası Aktörler	19
1.3. Kamu Politikası Analizi: İşlevsel Süreç Model	20
1.3.1. Kamu Politikasında Problemin Tanımlanması ve Gündeme Gelmesi.....	22
1.3.2. Kamu Politikası Alternatiflerinin Formüle Edilmesi	24
1.3.3. Kamu Politikasının Kanunlaşması ve Meşrulaştırılması	25
1.3.4. Kamu Politikalarının Uygulamaya Konulması	25
1.3.5. Kamu Politikalarının Değerlendirilmesi	26

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI VE TÜRKİYE’DE ÇOCUKLARA YÖNELİK KAMU POLİTİKALARI

2.1. Çocuk Kavramı ve Tanımlanması	28
2.2. Çocuk Hakları ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi.....	30
2.2.1. Eski Çağda Çocuk.....	30
2.2.2. Orta Çağda Çocuk.....	31
2.2.3. Yeni Çağda Çocuk	32
2.2.4. Yakın Çağda Çocuk ..	33
2.2.4.1.Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	34
2.2.4.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi	35
2.2.4.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989).....	36
2.3. Cumhuriyet Öncesi Türk – İslam Dünyasında Çocuk ve Çocuk Hakları.....	38
2.4. Türkiye Cumhuriyetinde Çocuk ve Çocuk Haklarının Gelişimi	40
2.4.1. Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Çocuk ve Çocuk Hakları (1923-1950	

Dönemi)	40
2.4.2. 1950 – 1983 Arası Dönemde Çocuk ve Çocuk Hakları.....	43
2.4.2.1. Türk Çocuk Hakları Beyannamesi (1963)	44
2.4.2.2. I.–IV. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Çocuk (1963-1983 yılları arası)	45
2.4.3. 1983’den Günümüze Çocuk ve Çocuk Hakları	48
2.4.3.1. V-X. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Çocuk (1985–2018).....	54
2.5. Avrupa Birliği (AB) Raporlarında Çocuk	58
2.5.1. 1998 Yılı İlerleme Raporu	59
2.5.2. 1999 Yılı İlerleme Raporu	59
2.5.3. 2000 Yılı İlerleme Raporu	60
2.5.4. 2001 Yılı İlerleme Raporu	61
2.5.5. 2002 Yılı İlerleme Raporu	61
2.5.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu	62
2.5.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu	64
2.5.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu	65
2.5.9. 2006 Yılı İlerleme Raporu	67
2.5.10. 2007 Yılı İlerleme Raporu	68
2.5.11. 2008 Yılı İlerleme Raporu	68
2.5.12. 2009 Yılı İlerleme Raporu	70
2.5.13. 2010 Yılı İlerleme Raporu	71
2.5.14. 2011 Yılı İlerleme Raporu	73
2.5.15. 2012 Yılı İlerleme Raporu	74
2.5.16. 2013 Yılı İlerleme Raporu	76
2.5.17. 2014 Yılı İlerleme Raporu	78
2.5.18. 2015 Yılı İlerleme Raporu	79
2.5.19. 2016 Yılı İlerleme Raporu	81
2.5.20. 2018 Yılı İlerleme Raporu	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ KURUM VE KURULUŞLARIN ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK UYGULAMALARI

3.1. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	84
3.1.1. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	85
3.1.1.1. Çocuk Hakları Daire Başkanlığı	87
3.2. TBMM Bünyesindeki Kuruluşlar	88
3.3. Milli Eğitim Bakanlığı	90
3.4. Adalet Bakanlığı	92
3.5. Sağlık Bakanlığı	93
3.6. Belediyeler	94
3.7. Diğer Resmi Kuruluşların Çocuk Hakları İle İlgili Yapmış Olduğu Uygulamalar.....	95
3.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Çocuk Hakları ile İlgili Yapmış Olduğu Uygulamalar.....	96
3.9. Türkiye İstatistik Kurumu ve Çocuklar İle İlgili Sayısal Veriler	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK POLİTİKALARINA YÖNELİK VATANDAŞ ALGISI

4.1.Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi	103
4.2.Çalışmanın Yöntem ve Metodolojisi	104
4.3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi.....	105
4.4. Anket Çalışması Analiz ve Bulguları	106
4.4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Analizi	106
4.4.2. Katılımcıların Yaşamdan Memnuniyet ve Gelecekte Umut Analizi	110
4.4.3. Katılımcıların Kendilerini Siyasi Olarak Tanımlama.....	112
4.4.4. Katılımcıların Çocuk Hakları İle İlgili Farkındalık Düzeyleri ve Algıları	114
4.4.5. Vatandaşların Çocuk Haklarına İlişkin Toplumsal Algıları	123
4.4.6. Çocuk Hakları İle İlgili Kurumların Başarı ve Etkinlik Algısı.....	125
4.4.7. Katılımcıların Devletin Çocuk Hakları İle İlgili Politikaları Konusundaki Algıları	127
4.4.8. Katılımcıların Çocukların Eğitim Hakkı İle İlgili Algıları	129
4.4.9. Katılımcıların Çocukların Sağlık Hakkı İle İlgili Algıları	131
4.4.10. Katılımcıların Çocukların Adalet Hakkı İle İlgili Algıları	132
4.4.11. Katılımcıların Konya İli Özelinde Yerel Yönetimlerin Çocuklar İle İlgili Kamusal Politikalarına Yönelik Algıları	133
Sonuç ve Öneriler	136
Kaynakça	144
Ek-1 Anket Formu	157

Tablolar Listesi

Tablo 3.1. Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı, 1935-2080	98
Tablo 3.2. Günlük ve Aylık Bebek Ölümleri, 2016, 2017.....	99
Tablo 3.3. Güvenlik Birimine Gelen Veya Getirilen Çocuklar, 2013-2017.....	100
Tablo 3.4. Sosyal Koruma Harcamaları, 2016, 2017.....	101
Tablo 3.5. Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri, 2011-2017	102
Tablo 4.1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı	107
Tablo 4.2. Katılımcıların Yaş Dağılımı	107
Tablo 4.3. Katılımcıların Medeni Durumları.....	107
Tablo 4.4. Katılımcıların Eğitim Durumları	108
Tablo 4.5. Katılımcıların Meslek Dağılımı	108
Tablo 4.6. Katılımcıların Gelir Durumu ..	109
Tablo 4.7. Katılımcıların İlçelere Göre Dağılımı	109
Tablo 4.8. Katılımcıların Çocuk Sahipliği.	109
Tablo 4.9. Katılımcıların Çocuk Sayısı	110
Tablo 4.10. Katılımcıların Yaşamdan Memnuniyetleri	111
Tablo 4.11. Katılımcıların Gelecekte Umutlu Olma Durumları.....	111
Tablo 4.12. Katılımcıların İdeolojik Düzlemdeki (Sol-Sağ) Konumları.....	112
Tablo 4.13. Katılımcıların Dindarlık Durumları.....	112
Tablo 4.14. Katılımcıların Siyasi Yelpazedeki Dağılımları	113
Tablo 4.15. Katılımcıların Siyasi Parti Taraftarlığı	113
Tablo 4.16. Katılımcıların Çocukluk Dönemlerinde Çalışma Durumları	114
Tablo 4.17. Katılımcıların Çocukların Çalışmaları Hakkındaki Düşünceleri	115
Tablo 4.18. Katılımcıların Çocuklarına İyi Bir Gelecek Hazırlayabilme Durumları	115
Tablo 4.19. Çocukluğunun Olanakları İle Günümüz Çocuklarının Olanakları Karşılaştırması	116
Tablo 4.20. Ebeveynlerin Çocuklarını Koruyup Koruyamadıkları	117
Tablo 4.21. Haklarını Bilen Çocuklar Yetiştirebilme Durumu	117
Tablo 4.22. Çocuklara Danışma Durumu	117
Tablo 4.23. Katılımcıların Çocuğu İle İlgili Hak İhlali Yaşama Durumu.....	118
Tablo 4.24. Katılımcıların Çevresindeki Çocuklar İle İlgili Hak İhlallerine Şahit Olma Durumu	118
Tablo 4.25. Çocuklara Yönelik Hak İhlallerine Karşı Tepki Gösterme	119
Tablo 4.26. Çocukların Televizyonda Yer Alması	120
Tablo 4.27. Çocuklara Yönelik İhmal ve İstismar Haberlerinin Gizli Tutulup Tutulması	121
Tablo 4.28. Siyasi Partilerin Çocuklara Yönelik Politikalarının Seçmen Durumuna Etkisi	121
Tablo 4.29. Katılımcıların Suriyelilere ve Çocuklarına Yönelik Uygulanan Politikalar Hakkındaki Düşünceleri	122
Tablo 4.30. Vatandaşların Çocuk Haklarına İlişkin Algıları	124
Tablo 4.31. Çocuk Hakları Konusundaki Çalışmalarına Göre Kurumların Başarı Düzeyleri.....	125
Tablo 4.32. Alo 183 Hattı Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmama.....	126
Tablo 4.33. Sivil Toplum Kuruluşlarının Çocuk Hakları Konusundaki Başarı	

Algısı.....	127
Tablo 4.34. Çocuk Haklarının Devlet Tarafından Koruma Altına Alınması	
Gerektiği Algısı	128
Tablo 4.35. Devletin Çocukları Koruyup-Koruyamayacağı Algısı.....	128
Tablo 4.36. Ailenin Çocuklar Üzerindeki Etki-Yetkisi	129
Tablo 4.37. Çocuk Bedeninin Mahremiyeti.....	129
Tablo 4.38. Katılımcıların Çocuklarını Kurs Vb. Etkinliğe Gönderme Durumları.....	130
Tablo 4.39. Eğitimin Çocukların Demokrasi ve İnsan Hakları Kültürü Konusundaki Durumu	130
Tablo 4.40. Çocukların Okul Tercihinde Fikirlerinin Alınıp Alınmaması	131
Tablo 4.41. Engelli Çocuk Sahipliği	131
Tablo 4.42. Engelli Çocuk İçin Yardım Alıp Almama	132
Tablo 4.43. Suç İşleyen Çocukların Varlığı	132
Tablo 4.44. Çocuklara Güvenli Oyun Alanı Sağlamak	133
Tablo 4.45. Konya'nın Güvenli Olup-Olmadığı.....	133
Tablo 4.46. Çevre Planlamasında Çocukların Oyun Alanlarının Dikkate Alınıp Alınmadığı	134
Tablo 4.47. Belediyelerin Çocuklar İle İlgili Çalışmalarından Memnuniyet	135

Giriş

Kamu politikası, toplum yaşamını ve geleceğini etkilemek ve onlara yön vermek amacıyla alınmış kararlar olarak tanımlanabildiği gibi; hükümetlerin herhangi bir konu hakkında yapmayı veya yapmamayı tercih ettikleri şey olarak da tanımlanabilir. Kamu politikası yapım sürecine yasama, yürütme, yargı organının yanı sıra kamu kurum ve kuruluşları, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, vatandaşlar, medya ve çeşitli çıkar grupları gibi birçok aktör müdahil olmakta ve politika yapım sürecini etkilemektedir.

Hükümetlerin faaliyet alanları içerisinde iç ve dış güvenlik, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik, kentleşme, tarım, sanayi, ekonomi, maliye, kültür, turizm, ulaşım, iletişim, büyüme ve kalkınma gibi birçok hizmet kolu yer almaktadır. Devletin bu alanlarda vatandaşlarına etkin ve etkili hizmetler sunabilmesi için kamu politikalarını formüle ederek yürürlüğe sokması gerekmektedir. Ancak bu alanların her biri ayrı ayrı uzmanlık gerektiren alanlardır. Bu nedenle de kamu politikaları birçok bilim alanı ile yakından ilişki içerisinde olmak zorundadır. Kamu politikasının disiplinler arası ortak yönlerinin varlığı bugün kamu politikası çalışmalarının popülaritesini artırsa da ülkemizde henüz gereken önemi görmemekte, bu nedenle de bu alandaki bilimsel çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

Çocuklar devletlerin, hükümetlerin ve toplumların geleceklerinin hangi doğrultuda gelişeceğini belirleyecek; toplumların geleceklerinin inşasında en önemli aktörler olması nedeniyle, üzerinde önemle durulması ve politika üretilmesi gereken oldukça önemli bir konudur. Nitekim tüm toplumlar, karşılarına çıkan meselelerle baş edebilecek, sağlıklı, güçlü ve toplumsal devamlılığını sağlayabilecek bir nesil yetiştirme gayreti içindedir. Bu nedenle toplumlar için yapılacak en güvenli yatırım, çocuklara yapılacak yatırımdır.

Çocukluğa yüklenen anlam ile toplumun çocuğa olan bakış açısı tarihsel süreç içerisinde önemli bir değişim geçirmiştir. Çocuk, geçmişte toplum içinde değersiz ve görmezden gelinen bir olgu iken, günümüzde koruma altına alınmış ve üzerinde önemle durulan bir konuma gelmiştir. Bu bağlamda, son yıllarda çocuk ve

çocuk hakları ile ilgili çalışmalar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha yaygın bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Nitekim Türkiye’de çocuklara ve çocuk haklarına yönelik toplumsal ilginin de son yıllarda arttığı rahatlıkla ifade edilebilir. Özellikle son zamanlarda yaşanan ve kamuoyu gündeminin ilk sıralarında yer alan olumsuz olayların yaşanması bu ilginin artmasında etkili olmuştur. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, internetin yaygın kullanımı ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasının bu süreçte önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda son günlerde çocuklara yönelik istismar haberlerinin ve çocuk haklarının ihlal edildiğine yönelik haberlerin yazılı ve görsel medyaya yansması kamuoyu vicdanını da rahatsız etmiş ve bu yönde uygulanan kamu politikalarının varlığı ve etkinliği tartışılmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye’de yürürlükte olan çocuk hakları ve çocuklara yönelik yürürlükte olan kamu politikalarının vatandaşlar tarafından nasıl algılandığının ölçülmesi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın cevap aradığı sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Ülkemizde çocuk ve çocuk hakları ile ilgili hangi kamu politikaları daha etkin olur?
- Katılımcılar çocuk ve çocuk hakları ile ilgili oluşturulan kamu politikaları hakkında ne düşünmektedirler?
- Vatandaşların çocukları ile ilgili herhangi bir problem ile karşılaştıklarında nereye, nasıl başvuru yapabilecekleri ve hangi kurumlardan ne tür yardım alabilecekleri ile ilgili bilgi düzeyi nedir?
- Vatandaşlar çocuklar ile ilgili koruyucu ve önleyici kamusal politikaların oluşturulması sürecinde devletin ya da kamu kurumlarının ne derece aktif olduğunu düşünmektedirler?
- Çocuk hakları ile ilgili çalışmalarda bulunan kamu kurumları katılımcılarca ne ölçüde tanınmakta ve başarılı bulunmaktadır?

Vatandaşların Türkiye’de çocuk haklarına yönelik uygulanan kamu politikaları hakkında ne düşündüklerinin ve algılarının öğrenilmeye çalışıldığı bu çalışma toplam 4 ana bölümden oluşturulmuştur.

Türkiye’de kamu politikası bağlamında çocuk hakları konusu incelenirken birinci bölümde öncelikle politika kavramı ile kamu politikası kavramları beraber incelenmiş, kamu politikasının oluşturulmasında sürece doğrudan ya da dolaylı biçimde etkili olan resmi, gayr-ı resmi ve uluslararası aktörlere değinilmiş daha sonrada kamu politikası analizi işlevsel süreç model hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde önce çocuk kavramı tanımlanmış, daha sonra çocuk haklarının geçmişten günümüze tarihi çağlar boyunca gelişimi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ayrıca 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi incelenmiştir.

Türk toplumunda çocuk ve çocuk hakları ile ilgili olarak öncelikle Cumhuriyet öncesi Türk-İslam Dünyası incelenmiştir. Daha sonra Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kuruluş yıllarını kapsayan (1923-1950) dönemi gelişmeleri ile 1963 yılında yayınlanan Türk Çocuk Hakları Beyannamesi, 1950-1983 yılları arası dönem ve 1983’den günümüze kadar olan dönemdeki gelişmelere yer verilmiştir. 1963-2018 yılları arasındaki Beş Yıllık Kalkınma Planları ve 1998 yılından günümüze kadar uzanan süreçte Avrupa Birliği ile yapılan müzakereler sonucu yıl bazında yayınlanan ilerleme raporlarının çocuklar ile ilgili başlıkları ve gelişmeleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Türkiye’deki kurum ve kuruluşların çocuk haklarına yönelik yaptığı çalışmalara ve uygulamalara öncelikle bakanlıklar düzeyinde, daha sonra araştırmanın evrenini oluşturan Konya Büyükşehir Belediyesi özelinde ve ülke içinde faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşları olarak değinilmiştir. Son olarak da Türkiye İstatistik Kurumu’nun çocuklar ile ilgili son yıllarda ülke içerisindeki verilere dayanarak yayınlamış olduğu istatistiki veriler de tablo halinde gösterilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde vatandaşların çocuk ve çocuk hakları ile ilgili oluşturulan kamu politikaları hakkındaki farkındalık düzeyleri ve algılarını

tespit etmeye yönelik gerçekleştirilen alan araştırmasının bulgu ve yorumlarına yer verilmiştir.

Son olarak çalışmanın diğerk çalışmalarla olan benzerlik ve farklılıkları açısından değerlendirildiğinde; literatürde çalışmanın ana konusu olan ocuk hakları ve Türkiye’deki ocuk politikalarının kamu yönetimi disiplini açısından incelenmediği ve bu konuda özellikle vatandaş algısının ölçölmediği görölmüştür. Çalışmada ocuk politikalarının etkinliği vatandaşların algısı üzerinden ölçöldüğü için diğerk benzer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU POLİTİKASI KAVRAMI, AKTÖRLERİ, SÜREÇ ANALİZ MODELİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle “kamu politikası” kavramı ve içerdiği alt kavramlar incelenecektir. Daha sonra; “kamu politikası sürecinde yer alan aktörler”, “kamu politikası süreci” ve son olarak “kamu politikası analizi” konuları ele alınacaktır.

1.1. Kamu Politikası Kavramının Tanımı

Sözlük anlamı itibarıyla “politika kavramı” Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğünde İtalyancadaki karşılığı “*politica*” ve İngilizcedeki karşılığı “*politics*” olarak “*devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa*” anlamında kullanılmıştır. Yine TDK BSTS/İktisat Terimleri sözlüğünde incelendiğinde ise İngilizcedeki karşılığı “*policy*” olarak “*belirlenen amaç veya hedeflere ulaşmaya yönelik karar ve eylemler bütünü*” anlamlarında kullanılmaktadır.¹ Günlük konuşma dilinde politika kavramına eş değer olarak siyaset kavramı da kullanılmaktadır.

“*Littre’nin büyük sözlüğünün 1870 yılı basımında politika; devletleri yönetme bilimi, Robert’in 1962 yılı basım sözlüğünde ise insan toplumlarını yönetme sanat ve faaliyeti olarak tanımlanmaktadır*”.² Bu iki tanım politika yapmanın, belirli ilkelerinin olması, sayısal verilerin, istatistiki sonuçların kullanılabilmesi vb. nedenlere bir bilim dalı olduğu kadar, oluşturulması ve başarıya ulaştırılma sürecindeki sezgi, karar verme, verilen kararı uygulayabilme vb. ustalık gerektiren etkenler ile de sanat dalı da olduğunu da göstermektedir.

Bir konuda politika ortaya koymanın birçok amacı ve görevi vardır. “*Bunlardan birincisi yurttaşların temel biyolojik ihtiyaçlarını tatmin edecek gerekli*

¹ Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 19.04.2019)

² Duverger Maurice, **Politikaya Giriş**, Çev: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964, s. 7

*mal ve hizmetlerin üretilmesini, bunların ülke düzeyine dağıtılmasını ve adaletli bir biçimde paylaşılmasını sağlamaktır. İkincisi de ülkede sosyal, siyasal dirlik ve düzenliliğin, yani iç ve dış güvenliğin gerçekleştirilmesi, halkın kendisini güven içinde hissetmesidir”.*³ Bu anlamıyla politika, bir yönüyle vatandaşların ve toplumsal yaşamın düzeni ve refahı sağlamak, diğer yönüyle ise devletin kendini kurumları ile birlikte ayakta tutabilmek adına bir denge içinde yürüttüğü sistematik çalışmalar olarak değerlendirilebilir.

Geçmişten günümüze bakıldığında tarihin her döneminde devletlerin vatandaşlarını etkileyecek, topluma ait olan bilgiyi veya toplumu oluşturan dinamikleri kullanarak çeşitli politika ürettikleri görülmektedir. Devletler politika üretirken, toplumlarını kendine has özellikleri ile politika yapılacak dönemin şartları nedeniyle, farklı yöntemlerle bu süreci yönetmeye çalışmıştır. Bu nedenle kamu politikası kavramı üzerinde, genel kabul gören bir tanımlama yapılamamış ve kavramın tarih boyunca farklı bakış açılarıyla ele alındığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Kamu politikası, *“devlet ile diğer kurumsallaşmış yapıların kararlarını birbirinden ayırt etmek için devlet nezdinde alınmış olan kararlar olarak adlandırılmaktadır”.*⁴ Başka bir ifadeyle bir politikanın, kamu politikası hüviyetini kazanıp uygulanabilmesi için toplumun tamamı ya da bir kısmını ilgilendiren kararların toplum tarafından seçilmiş, görevlendirilmiş siyasi otoriteler tarafından yasal zemine oturtulmuş ve kurallara bağlı olarak hazırlanmış olması gerekir.

Kamu politikası, *“devletin yasalardan kaynaklanan otoritesinin bulunduğu herhangi bir konuda yetkili olan kamu kurumu ya da görevlisi tarafından yapılan her türlü eylem ve işlemler”*⁵ olarak tanımlandığı gibi ayrıca *“siyasi otoritelerin almış olduğu kararlar ile tekrarlanan durumlarda siyasi otorite tarafından alınması*

³ Aydın Yaka, “Toplumsal Dinamik: Politika Nedir?”, <http://www.aydinyaka.com/index.php/tum-makaleler/52-politika-nedir.html>, (Erişim Tarihi: 04.03.2017)

⁴ Mustafa Biçer ve Hakan Yılmaz, “Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı 13, 2009, s. 51

⁵ Argun Akdoğan, **Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları**, TODAİE, Ankara, 2011, s. 77

gereken bir dizi önlemlerin takdir hakkını engelleyen veya sınırlandıran kurallar bütünü”⁶ olarak da tanımlanabilir.

Kamu politikasında, hedefe ulaşma da izlenecek yöntem, süreç içerisinde oluşabilecek olağandışı gelişmelere karşı alınacak tedbirler ve bu tedbirlerin içeriğine ait sınırlar belirlenir. *“Kamu politikası benzer olaylar karşısında veya farklı problemler karşısında (kamu) yönetimin hareket tarzı, yol haritası ve kırmızı çizgileri olarak da algılanabilir”*.⁷ Henry’e (2004) göre; *“kamu politikası, devlet tarafından benimsenen ve uygulanan bir eylem tarzıdır. Kamu politikası analizi ise devlet politikalarının nasıl oluşturulduğunun ve uygulandığının incelenmesi ve politika oluşumu ve uygulamasını geliştirmek amacıyla bu politikalara mevcut bilgilerin tatbikidir”*.⁸

Devletin faaliyet alanının genişliği ve çeşitliliği göz önüne alındığında uygulanacak olan politika alanlarının da oldukça çeşitli olması kaçınılmazdır. Bu çeşitlilikle doğru orantılı olarak da politikalardan direk yâda dolaylı olarak etkilenecek olan kitleler kamu politikası sürecine dâhil olacaktır. Kamu politikası sürecinde alınan kararlarda *“yasama, yürütme, yargı organları, kamu kurum ve kuruluşları, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, vatandaşlar, medya ve çeşitli çıkar grupları etkili olmaktadır. Sayılan bu unsurlar sadece kamu politikasını etkileyen değil, aynı zamanda üretilen kamu politikasından etkilenen taraflar da olabilmektedir”*.⁹

Kamu politikası doğası gereği kamuya yani topluma mal olacağından yalnızca devlet ekseninde sınırlı kalmayıp, toplumu oluşturan bütün unsurları kapsayacak şekilde, içinde çok çeşitli ilişkiler ve etkenler barındıran bir yapıya sahiptir.

⁶ Turgay Ergun, **Kamu Yönetimi: Kuram, Siyasa, Uygulama**, TODAİE Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2004, s. 302

⁷ H. Hüseyin Çalı, “Aile İçi Şiddet: Bir Kamu Politikası Analizi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 2012, s. 4

⁸ Nicholas Henry, **Public Administration and Public Affairs, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall**, 2004, s. 305’den akt. Mete Yıldız, Cenay Babaoğlu ve Bican Şahin, “Kamu Politikasını Türk İdare Tarihi Üzerinden Çalışmak”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 34, Sayı 2, 2016, s. 135

⁹ Mete Yıldız ve M. Zahid Sobacı, **Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama**, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 19

1.2. Kamu Politikası Aktörleri

Kamu politikası ile ilgili yapılan tanımlamalardan, politika sürecinde karar verici pozisyonda olan devletin ve devlet kurumlarının ağırlığı hissedilmektedir. Ancak devletin, bu süreçte toplumun çeşitli kesimlerini etkilediği gibi bu kesimlerden de etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle devlet oluşturulacak politika ile ilgili karar verme sürecinde yalnız olmayacaktır. *“Kamu politikaları belirlenirken ve uygulanırken birçok aktör siyasi iktidar ve kamu kurumları üzerinde politika kararlarının kendi çıkarları doğrultusunda belirlenmesi ve uygulanması için etkiye bulunur”*.¹⁰ Kamu politikasında yer alacak olan aktörlerin çeşitliliği ve politikaya etki düzeyleri politikanın içeriği, kapsamına göre değişkenlik gösterecektir.

Toplumu oluşturan farklı kesimleri memnun edebilecek ve bunların tümünü kapsayacak bir politika oluşturma zorluğu yadsınamaz. Burada ki ana gaye hem devlet hem de toplum için en makul en ortak payda etrafında buluşabilmek olmalıdır. *“Kamu politikası, farklı toplum kesimlerine hitap eden yapısıyla, bir bakış açısına göre ortak iyunin şekillendirildiği, başka bir bakış açısına göre de aktörlerin kendi çıkarlarını öne çıkarmaya çalıştıkları bir arenadır”*.¹¹

Bir ülkede ki demokrasi ne kadar zenginse bu durumla doğru orantılı olarak kamu politikası içerisinde yer alan aktör sayısı da o kadar zengin olacaktır. Devletin dışında kalan aktörlerin sürece az da çok katılabilmeleri yâda etki edebilmeleri demokratik kültür açısından ve toplum memnuiyeti açısından önemlidir. Günümüz toplumlarında politika oluşturma sürecinde, insanlar arası hızlı iletişim ve etkileşim sayesinde geniş yelpazeli katılımın yaşandığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. *“Politika belirlemenin devletin yukarıdan aşağıya yönettiği bir süreç olmaktan çıktığı, içinde sivil toplum örgütleri, uluslararası ve ulus-üstü örgüt ve kuruluşlar,*

¹⁰ Fatma Handan Sarica, “Türkiye’de Kamu Politikalarının Toplumsal-Siyasal Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin, 2008, s. 17

¹¹ Hakan Yerlikaya, “Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Katılımcılık ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri”, **Uzmanlık Tezi**, Kalkınma Bakanlığı Bilgi İdaresi Toplum Başkanlığı, 2015, s. 7

*hükümet dışı organizasyonlar gibi aktörlerin bulunduğu bir sürece dönüştüğü söylenebilir”.*¹²

Çalışmanın bu bölümünde kamu politikasını oluşturan aktörler resmi aktörler, gayr-i resmi aktörler ve uluslararası aktörler olarak incelenecektir.

1.2.1. Resmi Aktörler

*“Kamu politikası yapımına katılmada yasal otoritesi bulunan yasama organı, hükümet, bürokrasi ve yargı organları ve bunların üyeleri resmi aktörler olarak adlandırılır”.*¹³ Kamu politikalarını oluşturan resmi aktörler içerisinde devlet, parlamento, yargı kurumları, hükümet-kamu bürokrasisi bulunmaktadır.

1.2.1.1. Devlet

Kamu politikasının belirlenmesi, talep edilmesi, hazırlanması, uygulamaya konulması vb. süreçlerinde ki en önemli aktör hiç şüphesiz devlettir. Devletin bu süreçte en etkili aktör olması yasal otoritesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle devlet ve devlet kurumlarının politika sürecindeki etkinliği, kamu politika sürecinde yer alan diğer aktörlerden daha fazladır. *“Resmi politika aktörlerine, cumhurbaşkanı, devlet başkanı, başbakan, bakanlar, milletvekilleri, üst düzey bürokratlar ve bunların resmi danışmanları örnek olarak gösterilebilir”.*¹⁴

*“Devlet, siyasal kuruluşların en gelişmiş, en örgütlenmiştir. İrili ufaklı pek çok kurum ve kuruluşu içinde barındırır. Bu yönüyle “kurumların kurumu” olarak nitelendirilen devlet, siyasal faaliyetlerin genel çerçevesini oluşturur”.*¹⁵ Devleti bir

¹² Bulut Akın Kahraman, “Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi”, **Strategic Public Management Journal**, 2017, s. 26

¹³ Özer Köseoğlu, “Meslek, Sanat ve Disiplin Olarak Kamu Politikası: Türkiye’ye İzdüşümleri”, **Bilgi Dergisi**, 2013, s. 28

¹⁴ Yılmaz Demirhan, “Türk Kamu Yönetiminde E-devlet Politikası ve Yönetimi”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2011, s. 12

¹⁵ Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s. 46

şemsiye olarak düşünürsek devlet kurumları ve bu kurumların görevlileri de bu şemsiye altında toplanmış politika yapıcı ve uygulayıcı unsurlardır. Yasalaşan kamu politikaları devlet adına, memurlar eliyle uygulamaya geçirilir.

Vatandaşların devletten beklentilerinin artması, devleti bu süreçte daha fazla rol almaya ve toplumun her kesimini memnun edebilecek politikalar yapmaya zorlamaktadır. Bu durum vatandaşların devlete olan güvenini ve saygınlığını da aynı oranda attıracaktır. *“Yeterli kamu hizmeti sunamadığı zaman yetersiz bir devlet, çok ve etkili hizmet sunabiliyorsa güçlü devlet, niteliksiz ve az hizmet sunabiliyorsa zayıf devlet sonuçları ortaya çıkabilir”*.¹⁶ Ancak toplumu oluşturan farklı kesimlerin bütün beklentilerinin de kamu politikası olarak karşılık bulması mümkün değildir. Bu nedenle devlet, kamu politikası oluşturma sürecinde toplumun istekleri göz önüne aldığı kadar kendi gerçeklerini de göz önünde bulundurmak zorundadır.

Devlet, sorumlulukları gereği vatandaşlarına huzur ve refah tesis etmekle yükümlüdür ancak aynı şekilde vatandaşında devlete karşı görev ve sorumlulukları vardır. Karşılıklı bu görev ve sorumlulukların yerine getirilebilmesi için devletin, toplumun her kesimini kapsayıcı, onların sorunlarına çözüm sağlayabilecek yasaları çıkarması gerekirken, vatandaşlarında devletin koymuş olduğu kurallara riayet etmesi gerekmektedir.

1.2.1.2. Parlamento

Demokrasilerde oluşturulacak hedef ve politikaları belirlendikten sonra uygulamaya geçirilmesi için yasal zemine oturtulacağı alan, halkın seçtiği temsilcilerden oluşan parlamentodur. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 7’nci maddesinde “Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir” şeklinde ifade edilmiştir.

“Halk iradesinin parlamentoda tecelli ettiği fikri toplumun tümünü ilgilendiren bir sorunun çözümünü noktasında parlamentoyu süreçte rol oynamasını bir

¹⁶ Hikmet Kavruk, **Anakent’e Bakış**, Hizmet-İş Sendikası Yayınevi, Ankara, 2016, s. 15

zorunluluk haline getirmiştir".¹⁷ Oluşturulmak istenen kamu politikasını destekleyen vatandaşlar olabileceği gibi bu kamu politikasına muhalefet eden, bu politikayı yanlış bulan ve yapılmasını istemeyen vatandaşlar da olacaktır. Bu yüzden kamusal politikaların her iki kesim adına tartışılacağı yer parlamentodur.

Kamusal politikalar öncelikle parlamento içerisinde kurulan komisyonlar tarafından görüşülür, tartışılır ve şekillendirilerek genel kurula nihai oylama için sevk edilir. "*Çeşitli politika seçeneklerinden birinin kanun metni haline gelebilmesi için öncelikle hükümetin ve yasama organının politika gündemine girmesi gerekir. Çoğu kez hükümetin ve dolayısıyla yasama organının gündemi önceden belirlenmiştir*".¹⁸ Hükümetin ve parlamentonun daha önceden belirli bir plan ve program dâhilinde gündemine aldığı konular, öncelik durumuna göre kamu politikası halini alır. Ancak, beklenmeyen gelişmeler sonucunda ortaya çıkacak toplumsal durumlar ve ihtiyaçlar sürpriz şekilde gündeme girebilir.

Parlamentonun, kamusal politikalar üzerindeki etkinliği parlamentoyu bu süreçte önemli bir unsur haline getirmektedir. "*Siyasi karar alma sürecinde parlamento hükümetin yasa taleplerini onaylar veya reddedebilir, bakanları denetler, bakanları ve hükümeti görevden alabilir*".¹⁹ Parlamentonun özellikle hükümet üzerindeki bu hakları, demokratik anlayışa güç kattığı gibi yürütmenin keyfi uygulamalarının da önüne geçer.

1.2.1.3. Yargı Kurumları

Hukuk devleti kavramı genel olarak "*devletin bütün eylem ve işlemlerinde, yürüttüğü kamu politikalarında evrensel hukuk ilkelerine ve önceden belirlenerek kabul edilmiş hukuk kurallarına bağlı olması*"²⁰ şeklinde tanımlanabilir.

¹⁷ Yıldız ve Sobacı, **a.g.e**, 2013, s. 20

¹⁸ Biçer ve Yılmaz, **a.g.e**, 2009, s. 56

¹⁹ Muhittin Tataroğlu, "Parlamenter ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar ve Bürokrasi İlişkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2013, s. 99

²⁰ Veysel Babahanoğlu ve Erhan Örselli, **Kamu Politikası Türkiye’de Uyuşturucu İle Mücadelede Uygulanan Politikalar ve Toplumsal Algı**, Çizgi Kitapevi, Konya, 2016, ss. 34-35

Yargı kurumları, yürürlüğe konan kamusal politikaların tamamının denetlendiği, uygulanmasının durdurulduğu ya da iptal edildiği kurumlardır. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin gereği olarak yasama ya da yürütme tarafından yasalaştırılan kamu politikaları yargı kurumlarının denetimine tabidir.

Demokratik yönetimlerde yargı kurumlarının politikalar üzerinde uygunluk ya da iptal kararı verebilmesi karar alıcıların keyfi ya da hukuka uygun olmayan kararlar alması olasılığına karşı çok güçlü bir güvencedir. Yönetilenleri, yönetenlere karşı koruma açısından yargı kurumlarının bağımsız ve tarafsız çalışması çok önemlidir. *“Yargı organı aynı zamanda kamu politikalarının uygulayıcısı olan yürütme organının ve bürokratik örgütlerin yasalara uygun, meşru düzende politikaların işletilmesini sağlamasında denetleme fonksiyonunu üstlenmiştir”*.²¹

Kamu politikası oluşturulması sürecinde yer alan resmi, gayri resmi tüm aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket edeceği gerçeği, bu politikaları tüm kesimleri kapsayıcı olmaktan çıkarabilir. Toplumun, oluşturulan kamu politikasına yönelik muhalefeti karşılık bulmazsa, devreye yargı kurumlarına yapılacak başvurular girer. *“Sonuçları bakımından yargı denetimi en etkili yoldur. Zira tartışmayı keser, düzenlediği toplumsal ilişkilere kesinlik ve istikrar getirir”*.²² Yargı organları verdikleri kararlarla toplum da oluşabilecek kaos, anlaşmazlık vb. durumların önüne geçebileceği gibi karar alıcıların da keyfi uygulamalarına da engel olur. Bu etkenler, yargı kurumlarını kamu politikasının temel aktörlerinden birisi haline getirmektedir.

1.2.1.4. Hükümet-Kamu Bürokrasisi

Kamu politikası oluşturulmasında hükümet-kamu bürokrasisi kavramlarının bir arada verilmesinin nedeni bu iki kavramın politika sürecinde diğer aktörlere göre daha iç içe geçmiş olmasıdır. Bir başka ifadeyle yasama ve yürütme tarafından

²¹ Arzu Dilaveroğlu, “Kamu Politika Sürecinin Politik Çevre Bağlamında Değerlendirilmesi”, **İşletme & Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2017, s. 45

²² Tekin Akıllıoğlu, “Yönetsel Yargı ve Denetimin Etkinliği”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 23, Sayı 1, 1990, s. 4

yasalaştırılan politikalar bürokrasi eliyle uygulamaya konulmaktadır. “Günümüzde kamu yönetimi, memurların içinde yer aldığı bürokrasi ile seçilmiş siyasi görevlilerin oluşturduğu organlar (meclis, hükümet ve yönetim kurulu gibi) tarafından birlikte yönetilmektedir”.²³

Bürokrasi, kamu politikalarını uygulayıcı olmasının yanında politikaların öncesi ve sonrasında karar alıcılara yol göstermektedir. Kamu bürokrasinin ana görevi “yasaları ve kamu politikası kararlarını uygulamak, sevk ve idare işlerini yerine getirmektir. Ancak bürokrasiler, bunlara ilave olarak kamu politikaları konusunda hükümetlere öneriler ve projeler hazırlarlar, bazen de kendileri kamu politikası kararları oluştururlar”.²⁴

Karar verici pozisyonda bulunan hükümet, kamu politikasını önce yasal zemine oturtma amacında olacaktır. Bunun için de “aldıkları kararlara dayanak olacak teknik, ekonomik, mali ve hukuksal verilere ihtiyaç duyarlar”.²⁵ İşte bu süreçte karar vericilere yol gösterecek, onları etkileyecek unsur bürokrasi de yer alan uzman kişiler olacaktır.

Bürokrasiyi oluşturan kişiler “uzmanlık bilgisi ve teknik bilgiye sahip, (idealde) siyasi bağlantısı olmayan kamu görevlileridir ve genellikle iş güvencesi sistemi sayesinde günlük politik baskılardan korunurlar”.²⁶ İş güvencesinin bulunması, politik baskılara göğüs gerebilmesi nedeniyle bürokrasi, tarafsız bir gözle yasama ve yürütmeye oluşturulan politikaların çıktılarını (olumlu-olumsuz) vermek, toplumda oluşacak yeni politika isteklerinin de gündeme alınmasını sağlamak ve uygulama esnasında karşılaşılan sorunları ve bu sorunların çözümü ile ilgili yeni düzenlemeler yapılması noktasında da önemli görevler üstlenmektedir.

²³ Bilal Eryılmaz, **Kamu Yönetimi**, Akademi Kitapevi, İzmir, 1995, s. 227

²⁴ Uğur Özer, “Kamu Yönetimi Ders Notları”, <http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/duyurular/ugurozer@hititedutr060320177Z3K6U6W.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.04.2017)

²⁵ Mehmet Göküş, “Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Bürokrasinin Rolü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 6, 2000, s. 39

²⁶ Fatih Demir, “Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 2011, s. 63

1.2.2. Gayr-i Resmi Aktörler

Kamu politikası sürecinin en önemli ögesi resmi aktörler olsa da, bu aktörleri politika sürecinde etkileyen, yönlendiren birey ya da bu bireylerin oluşturduğu politika toplulukları da bulunmaktadır.

Toplumların bilinç düzeylerinin ve birbirleriyle olan iletişimlerinin teknolojik gelişmelere ve araçlara bağlı olarak her geçen gün artması sonucunda, herhangi bir konuda birbirinden habersiz ve bağımsız olan birçok insanın kolayca bir araya gelerek kamuoyu oluşturması da çok kolay bir hal almıştır. Sivil aktörlerin önceki yıllarda kamu politikası sürecinde daha az rol aldığı söylenebilir. Ancak *“yönetim anlayışındaki paradigma değişimiyle birlikte bu sürece, büyük ölçüde katılmaya başladıkları ve talepleri doğrultusunda geleneksel aktörleri yönlendirmeye çalıştıkları görülmektedir”*.²⁷

Gayr-i resmi aktörler başlığı altında siyasal partiler, vatandaşlar, sivil toplum örgütleri, medya, sosyal medya kavramları incelenecektir.

1.2.2.1. Siyasi Partiler

İnsanların demokrasilerde kendini topluluklar halinde ifade etme araçlarında biri de siyasi partilerdir. Siyasi parti, *“bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacıyla olan sürekli bir örgüte sahip kuruluşlardır”*.²⁸ Siyasi partiler, seçimler sonucunda ya tek başlarına göreve gelir, ya ortak çıkar ilişkisi paydasında buluşup diğer partilerle menfaat ortaklığı kurar ya da, iş başındaki hükümete kendi seçmeni adına muhalefet eder ve onları baskı altında tutmaya ve yönlendirmeye çalışır. Bu yönüyle siyasi partiler, konumu ne olursa olsun bir şekilde halkı temsil eder ve sürece dâhil olmaya çalışır.

²⁷ Osman Nacak, “Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Yeni İletişim Araçları ve Sosyal Ağların Rolü”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 46, 2014, s. 103

²⁸ Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 140

Şüphesiz tüm siyasi partiler öncelikli iktidar olmayı hedefler. Bu nedenle siyasi partilerin seçmenin desteğini alabilmesi için, seçmene uygun programlarla politikalar geliştirmesi gerekliliği kaçınılmazdır. “Çok partili temsili demokrasilerin olduğu ülkelerde seçmen=tüketici kamu mal ve hizmetlerine olan tercihlerini doğrudan belirtmezler. Bireyler tercihlerini partilerin açıklamış oldukları parti programları doğrultusunda belli süre bir siyasi partiye oy vererek açıklamış olmaktadır”.²⁹ Siyasi partiler, parti programlarında açıklamış oldukları politikaları iş başına geldiklerinde yerine getirmez ise bir sonraki seçimde vatandaş tarafından oy verilmeyerek cezalandırılır. Aynı durum muhalefette kalan siyasi partiler için de geçerlidir. Muhalefet partileri de kamusal politikalara karşı çıkan seçmenlerini korumak için ya politikanın yasalaşmasını engellemeye çalışır, ya da karar alıcıları seçmenlerin menfaatleri doğrultusunda yeni düzenlemeler yaptırmaya zorlar.

Çeşitli ideolojiden ve düşüncelerden oluşan insanların bir arada toplandığı siyasi partiler “kamusal tercihin etkin bir şekilde yansıması sürecinde”³⁰ öneme sahiptir. Anayasa maddeleri ya da herhangi bir alandan yapılan kanuni düzenlemelerle ilgili oluşturulan komisyonlarda hükümete ilave olarak meclis içinde temsil edilen diğer partiler de yer almakta yapılacak olan değişiklikler mümkün olduğunca geniş tabanlı bir uzlaşma içinde yasalaştırılmaya çalışılmaktadır. İktidarların kimi zaman tek başına bu maddeleri değiştirme kudretleri olsa da, azınlıkta kalan diğer kesimlerin temsilcileri ile uzlaşma yolunun aranması da toplum barışı açısından önemli olacak diğer siyasal partilerin de etkinliğini arttıracaktır.

1.2.2.2. Vatandaşlar/Seçmenler

Demokratik rejimler de asıl olan vatandaşlardır. Vatandaşların devletten beklentileri yüksektir. Vatandaşlar seçimler yoluyla kendisine en uygun bulduğu siyasal partiyi iş başına getirir. Bu nedenle seçimler kendilerini yönetenlere karşı

²⁹ Mustafa Sakal, “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 1998, s. 214

³⁰ İsmail Güneş, “Kolektif Karar Alma Mekanizmasında Kullanılan Oylama Yöntemleri”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1-2, 2001, s. 146

vatandaşın elindeki en önemli kozlardan birisidir. Vatandaşlar bu haklarını çoğunlukla belirli aralıklarla yapılan seçimlerle kullanmakta bu durum da taleplerin zamanında karşılanmasında aksamalara neden olabilmektedir.

Birçok araştırmaya göre temsili demokrasinin toplumun tamamının temsili noktasındaki sorunları vatandaşları politika sürecinde başka yollarla da etkin olmaya sevk etmiştir. *Her ne kadar seçmen ile temsilci arasındaki bağ seçimden seçime kurulmakta ise de dilekçe hakkı gibi usullerle vatandaşın katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır.*³¹ Seçmenin, kendini yönetenlere uyarılar yapması veya mesaj verebilmesi için ancak bir sonraki seçim dönemini beklemesi gerekmektedir. Bu durum vatandaşın kendini dışlanmış hissetmesine neden olur. Böylece vatandaş politika sürecine gerekli katkıyı sağlamaz veya koyması gereken tepkiyi koyamaz.

Günümüzde vatandaşlar artık talepleri için, yalnızca seçimleri beklemek yerine ortak amaç etrafında buluşulan topluluklar oluşturmakta, isteklerini daha organize ve hızlı şekilde karar alıcılara iletmeye çalışmaktadır. Böylece kamu politika sürecindeki olan etkisini de bireysel çabalardan öte, örgütler aracılığıyla artırmaya çalışmaktadır.

1.2.2.3. Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplum, “*özel bireyler tarafından oluşturulan, serbest bir şekilde örgütlenip faaliyet gösterebilen, toplumun kolektif hayatını oluşturan, bireyle devlet arasında yer alan ara yapılardır.*”³² Sivil toplum örgütleri; “*belli toplumsal sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve belli çıkarların yaşama geçirilmesini amaçlayan örgütsel etkinliklerdir.*”³³

³¹ Hasan Tunç, “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, 2008, s. 1117

³² Murat Tumay ve Firdevs Okatan, “Alexis De Tocqueville’e Göre Sivil Toplum”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 3, 2015, s. 323

³³Fuat Keyman, “Sivil Toplum Geliştirme Merkezi”, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiye-de-sivil-toplunun-seruveni.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.03.2017)

Politik süreçlerde bireysel çabaların sönük kalması, karar alıcıların üzerinde gerekli baskıların kurulamaması nedeniyle insanlar ortak çıkarlar etrafında birleşip daha kapsamlı ve etkili gruplar halinde menfaatlerini koruma yoluna başvurmaktadırlar. ”Sivil toplum örgütlerini oluşturan bireylerinin çoğunun aynı zamanda seçmen konumunda oluşu, temsili demokratik sistemle aradaki bağın ne denli tamamlayıcı olduğunu gösterir”.³⁴

Sivil toplum örgütleri “dört genel kategori altında değerlendirebilir: Ekonomik örgütler, siyasal örgütler, kültürel örgütler ve dinî örgütler”.³⁵ Bu örgütler menfaat alanları gereği kendilerini ilgilendiren konularla ilgili politika süreçlerinde aktif rol almaya çalışmaktadır. Bu rol gereği “baskı grupları yönetimi dışardan etkilemeye çalıştığı gibi, bir de idari komisyonlara katılmak suretiyle de idarenin içinde yer almaktadır”.³⁶ Sivil toplum örgütleri kamu politikalarının oluşum sürecine “savunuculuk, uzmanlık sunma, bilgilendirme ve farkındalık oluşturma, izleme ve kamu kurumlarına bilgi temini, usullerin izlenmesi, kaynak sağlanması ve gerekli tepkilerin verilmesi gibi bilgiler ve açıklamalarla”³⁷ katkıda bulunmaktadır.

1.2.2.4. Medya ve Sosyal Medya

Kamu politikası sürecinde yer alan aktörler içinde önemi her geçen gün artan kavramlardan birisi de yazılı-görsel medyadır. İnsanların ülkelerinde ya da dünya üzerinde yaşanan gelişmelerden haberdar olması ve bu gelişmelere paralel olarak tepkiler koyması ve yeni anlayışlar üretmesinde, medyanın da varlığı önemli yer teşkil etmektedir. Medya tarafından yapılan haberler yalnızca toplumu değil toplumu yöneten kişileri de etkilemektedir.

³⁴ Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, “Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri”, <https://rm.coe.int/16802eedda>, (Erişim Tarihi: 18.11.2017)

³⁵ Çaha, Çaylak ve Tutar, “TRA2 Bölgesi: Sivil Toplum Kuruluşları Profili”, Şubat, 2013, <http://www.serka.gov.tr/store/file/common/60fadba6b6cec97b0c07f5b2f41137f3.pdf> (Erişim Tarihi: 25.03.2017)

³⁶ Eryılmaz, a.g.e, 1995, s. 318

³⁷ “Sivil Toplum İzleme Raporu 2013-2014”, <http://www.tusev.org.tr/tr/arastirma-ve-yayinlar/sivil-toplum-izleme-raporu-1/sivil-toplum-izleme-raporu-2013-2014>, (Erişim Tarihi: 23.11.2017)

Bu nedenle kamu politikası oluşturulma süreci açısından bakıldığında medyanın bu sürecin bütün aşamalarında çok önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Medya- sosyal medyanın yaygın kullanımı ile insanlar olaylar karşısında “*sadece izleyici veya okuyucu değil doğrudan bilgi yayan aktörlere dönüşmüştür*”.³⁸

Medya, oluşturulacak olan kamu politikasının, karar vericiler adına topluma anlatılmasında aracılık edeceği gibi, toplumun mevcut politikalara bakış açısını yansıtabilmekte, yeni kamu politika ihtiyaçları ile ilgili gündemi belirleyebilme özelliğine sahiptir. “*Medya, eş zamanlı olarak olaylar ve hikâyeler üretirken, olayları haberleştirerek aktif bir rol içine girebilmektedir*”.³⁹

Politika sürecinde medya ayağının sağlıklı işleyip toplumun refahı ve ortak çıkarlarına hizmet edebilmesi için tarafsız ve bağımsız hizmet vermesi çok önemlidir. Öyle ki son yıllarda ülkemizde ve dünya üzerinde yaşanan bazı gelişmelerde yanlış ve kötü niyetli medya organlarınca yapılan haberlerin telafisi zor durumlar ortaya çıkarabildiği görülmektedir. Ancak bu konuda yalnızca medyayı suçlu göstermek de haksızlık olacaktır. Çünkü siyasi aktörlerinde dönem dönem kendi çıkarları doğrultusunda medyayı baskı altına tutarak insanları farklı şekilde yönlendirmeye çalıştıkları inkâr edilemez.

Medya olayları kitlelere aktif şekilde devamlı gündemde tutarak duyurduğu gibi, gündemden uzak tutarak unutulmasına yardımcı olabilir.

Teknolojik gelişmelerin baş döndüren bir hızla ilerlemesi ve yayılması kamu politikası sürecinde kontrol edilmesi zor yeni bir aktör meydana getirmiştir. Sosyal medya, kamu politikasının diğer aktörlerine göre daha yeni bir aktördür.

Sosyal medya “*internet kullanıcılarının birbirleriyle bilgi, görüş, ilgi alanlarını, yazılı görsel ya da işitsel bir şekilde paylaşarak iletişim kurlmaları için*

³⁸ Aslı Yağmurlu, “Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2011, s. 6

³⁹ Banu Terkan, “Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 17, 2007, s. 562

*olanak sağlayan araçlar ve web sitelerini içermektedir”.*⁴⁰ Ayrıca geçmiş yıllarda insanlar iletişim araçlarından yalnızca kendilerine aktarılan bilgi çerçevesinde yararlanabilmekteydi. Kitle iletişim araçlarının teknoloji ile birlikte gelişmesiyle insanlar iletişim araçlarından yalnızca bilgi sahibi olmakla yetinmeyerek bu sürecin etkin bir parçası haline geldiler. Artık insanlar *“kendilerine ulaşan verileri başka bireylerle paylaşma ve veri kaynağına geribildirimde bulunma olanağını elde etmişlerdir”.*⁴¹ Bu özelliği nedeniyle kamu yönetiminde sosyal medya etkin bir rol kazanmıştır. Politik ve diğer birçok gelişme kitlelere kısa süre içerisinde ulaşmaya başlamış böylece insanlar kamusal politikaları daha geniş katılımı aralarında tartışma ve analiz etme şansı bulmuştur. Böylece insanlar çeşitli yollarla gerek karar vericiler gerekse uygulayıcılar üzerinde kuracakları baskı ile *“oluşturulacak olan kamu politikalarını talep ve beklentileri doğrultusunda şekillendirebilmektedirler”.*⁴²

Kamu politikalarını oluşturmakla görevli kişi ya da kurumlar sosyal medya hesapları ile (kişisel-kurumsal web siteleri, facebook, twitter, blog vb.) oluşturulmak istenen kamu politikaları hakkında kamuoyunun nabzını tutmakta, sosyal medya üzerinden kendilerine vatandaşlar tarafından ulaştırılan ihtiyaç ve talepler doğrultusunda yeni politika kanalları açabilmektedir.

1.2.3. Uluslararası Aktörler

Kamu politikası oluşturulması ve uygulanması sürecinde yalnızca ulusal anlamdaki resmi-sivil aktörler yer almamaktadır. Özellikle ekonomik, siyasi ve kültürel olarak birçok alanda ülkeler arasındaki işbirliği ve etkileşimin artmasıyla, uluslararası kurum ve kuruluşların kamu politikalarındaki rolleri de bu gelişmeyle bağlantılı olarak artmıştır.

⁴⁰ Ferah Onat, “Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı 31, 2010, s. 105

⁴¹ Volkan Göçöğlu, “Kamu Politikası Ve Sosyal Medya İlişkisi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2014, s. 33

⁴² Babahanoğlu ve Örselli, **a.g.e**, 2016, s. 42

Uluslararası aktörlerin ülkelere olan etkilerinin, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin politikalarının oluşum sürecinde uluslararası örgütler daha etkin rol oynamaktadır.

*“Küresel düzeyde politika aktarımının en başat aktörlerinden olan OECD, IMF ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütler; fikirler, programlar, politikalar ve kurumların uluslararası düzeyde koordine edilmesinde ve yayılmasında giderek artan bir rol oynamaktadır”.*⁴³ Uluslararası kuruluşlar, ülkelerin karar alıcılarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmekte kamusal politikalara yön verebilmektedir. Örneğin ülkemizde ekonomik anlamda IMF ile yapılan anlaşmalar sonucunda hükümet yeni ekonomik politikalar (yeni vergiler, kemer sıkma politikaları vb.) uygulamaya koymuştur. Yine Avrupa Birliği ile yapılan üyelik müzakereleri çerçevesinde toplumsal hayatın bir çok alanına yeni düzenlemeler getirilmiş ve toplumsal yaşantı AB ülkelerinin standartlarına entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte ya yeni kamu politikaları üretilmiş, ya mevcut kamu politikaları üzerinde düzenlemeler yapılmış ya da yürürlükte olan kamu politikaları bu entegrenin sağlanması için kaldırılmıştır.

Uluslararası aktörler ile yapılan bu tür anlaşmalar ülkemiz için bağlayıcı olmuştur. Kamu politikalarının bu anlaşmalar çerçevesinde oluşturulup uygulanması gerekliliği anlaşmaların yapıldığı kurum ya da kuruluşları da sürece dâhil etmiştir.

1.3. Kamu Politikası Analizi: İşlevsel Süreç Model

Kamu politikası oluşturma ve uygulama süreci, içerisinde bulunan farklı aktörler ve etkenler nedeniyle bir program dâhilinde yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu süreç demokratik rejimlerde anayasa ve kanunlar da tanımlanmış ve

⁴³ Salih Serbest, “Uluslararası Örgütlerin “Politika Aktarımı” Bağlamında Ulusal İş Sistemlerine Etkisi”, *Sayıştay Dergisi*, Ekim-Aralık, 2015, s. 81

güvence altına alınmıştır. “*Kamu politikası döngüsel bir sürece sahiptir ve her kamu politikası bir problemle başlamaktadır*”.⁴⁴

Dye (1981) kamu politikası yapım sürecini; “*problemin tanımlanması, politika önerilerinin düzenlenmesi, politikanın meşrulaştırılması, uygulanması ve politika uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi basamaklarından*”⁴⁵ oluşan bir döngü şeklinde açıklamaktadır.

Kamu politikası analizi uygulamaya geçirilecek politikaya anlaşılır bir anlam yükleyerek ilgili aktörlere kamu politikasını nedenleri ile açıklayabilmek ve aktarabilmek için yapılan çalışmaları ifade etmektedir. *Politika analizi birçok farklı aktivitenin bir arada ve/veya sıralı bir şekilde kullanılmasını gerektirmektedir.*⁴⁶ Yapılacak olan çalışmalar da politikalarda aktörlerin eşit şekilde yararlanması, sürece dahil olması için etkin ve verimli yöntemler uygulamalıdır. *Kamu politikalarının analizi bu etkililik ve verimliliği en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir.*⁴⁷ *Kamu politikası analizi farklı aşamalarda politikanın nasıl gerçekleştirildiğini veya tanımlanacağını gösterir. Kamu politikalarını değerlendirme ise uygulanan programların istenilen, düşünülen uygunlukta olup olmadığı konusundaki yargıları bildirir.*⁴⁸

Kamu politikası karar vericileri, kamu politikası ile ilgili analizlerde objektif açıdan olayları ele alıp, bilimsel verilerle harmanlayarak ve dönemin mevcut şartlarını da göz önünde bulundurularak karar vermelidir. İçinde barındırdığı çeşitli etmenler nedeniyle oldukça karmaşık bir hal alan kamu politikası sürecini sadeleştirebilmek adına farklı modeller geliştirilmiştir. *İşlevsel süreç model bu*

⁴⁴ Akdoğan, **a.g.e**, 2011, s. 78

⁴⁵ Thomas Dye, “Understanding Public Policy”, Ed. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1981, s. 24’den akt. Göçoğlu, **a.g.e.**, 2014, s. 19

⁴⁶ Bilal Eryılmaz, **Kamu Yönetimi**, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2979, 2013, s. 135

⁴⁷ Fatih Demir, “Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, Ağustos, 2011, s. 107

⁴⁸ Aydın Usta, “Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış”, **Yasama Dergisi**, Sayı 24, Mayıs-Ağustos, 2013, s. 85

*bağlamda bütün bir politika sürecini çeşitli aşamalara ayırarak sürecin daha anlaşılır ve net bir yapıya bürünmesini sağlamaktadır.*⁴⁹

Çalışmanın bu bölümünde işlevsel süreç model; problemin tanımlanması ve gündeme gelmesi, kamu politikası alternatif formüle edilmesi, kamu politikasının kanunlaşması ve meşrulaştırılması, kamu politikalarının uygulamaya konulması ve değerlendirilmesi olarak beş başlık altında incelenecektir.

1.3.1. Kamu Politikasında Problemin Tanımlanması ve Gündeme Gelmesi

Oluşturulmak istenen kamu politikasının ilk basamağı problemin tanımlanması kısmıdır. *Kamu politikası üretim süreci büyük bir çembere benzetilirse, saatin 12'yi gösterdiği noktada “problemin tanımı” vardır.*⁵⁰

Kamu politikası oluşturulma sürecinde problemin tanımlanması ve karar alıcıların gündemine girmesinde doğrudan ya da dolaylı etki eden birçok aktör bulunmaktadır. Ayrıca bu aktörler ile karar alıcılar arasındaki doğrudan olduğu gibi dolaylı olarak da ilişki ağı bulunabilir. Gündemin belirlenirken karar alıcılar ile diğer aktörler arasında çıkar farklılıkları oluşabilir. Yani diğer aktörler için gündeme alınması gereken olaylar ve problemler karar alıcılar için aynı öneme veya önceliğe sahip olmayabilir. *Bir sorunun politika gündemine nasıl girdiği sorusunu gerektiği gibi yanıtlatabilmek için hükümetlerin politik kararları nasıl aldığını; potansiyel olarak mevcut pek çok sorun arasından, bazılarının politika gündeminin üst sıralarına nasıl yerleştiğini incelemek gerekir.*⁵¹

⁴⁹ Babahanoğlu ve Örselli, **a.g.e**, 2016, s. 46

⁵⁰ Yıldız, **a.g.k.** (Erişim Tarihi: 06.07.2017)

⁵¹ Nejdett Atabek, “Gündem Belirleme Yaklaşımı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 7, 1998, s. 168

Bir problemin karar alıcılar ve politika aktörleri açısından üst sırada değerlendirilmesinde ve politikanın şekillenmesinde etkili olan unsurlar; *“değer yargıları, inanışlar, ideolojiler, çıkarlar ve önyargılardır”*.⁵²

Karar alıcılar, toplumun her kesiminden farklı bir beklenti ve baskı ile karşı karşıya kalmaktadır. Çeşitli sorunların bulunduğu ortamda mevcut şartlara göre öncelikli problemlerin belirlenmesi ve bu konuda kamu politikası oluşturmaya karar verilmesi zor ve karmaşık bir hal almaktadır.

Kamu politikalarına konu olabilecek problemler öncelikle bir oluşum sürecinden geçerler. Bir problemin karar alıcılar tarafından dikkate alınmasında genel olarak şu etkenler öne plana çıkmaktadır.

- *Bazı değerlerin öncelikli ve önemli olması,*
- *Kriz ve kriz semptomları,*
- *İletişim kaynağının statüsü,*
- *Siyasal başarı semptomları,*
- *Olayın yeniliği,*
- *Olayın önemi,*
- *Sürpriz.*⁵³

Etkili, başarılı bir kamu politikası oluşturma sürecinde problemlerin açık, net bir şekilde tanımlanarak alternatifler arasından çözüm odaklı, toplumun genelini kapsayıcı şekilde olanının gündeme getirilmesi kamu politikasının başarıya ulaşması açısından büyük önem taşımaktadır.

Problemin tanımlanmasından sonra, bu sorunun karar vericilerin gündemine gelmesi gerekecektir. Ancak tanımlanan her problemin kamu politikası gündemine alınması mümkün değildir. Bu nedenle *“çeşitli çıkarları temsil eden baskı gruplarından politika girişimcileri ve danışmanlara kadar birçok aktör, hükümetin seçimi üzerinde etkili olmaya çalışarak kendileriyle ilgili sorunları hükümetin*

⁵² Nejat Tamzok, “Kamu Politikası Analizi: Elektrik Enerjisi Sektörü”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 18

⁵³ Orhan Gökçe, “Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı”, **Kurgu Dergisi**, Sayı 14, 1996, ss. 218-219

*gündemine sokmak ve o soruna ilişkin farkındalık yaratmak için mücadele etmektedirler”.*⁵⁴

1.3.2. Kamu Politikası Alternatiflerin Formüle Edilmesi

Politika oluşturulması gereken durumun ortaya çıkması ve problemin tanımlanmasıyla çözüme ilişkin belirlenen birden fazla alternatif içerisinde mevcut şartlara göre en uygun olanının belirlenmesi yani politikanın başarıya ulaşması için izlenecek yol haritasının belirlenmesi gerekmektedir. *Formülasyon sürecinde tanımlanmış sorunlara yönelik politika önerileri ortaya konulur ve değerlendirme sonucunda aralarından birisi uygulanacak politika olarak seçilir.*⁵⁵

Kamusal politikaların sağlıklı ve etkili bir şekilde formüle edilmesi ile *“ilgili alanla detaylı bilgiye sahip olma, yerel ihtiyaçların neler olduğunun çok iyi bilinmesi, formüle edilen politika ile ilgili farklı alternatif ve fırsatların neler olduğunu bilme ve her türlü sınırlılıklardan haberdar olup ona göre strateji geliştirme ile olanaklıdır”.*⁵⁶ Politika karar vericileri alternatifler içerisinde seçim yaparken denge unsurunu gözetererek, seçilen alternatifin toplum üzerindeki kısa ve uzun vadede bırakacağı etkileri göz önünde bulundurmalıdır. Formüle edilme kimi zaman bir yasa tasarısı, kimi zamanda yeniden yapılanma şeklinde olabilir.

Kamu politikası sürecine direkt ya da dolaylı olarak katılmaya çeşitli grupların kendine has özellikleri birbiriyle olan iletişimleri de formülasyon sürecinde etkili olmaktadır. *Birçok kritik konuda milletvekilleri, vatandaşlar ve kamu yöneticileri aynı fikri paylaşmazlar. Politika alternatiflerinin oluşturulmasında çatışan değer ve öncelikler, tarafları ödün vererek uzlaşma yoluna gitmek zorunda bırakır.*⁵⁷

⁵⁴ Yıldız ve Sobacı, **a.g.e**, 2013, s. 24

⁵⁵ Onur Kulaç ve H. Serhan Çalhan, “Bir Kamu Politikası Süreci Analizi: Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu Yurtdışı Lisansüstü Bursları”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Kasım, Yıl 5, Sayı 10, 2013, s. 215

⁵⁶ Fatih Kırışık ve Özcan Sezer, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) Kamu Politikası Oluşturma Sürecindeki Rolü”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Yıl 11, Sayı 2, 2015, s. 202

⁵⁷ Sıtkı Çorbacıoğlu, “Kamu Politikası Analizinde Görünmez Üniversite: Altı Bilim Adamı Arasındaki Bilişsel ve Sosyal Ağbağ”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 41, Sayı 4, Aralık 2008, s. 34

1.3.3. Kamu Politikasının Kanunlaşması ve Meşrulaştırılması

Kamu politikası belirlendikten sonra, uygulamaya geçirilebilmesi için yapılan tüm çalışmaların ardından kanunlaştırılması ve politikaya meşruiyet kazanma aşaması gelmektedir. *Yürütme organı, gündemdeki problemlerin çözümü için en uygun yolların araştırılıp formüle edilmesi için ilgili uzmanlardan bilgi alır ve hazırladıkları politika taslaklarını resmiyet kazanması ve kanunlaşması için yasama organına sunar.*⁵⁸

Kamu politikasının meşru hale gelmesi için yapılacak olan yasal düzenlemeler birçok farklı yolla olabilir. *“Bu düzenleme anayasal veya yasal olabileceği gibi tüzük, yönetmelik veya idari emirlerle de olabilir”.*⁵⁹

*Kamu politikası alternatiflerinin kabul edilmesi, bu kamu politikasının değiştirilmesi ya da reddedilmesi yoluyla kamu politikası olarak kanunlaşp kanunlaşmamasına yasama organında karar verilir.*⁶⁰ Yasama organının, bu süreçte diğer aktörlerin ihtiyaçları ve taleplerini de yapılan düzenlemelere ekleyerek, katılımcı bir anlayışla politikayı kanunlaştırması politikanın meşruiyetini de sağlayacaktır.

1.3.4. Kamu Politikalarının Uygulamaya Konulması

Kamu politikasının yapılan çalışmalar sonucu meclis tarafından kabul edilerek kanunlaşması ile artık uygulama aşaması gerçekleşecektir. Kamu politikasının uygulanması öncesinde politikanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için bir takım yasal değişiklikler getirile bilinir. Bu değişiklikler *“yeni örgütlerin kurulmasını ya da mevcut örgütlere yeni sorumlulukların atanması”*⁶¹ şeklinde olabilir.

⁵⁸ Arzu Dilaveroğlu, **a.g.e**, 2017, s. 42

⁵⁹ Fatma Handan Sarıca, **a.g.e**, 2008, s. 18

⁶⁰ Babahanoğlu ve Örselli, **a.g.e**, 2016, s. 51

⁶¹ Nejat Tamzok, **a.g.e**, 2007, s. 24

Kamu bürokrasisi bu dönemde büyük bir önem kazanmakta, karar alıcılar adına yasalaşan kamu politikasını uygulanması işlemi gerçekleştirmektedir. Bu uygulanma işlemi esnasında karar alıcılar ve uygulayıcılar arasında ve karar alıcılar ile vatandaş arasında da bir sorumluluk ortaya çıkmaktadır. *“Vatandaş ile siyasetçi arasında siyasal sorumluluk, siyasetçi ile kamu bürokrasisi arasında yönetsel sorumluluk söz konusudur”*.⁶²

Kamu politikasının yürürlüğe konup uygulanmasını sağlayan devlet görevlilerinin mesleki bilgi ve tecrübeleri bu aşamada büyük önem kazanmaktadır. Bu görevliler *“değişik politikalar konusunda neyin yararlı, neyin işe yaramaz olduğu konusunda birtakım deneyimleri ve bilgileri vardır. Bundan dolayı politikaların uygulanmasında bir esneklik ortaya çıkar”*.⁶³ Bu tecrübe ve bilginin varlığı kamusal politikalara uygulama esnasında kendi içinde değişiklikler yapabilme kapasitesi kazandırmaktadır.

Politika ihtiyacının doğru tanımlanıp, alternatifler içerisinde uygun olanın seçilip mümkün olan en geniş mutabakatla kanunlaşarak uygulamaya konulması, uygulama döneminde yaşanabilecek riskleri en az düzeye indirerek sağlıklı bir değerlendirmeye imkân verecektir.

1.3.5 Kamu Politikalarının Değerlendirilmesi

Uygulamaya geçirilmiş olan politikanın, uygulama başındaki görevlilerden alınan geri dönüşleri ile toplum nezdindeki yansımaları sonucunda elde edilen verilere göre devam ettirilip ettirilmeyeceğine karar verilmesi gerekmektedir.

⁶² İzak Atıyas ve Şerif Sayın, **Siyasi Sorumluluk, Yönetsel Sorumluluk ve Bütçe Sistemi: Bir Yeniden Yapılanma Önerisine Doğru**, TESEV Yayınları, İstanbul, 1997, s. 6

⁶³ V. Ertan Yılmaz, “Kamu Politikası Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Hizmeti Yayıncılığının Analizi (1960-2006)”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Ankara, 2010, s. 67

“Politikanın değerlendirilmesi, kısa ya da uzun vadede hükümet tarafından gerçekleştirilen belirli faaliyetlerin sistemli bir şekilde incelenmesidir”.⁶⁴ Oluşturulan kamu politikası, bürokrasi eliyle uygulamaya konmakta ve politikaların değerlendirilmesi aşamasında karar alıcılara politikadan etkilenen diğer aktörlerden gelen olumlu-olumsuz verileri sağlamaktadır. Değerlendirilme aşamasında kamu politikası uygulanmaya konmadan önce belirlenen amaç, ana belirleyici rolü üstlenir. *Bu amaçların gerçekleşip gerçekleşmediği ve belirlenen sorunun çözülüp çözülmediğinin yanı sıra, asıl sorunun çözülen sorun mu yoksa bu soruna yol açan başka bir sorun mu olduğu da saptanmalıdır.*⁶⁵

Politikanın değerlendirilmesi aşamasında beklenmeyen durumlarla karşılaşılabilceği ihtimali göz önünde bulundurularak, mevcut planlar içerisinde değişiklikler güncellemeler de yapılabilir. Karar alıcılar ve politika uygulayıcıları seri şekilde değişiklikleri tespit edip çözüme yönelik kararları alıp uygulayabilmelidir.

⁶⁴ Nuri Berber, “Türkiye’de Çocuk Suçluluğu İle Mücadele Politikası Analizi: İstanbul Örneği”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2015, s. 69

⁶⁵ Mete Yıldız, “Türkiye Bilimler Akademisi Ulusal Açık Ders Malzemeleri Kamu Politikası Ders Notları”, <http://www.acikders.org.tr/mod/resource/view.php?id=2789>, (Erişim Tarihi: 14.09.2017)

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARI VE TÜRKİYEDE ÇOCUKLARA YÖNELİK KAMU POLİTİKALARI

Bu bölümde çalışmanın ana konusu olan çocuk kavramına giriş yapılacak, dünyada ve ülkemizde çocuk hakları hakkındaki çalışmalar incelenerek, ülkemizdeki çocuklara yönelik politikalar ile kalkınma planları ve Avrupa Birliği ilerleme raporları ele alınacaktır.

2.1. Çocuk Kavramı ve Tanımlanması

İnsan hayatının en masum, en güzel, ve en özel evrelerinden biri çocukluk dönemidir. Ana rahmine düştüğü, yani canlı olma vasfı kazandığı andan itibaren, bir insan için olmazsa olmaz olan tüm haklar da kazanılmış olunmaktadır.

Geçmişten günümüze toplumlar çocuğa değişik anlamlar yüklemiş olsa da, çocuk hep kutsal ve ayrıcalıklı olarak kalmıştır. “Çocuk zihinsel, fiziksel ve ruhsal yönden tam bir olgunluğa erişmemiş, toplumdaki rol ve görevlerini henüz öğrenmekte olan bakıma ve eğitime ihtiyacı olan varlıktır”.⁶⁶ Başka bir ifadeyle çocuk, yetişkinlerin ilgisine ve korumasına muhtaç haldedir.

“Her toplumda çocuğa tanınan ya da tanınmayan haklardan beklenen davranışlara, yükümlülüklerle, uygulanan ceza ve yaptırımlara ve de eğitim modellerine kadar çok çeşitli konularda belirleyicilik niteliği taşır”.⁶⁷ Çocuk kavramı, ülkelerin kendine özgü koşulları nedeniyle farklı tanımlanmış ve bu anlamda genel kabul görmüş bir çocuk tanımlaması yapılamamıştır. Çocuk tanımlamalarında çocuğa verilen değer, toplumların o dönemki gelişmişlik düzeyleriyle doğru orantıda olmuştur. Bu değeri belirleyen en önemli kriterlerden

⁶⁶ Burhan Caner Hacıoğlu, “Yeni Türk Ceza Kanun Tasarısının Çocuk ve Küçük Ceza Hukukuna İlişkin Hükümleri”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 1998, s. 1

⁶⁷ Mine Tan, “Çağlar Boyunca Çocukluk”, **Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi**, Cilt 22, Sayı 1, 1989, s. 72

biri ise toplumların o dönem ki ekonomik durumlarıdır. Ekonomik olarak az gelişmiş toplumlarda çocuk; *“aile olgusunun ötesinde, ailenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilecek potansiyel işgücü, ailenin ilerleyen yaşlarında ise bir sosyal güvenlik aracı anlamına gelmekte, kentsel yaşam biçimi almış ailelerde ise aileye; aile olma duygusunu verirken ve geleceğe hazırlanırken, çalışma hayatından uzak tutulan bir varlıktır”*.⁶⁸ Köyden kente yani gelişmişlik düzeyine göre çocuğa yüklenen anlam farklılık göstermiştir.

Çocuk kavramı genel olarak 18 yaşına kadar olan dönemi kapsadığı gibi *biyolojik ve geleneksel ölçütlere de bağlanabilmektedir*.⁶⁹ Yaş faktörü çocuk hakları ile ilgili uluslararası sözleşme ve ülkemiz mevzuatında şu şekilde belirtilmiştir:

Birleşmiş Milletler tarafından 20 Kasım 1989 da kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi’ne göre *“çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır”*.⁷⁰

Ülkemizdeki 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çocuğu *“daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi”* olarak tanımlamaktadır. Yine aynı kanun *“18 yaşını doldurmadan evlenerek ergin olan kişinin de çocukluk vasfını kaybetmeyerek koruma altına alınabileceğini”* belirterek çocuğun bir ergin gibi davranacağı durumlar söz konusu olsa bile çocuğu koruma altına almıştır.

Çocuklar ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde ortak noktanın yaş olduğu görülmektedir. Ancak çocuk kavramı tanımlanırken diğer kanunlarımızda yaş limitinde farklılıklar göze çarpmaktadır. İş Hukuku kapsamında çocuklar için üst yaş sınırı 15 yaş olarak kabul edilirken, Ceza Hukuku’nda cezai ehliyet bakımından bu sınır 12 olarak kabul edilmektedir.

⁶⁸ Tuncer Bulutay, **Türkiye’de Çalışan Çocuklar**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1995, s. 1-2

⁶⁹ Tahir Başyatmaz, **6-15 Yas Bursa Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma**, Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 10

⁷⁰ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf, (Erişim Tarihi: 30.09.2017)

Görüldüğü üzere hukuk dâhil birçok alanda çocuk kavramı üzerinde mutabık kalınan genel bir tanımlama yapılmamış olsa da tanımlamaların vurgu yaptığı ortak nokta çocuğun fiziksel ve ruhsal yapıları nedeniyle hayata karşı yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duyduğu ve korunup kollanması gereken bir yapıda olduğudur.

2.2. Çocuk Hakları ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi

Bütün insanların sahip olduğu haklar belli iken, çocuklar için ayrıca bir hak kavramına ihtiyaç duyulması ahlaki olarak yadırganabilecek bir durumdur. Ancak çocuğun tanımlanması sırasında daha önce belirtilen ruhsal ve fiziksel yetersizlikler ile tarih boyunca dünyada üzerinde yaşanan gelişmeler bu durumu mecbur kılmıştır. Çocuk hakları; *“ülkenin yapısal profilini sergileyen temel göstergeler ışığında, toplumsal gelişme ile çocuk ve gençlerin gelişmesinin bütünlüğünü ve karşılıklı etkileşimini politika ve bilgi üretiminin odağı”*⁷¹ şeklinde tanımlanabilir.

Çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecine göz atıldığında, geçmişten günümüze doğru toplumlar tarafından çocuğa verilen değerin ve önemin giderek arttığını görmek mümkündür. Bu artış, çocuğa karşı olan yükümlülükler de aileden topluma, toplumdan devlete, devletten de uluslararası toplum düzeyine doğru olmuştur. *“Eski çağlarda çocuk ile ilgili korunması dâhil tüm sorumluluğunun ailesine ait olduğu düşüncesi yayginken, 20. Yüzyıldan itibaren çocukların da hak sahibi oldukları ve bu hakların uluslararası hukukta korunması düşüncesi ortaya atılmıştır”*.⁷²

2.2.1 Eski Çağda Çocuk

⁷¹ Saibe Özlem KAYA, “Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2011, s. 29

⁷² Çocuk Hakları İzlenme Raporlanma, “Çocuk Haklarının Tarihçesi”, <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi> (Erişim Tarihi: 30.11.2017)

Eski çağ uygarlıklarında dönemin ekonomik şartları gereği geniş ailelerin aynı evde yaşadığı bir toplumsal yapı mevcuttu. Aileler, özellikle de babalar çocuklar üzerinde önemli haklara sahipti. Eski çağ uygarlıklarında ailelerin çocuklar üzerindeki hakları incelendiğinde, bu hakların ne kadar sınırsız ve acımasız olduğu gerçeği hem hukuk alanında hem de sosyal yaşantıda karşımıza çıkmaktadır. Eski çağda *“Romalı baba çocuğunu dilediği gibi cezalandırabiliyor, alıp satabiliyor, sakat bırakabiliyor, hatta öldürebiliyordu”*.⁷³ Eski Yunanda ise *“babanın çocuk üzerinde velâyet hakkı vardı”*.⁷⁴ Ancak bu durum çocuğun ergin olacağı döneme kadar geçerliydi. Hatta günümüz şartlarına göre tezatlık oluşturan çocukların ailelere karşı korunması durumu, bu dönemde babaların çocuklara karşı korunması olarak karşımıza çıkmaktadır. *“Babil hükümdarı Hammurabi’nin hazırlamış olduğu kanunlara göre babasını döven bir çocuk eli kesilerek cezalandırılırdı”*.⁷⁵

Günümüzde ailenin çocuklar üzerinde yasal olarak birçok hakkının olmasının yanında birçok da görevi bulunmaktadır. Eski çağ uygarlıklarında ailenin özellikle de babaların çocuklar üzerindeki haklarının sınırsızlığı ve katılığı karşısında çocuklar dönem itibarıyla genel olarak korumasız bırakılmıştır. Ailenin çocukların gelişimine ve geleceğe hazırlanmasına yönelik görevleri de bu nedenle geri planda kalmıştır.

2.2.2 Orta Çağda Çocuk

Ortaçağ döneminde çocuk, *“minyatür bir yetişkin olarak”*⁷⁶ ayrıca *“ebeveynlerinin tercihlerine boyun eğmek zorunda kalan, aileleri tarafından dini hayata kendini adamanın ne demek olduğunu bilmeden manastırlara, dönemin gereksinimlerine uygun olarak şövalyelik kariyeri için yine tanımadıkları uzak bir kaleye gönderilen, tarla işleri ya da yemek alışkanlıkları gibi şeyleri kültürel aktarım*

⁷³ Atalay Yörükoğlu, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1992, s. 37

⁷⁴ Emine Akyüz, **Ulusal Ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının Ve Güvenliğinin Korunması**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000, s. 44

⁷⁵ Abdullah Demir, “Tarihten Günümüze Çocuk Hakları”, **International Journal Of Early Childhood Education Research**, Vol.1, No.3, 2012, s. 38

⁷⁶ Yapıcı ve Yapıcı, “Bir Değer Olarak Çocukluk”, **Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, 2004, s. 4

yoluyla ailesinden alan bireyler”⁷⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çocuklar bu dönemde fiziksel ve ruhsal olarak gelişimlerine aykırı şekilde “yetişkinler gibi giyinmiş, aynı oyunları oynamış, aynı aktivitelere katılmış ve yetişkinlerle beraber iş gücüne katılmış kısacası hep yetişkinlerle hep iç içe bulunmuşlardır”⁷⁸

Orta çağ çocuklarının eski çağ dönemine benzer olarak, aile bireyleri tarafından yoğun bir biçimde kontrol altında tutulmaya çalışıldığı ve ağır şartlar altında çocukluktan yetişkinliğe hazırlandıkları, halen özel bir statüye kavuşmadıkları görülmektedir.

2.2.3 Yeni Çağda Çocuk

18. ve 19. y.y’da Avrupa’da yaşanan sanayi devrimi ile sosyal yaşamda yaşanan değişimlere paralel olarak *“ağır çalışma koşullarının ve kapitalist üretim biçimlerinin hayata geçmesi çocukları olumsuz etkilemiştir”⁷⁹*

Ekonomik hayatın tarımdan sanayiye kayması, ailelerin sosyal hayatını ve hayata bakış açılarını değiştirmiştir. Bu durum değişim beraberinde çocukların şartlarını ve aile içindeki konumlarını da etkilemiştir. Ekonomik gücü yüksek olan üst sınıf ailelerde çocuklara verilen önem orta ve alt sınıf ailelere göre daha yüksektir. Özellikle orta sınıf ailelerin gelir ve bilinçlenme düzeylerinin artması ile oluşan yeni hayat tarzına paralel olarak *“annelik, çocuk bakımı, ebeveyn çocuk ilişkisi ve kuralları gibi birçok konuda değişimler yaşandı. Önceki çağlarda karışlaştığımız baba-çocuk ilişkisi anne-çocuk ilişkisine doğru evirildi”⁸⁰*

⁷⁷ Özlem Genç, “Çocukların Orta Çağ Avrupa’sındaki Yeri”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Mart, Yıl 1, Sayı 1, 2016, s. 259

⁷⁸ Özge Özcan, “Orta Çağ’dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi”, **Çocuk ve Medeniyet Vakfı Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, 2017, s. 95

⁷⁹ Mehmet Sağlam ve Neriman Aral, “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”, **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, Aralık, 2016, s. 49

⁸⁰ Hatice Karakuş Öztürk, “Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 13, Ekim, 2017, s. 256

Makineleşme ile artan teknolojik ve bilimsel ilerlemeler beraberinde yeni ihtiyaçlar doğurmuştur ve çalışma hayatında “*daha fazla eğitilmiş insana ihtiyaç*”⁸¹ duyulmuştur. Bu açığın giderilebilmesi için geleceğin yetişkinleri olan çocukların küçük yaşlarda daha nitelikli bir eğitime tabi tutulması gerekiyordu. Gerekli eğitimin verilebilmesi için toplum yaşamında birçok yasal ve sosyal düzenlemenin yapılması kaçınılmazdı. İlerde çocuk hakları kavramının gelişimine destek sağlayacak olan, insan hakları kavramı önemi orta çağda artmış, bu hakların hukuki metinlerde yer alması için çalışmalar yapılmıştır. “*İngiltere’de 1689 tarihli Temel Haklar Bildirisi (Bill of Rights) ile vatandaşların bir takım temel hakları birer birer sayılmıştır*”.⁸² “*1779 yılında İsviçre’de bir emirname*”⁸³ yayınlanmıştır. Bu emirname çocuk hakları ile ilgili ilk toplumsal politika belgesi olarak kabul edilir.

2.2.4 Yakın Çağda Çocuk

19. yüzyılda, çocukların yetişkinlerden farklı bir sınıf olduğu anlayışı iyice kabul görmüş, 20. yüzyılda ise bu durum bir adım öteye geçerek, çocuk toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı olarak değerlendirilmiştir. “*Bu yüzyıl aynı zamanda, filozofların, eğitimcilerin, psikologların ve hukukçuların çocukları incelemeleri, onların gelişimleri ve hakları konusunda fikirler ileri sürmeleri dolayısıyla “çocuk yüzyılı” olarak da adlandırılmıştır*”.⁸⁴

Çocuk hakları ile çocuk haklarının tarihsel gelişimi konusunda dünyada bu dönemde yaşanan gelişmeler kronolojik sırayla;

- 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi,
- 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi,

⁸¹ Yapıcı ve Yapıcı, **a.g.e.**, 2004, s. 4

⁸² Şeref Ünal, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89, Ankara, 2001, s. 18

⁸³ Sağlam ve Aral, **a.g.e.**, 2016, s. 51

⁸⁴ Emine Akyüz, “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, **Milli Eğitim Dergisi**, Temmuz-Eylül, Sayı 151, 2001

- 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi olarak üç alt başlık altında incelenecektir.

2.2.4.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924)

Bildirgenin imzalandığı tarihten de anlaşıldığı üzere I. Dünya savaşının 1918 yılında sonra ermesiyle Milletler Cemiyeti tarafından “*çocukların sağlıklı ve güvenli bir ortam içerisinde yaşaması, bir felaket anında çocuklara öncelik verilmesi, çocukların her türlü istismara karşı korunması*”⁸⁵ amacıyla bu bildirge yayımlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1928 yılında bu bildirgeyi imzalanmıştır.

Yayımlanan bildirinin beş maddesi şu şekildedir:⁸⁶

- *Çocuk bedensel ve ruhsal bakımdan doğal biçimde gelişmesine olanak sağlayacak koşullar içinde bulundurulmalıdır.*
- *Acıkan çocuk beslenmeli, hasta çocuk tedavi edilmeli, fıkren geri kalmış çocuk eğitilmeli, yoldan çıkmış çocuk yola getirilmeli, terk edilen çocuklar korunmalıdır.*
- *Herhangi bir felaket anında öncelikle çocuğa yardım yapılmalıdır.*
- *Çocuk hayatını kazanabilecek hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı korunmalıdır.*
- *Çocuk yeteneklerini kardeşlerinin hizmetine adayacak bir ruh ve düşünce içinde yetiştirilmelidir.*

I. Dünya Savaşının hemen sonrasında yayınlanan bildiriden sonra 1939 yılında II. Dünya savaşının başlamasıyla bildirinin uygulamaya geçirilmesi mümkün olmamış, bildiriye yayınlayan Milletler Cemiyeti de dağılmıştır.

⁸⁵ Sevil Lale Kurt, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Ocak-Haziran, Sayı 36, 2016, s. 104

⁸⁶ Nurdan Keskin (Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı), “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi”, <https://drnurdankeskin.wordpress.com/2016/03/05/cenevre-cocuk-haklari-bildirgesi/>, (Erişim Tarihi: 02.02.2018)

2.2.4.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959)

1959 yılında yayımlanan bildirgeden önce 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 30 maddeden oluşan İnsan Hakları Sözleşmesi kabul edilmiş, sözleşmenin 25. maddesinde çocuklarla ilgili şu ifade yer almıştır: *“Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar”*.⁸⁷ Bu madde ile çocuğun özel bir varlık olduğu ve korunması gerektiği ve özel bir statü kazanması gerektiği bir kez daha belirtilmiştir. İnsan Hakları Bildirgesi ilerde yayınlanacak olan çocuk hakları sözleşmesinin zeminini hazırlamıştır.

“1959’da Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’ndeki ilkelerden yola çıkan ve haklar yönünden daha da genişletilen yeni bir bildirge hazırlanmıştır”.⁸⁸ Bildirge 10 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler:⁸⁹

- *Bütün çocuklar istisnasız ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka görüş, milli ve sosyal köken, mülkiyet, doğum nedeniyle ayırım yapılmadan bildirge ile ortaya konulan haklara sahiptir.*
- *Çocuk özel bir korumadan yararlanabilmeli; onun özgürlük ve haysiyet içinde sağlıklı ve normal şekilde bedeni, fikri, ahlaki, ruhi ve toplumsal yönden gelişmesini sağlayacak imkân ve kolaylıklar yasalar ve diğer araçlarla temin edilmelidir. Bu amaçlarla hazırlanan yasalarda çocuğun çıkarları göz önünde bulundurulmalıdır.*
- *Çocuk doğduğu andan itibaren bir ad ve tabiiyet sahibi olma hakkına sahiptir.*
- *Çocuk sosyal güvenlikten yararlanır. Sağlıklı bir biçimde büyüme ve gelişme hakkına sahiptir; bu amaçla hem kendisine hem de annesine doğum öncesi ve sonrası bakımı da dâhil olmak üzere özel bakım ve koruma sağlanır. Çocuk yeterli beslenme, barınma, eğlenme ve tıbbi bakım hakkına sahiptir.*

⁸⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.02.2018)

⁸⁸ Fatma Yaşar Ekici, “Geçmişten Günümüze Çocukların Korunmasına Yönelik Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme”, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Eylül, Sayı 4, 2015, s. 49

⁸⁹ Saibe Özlem Kaya, *a.g.e*, 2011, ss. 39-40

- *Bedeni, fıkri ve sosyal hastalıktan muzdarip çocuk özel durumunun gerektirdiği özel tedavi, eğitim ve özen görmelidir.*
- *Kişiliğinin tam olarak ve uyumlu bir biçimde gelişebilmesi için çocuğun sevgiye ve anlayışa ihtiyacı vardır. Ailesi ve yeterli maddi desteği bulunmayan çocuklara özel bakım sağlama, toplumun ve kamu otoritelerinin görevidir.*
- *Çocuk en azından ilk aşamalarda parasız ve zorunlu olmak kaydıyla eğitim hakkına sahiptir. Kendisine genel kültürünü ilerletecek ve fırsat eşitliği temelinde yeteneklerini, bireysel karar verme kapasitesini, ahlaki ve toplumsal sorumluluğunu geliştirecek ve böylece toplumun yararlı bir üyesi haline gelmesini sağlayacak bir eğitim verilecektir.*
- *Çocuk her türlü durumda ilk himaye ve yardım gören olmalıdır.*
- *Çocuk ihmalin, zulmün ve istismarın her çeşidine karşı korunmalıdır. Çocuk hiçbir şekilde ticaretin konusu olmamalı, asgari bir yaştan önce çalıştırılmamalı ve sağlığına veya eğitimine veya bedeni, fıkri, ahlaki gelişimine engel teşkil edecek bir meslek veya işte çalıştırılmaya zorlanmamalı veya çalıştırılmasına izin verilmemelidir.*
- *Çocuk ırkî, dini veya başka ayrıcalıkların gerektirdiği muameleye karşı korunmalı, enerjisini ve yeteneklerini hemcinslerinin hizmetine adayabilmesi için anlayış, sabır, evrensel barış, dostluk, evrensel kardeşlik ruhu ve düşüncesi içinde yetiştirilmelidir.*

2.2.4.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)

Çocuk Hakları konusunda uluslararası alanda daha önce yayımlanan metinlerin kâğıt üzerinde kalması, hukuken de ülkeler nezdinde herhangi bir bağlayıcılığının bulunmaması, çocuk hakları konusunu bağlayıcı hükümlerle hukuki bir boyuta kavuşturulması mecburiyetini doğurmuştur. Unesco tarafından 1979

yılında dünya genelinde “Uluslararası Çocuk Yılı” ilan edilmiştir ve Birleşmiş Milletler bünyesinde çocuk hakları sözleşmesi için çalışmalar başlamıştır.⁹⁰

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. Bu sözleşme “*sivil ve siyasal alanlarda ekonomi, sosyo-kültürel hakların toplamı açısından Uluslararası İnsan Haklarının uygulamaya konulan çalışmalar arasında tektir*”.⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti sözleşmeyi imzalayan ilk devletlerden biridir. “*27 Ocak 1995 tarihinde 22184 sayılı resmi gazetede yayınlanan 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kuralına dönüşmüştür*”.⁹²

Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, dört hak başlığı altında 54 maddeden oluşmaktadır.⁹³

Hayatta kalma hakkı çocuğun yaşam hakkını ve var olmak için gereken temel ihtiyaçlarını vurgular. Bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standardı ve sağlık hizmetlerine erişim yer almaktadır.

Gelişme hakkı çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için neye ihtiyaç duyduklarını özetler; örneğin, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü gibi.

Korunma hakkı çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürden korunmalarını gerektirir. Mülteci çocuklar için özel koruma, çalışan çocuklar için güvenceler, herhangi bir istismar veya sömürüye maruz kalmış çocukların korunması ve rehabilitasyonu gibi konuları ele almaktadır.

Katılım hakkı çocukların toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini kabul eder.

⁹⁰ Mehmet Sağlam, Ayşegül Ulutaş ve Zekeriya Çalışkan, “Bebeklik Döneminde Çocuk Hakları”, **Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, 2015 s. 725

⁹¹ Aydan Aydınlik, “Çocuk Haklarının Gelişiminde Okul Öncesi Eğitimin Yeri Ve Önemi: Ankara Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Niğde, 2017, s. 37

⁹² Oğuz Polat, “Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu”, **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, Ocak-Nisan, Cilt 2, Sayı 2, 2008, s. 149

⁹³ Dağ, Doğan, Sazak, Kaçar, Yılmaz, Doğan ve Arıca, “Çocuk Haklarına Güncel Yaklaşım”, **Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, Cilt 40, Sayı 1, Adana, 2015, s. 3

2.3. Cumhuriyet Öncesi Türk- İslam Dünyasında Çocuk ve Çocuk Hakları

İslamiyet öncesi dönemde Türklerde çocuklar “çekirdek aile diyebileceğimiz anne, baba ve çocuklardan oluşan bir yapı içerisinde yaşıyorlardı”.⁹⁴ Aile içerisinde anne-baba arasında eşitlik söz konusu idi. Bu eşitlik “çocuklar üzerindeki hak ve sorumluluklar da”⁹⁵ göze çarpmaktadır. Çocuklar ile ilgili alınacak kararlarda baba kadar annenin de söz hakkı vardı. Ailenin çocuğa verdiği öneme paralel olarak da toplumsal yaşamda “kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar vakıflar tarafından bakılıp gözetilmiştir”.⁹⁶

Türk toplumunun değer yargılarını göstermesi sebebiyle çok değerli bir konumda olan Dede Korkut hikâyelerinde de çocuğun o dönem ki değerine yönelik önemli hususlar yer almaktadır. Hikâyede geçen Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda, Dirse Han “bir evlada sahip olabilmek için eşinin tavsiyesiyle kurban keser, aç doyurur, çıplak giydirir”.⁹⁷ Bu da göstermektedir ki çocuk sahibi olmak, Türk toplumları oldukça önemlidir ve toplum yaşamında da bir itibar meselesi haline dönüşebilmektedir.

İslamiyet’in kabulü ile birlikte Türk toplumlarının çocuğa bakış açısında çok belirgin farklılıklar yaşanmamıştır. İslam dininin temelini oluşturan Kur’an-ı Kerim’in İsrâ suresinin 31. ayetinde “bir de geçim korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onlara da, size de rızık biz veririz. Şüphesiz ki onları öldürmek, çok büyük bir suçtur”⁹⁸ şeklinde ifade ile çocuğa verilen önem belirtilmektedir. Dönemin uygarlıklarında özellikle ekonomik kaygılar nedeniyle çocukların yaşamına son verildiği ve çocukların birer yük gibi algılandığı görülmektedir. Diğer birçok ayette çocuk, müjdeli bir haber olarak gösterilmekte ve günahsız tertemiz varlıklar olarak nitelendirilmektedir.

⁹⁴ Demir, a.g.e, 2012, s. 43

⁹⁵ Deniz Güler ve Nazmi Ulutak, “Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile”, **Kurgu Dergisi**, Sayı 11, 1992, s. 58

⁹⁶ Sevil Lale Kurt, a.g.e, 2016, s. 102

⁹⁷ Süleyman Kaan Yalçın ve Murat Şengül, “Dede Korkut Hikâyelerinin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, 2004, s. 211

⁹⁸ Kur’an-ı Kerim Meali, <http://www.kuranikerim.com/melmalili/isra.htm>, (Erişim Tarihi: 05.02.2018)

Osmanlı devletinin yüzyıllar boyu dünyanın çeşitli coğrafyalarında süren egemenliğinin en önemli unsurlarından biride şüphesiz toplumsal yaşamı ayakta tutan aile, çocuk ve onların geleceğe hazırlanmasına yönelik politikalara fazlaca önem vermesidir. İçerisinde barındırdığı çeşitli milletten farklı kültürden insanları uzun yıllar bir arada tutmayı başarmıştır. Osmanlı devletinde çocuklara olan bakış açısının değişmeye başladığı ve çocuklara yönelik düzenlemelerin yoğunlaştığı dönem olarak Tanzimat Fermanı ile birlikte başlayan ve Cumhuriyetin kurulmasına kadar olan modernleşme süreci kabul edilmektedir. Osmanlı devletinde çocuklar ile ilgili hizmetler genel olarak vakıflar aracılığıyla sürdürülmüştür.

1863 yılında Darüşşafaka, 1896 yılında Darülaceze kurulmuştur. Darüşşafaka “yoksul ve yetim çocukların eğitimlerini karşılıksız olarak karşılamakla”, Darülaceze ise “yardıma muhtaç çocukların, sakat kadın ve erkeklerin din ve milliyet farkı gözetilmeksizin bu durumdan kurtarmayı, sıkıntılarını hafifletmeyi amaçlayan bir kuruluştur”.⁹⁹

Yine bu yıllarda aşağıda belirtilen kurumlarla özellikle çocuklara yönelik geliştirilen politikalara yön verilmeye sağlıklı bir toplum yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kurumlar:

- a) **Eytam Sandıkları (1851):** Yetim kalan çocukların mallarının korunması,
- b) **Mithatpaşa Islahhaneleri (1822):** Kimsesiz, uyumsuz, suçlu çocukların tümü bütüncül bir bakış açısıyla bakımı/korunması ve eğitimi,
- c) **Hamidiye Etfal Hastanesi (1899):** Yoksul kadın ve çocukların tedavileri,
- d) **Fukaraperver Cemiyetleri (1908):** Rumlar tarafından yoksul aile çocuklarına eğitim yardımı,
- e) **Darülhayr-ı Ali (1903):** İşsiz, güçsüz, başıboş bulunan çocukların eğitimi ve sanayi mekteplerine hazırlanması

⁹⁹ Vehbi Ünal, “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 36, Sayı 2, 2012, s. 17

f) Darüleytamlar (1914): korunmaya muhtaç çocuk ve kimsesizlerin barındırılması ve korunması amacıyla kurulmuşlardır.¹⁰⁰

Tanzimat döneminde kurulan bu kurumların bazıları günümüzde halen hizmetlerine devam etmekte olup, bir kısmının ya ismi değiştirilmiş ya da kapatılmıştır. Bu kurumlar gerek kurulduğu dönem de gerekse günümüzde toplumsal ve sosyal dayanışma için önemli bir görev üstlenmeye devam etmiştir.

2.4. Türkiye Cumhuriyet’inde Çocuk ve Çocuk Haklarının Gelişimi

Ülkemizin çocuk ve çocuk hakları ile ilgili politikaları, Cumhuriyetin kuruluş dönemi (1923-1950 yılları arası), 1950-1983 yılları arası ve 1983 den günümüze kadar olan gelişmeler başlıkları altında ayrı ayrı inceleyecektir. Ayrıca Beş Yıllık Kalkınma Planları ile Avrupa Birliği İlerleme Raporlarının çocuklar ile ilgili olan bölümleri irdelenecektir.

2.4.1. Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Çocuk ve Çocuk Hakları (1923-1950 dönemi)

Cumhuriyetin kurulduğu dönemin şartları gereği, yapılan faaliyetler ve atılan adımlar genel olarak ülkenin siyasi ve ekonomik alanında yoğunlaşmıştır. Çocuk ve çocuk hakları ile ilgili Cumhuriyetin ilan edildiği dönemde Osmanlı devletinden süregelen politikaların devam ettirildiği görülmektedir. Ancak yine de çocuklar ile ilgili atılan bazı yeni adımlardan söz edilebilir.

TBMM 23 Nisan 1920 de açılmış, 23 Nisan 1929 tarihinde ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından bu tarihin Çocuk Bayramı olarak kutlanmasına karar verilmiştir. Mecliste yapılan törende çocuklara özel önem verilmiştir. *“Bu çocukların büyük çoğunluğu, uzun savaş yılları sırasında babalarını kaybetmiş; Atatürk’ün*

¹⁰⁰ Muammer Salim, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta, 2011, s. 36-42

*Çanakkale Savaşları sırasında düşmanı püskürtülebilmek için: Size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum” diyebildiği babaların yetim çocuklarıdır”.*¹⁰¹ Dünyada bu bayramın bir eşi ve benzeri bulunmamaktadır. Bu da yeni kurulan Cumhuriyet’in ve onun kurucusu Atatürk’ün çocuklara verdiği önem açısından önemlidir. Bu bayram daha sonra “1979’da, yine ilk olarak altı ülkenin katılımıyla uluslararası boyuta taşınmış, ortalama olarak her yıl kırkın üzerinde ülkeden gelen ve Türk çocuklarının misafiri olan yabancı ülke çocukları da bu bayram coşkısına katılmaktadır”.¹⁰²

Bugünkü adı Çocuk Esirgeme Kurumu olan kurum “1921 yılının Haziran ayında Himaye-i Etfal Cemiyeti adıyla kurulmuş, Ağustos ayında ise TBMM başkanı Mustafa Kemal tarafından koruyuculuğu” kabul edilmiştir.¹⁰³ Kurulan bu cemiyet dönemin ağır savaş şartları sonucunda yetim ve kimsesiz kalan çocukları korumayı ve savaşın açtığı yaraları sarmayı amaç edinmiştir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında çocukların durumu pek iç açıcı değildir. Çocuklar küçük yaşlarda, düşük ücretlerle, sağlıksız koşullarda çalıştırılmaktadır. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha kanunun 173. Maddesi ile “12 yaşındaki küçüklerin her türlü san’at müesseseleri ve maden ocaklarında çalıştırılması yasaklanmış, aynı zamanda 12-16 yaş arasındaki çocukların çalışma saati 8 saatle sınırlandırılmış ve gece çalışmaları da kesin olarak yasaklanmıştır”.¹⁰⁴ Alınan bu kararlarla dönemin ağır şartları nedeniyle çocuklara karşı yasal bir koruma sağlanmaya çalışılmıştır.

Kuruluş döneminin en önemli devrimlerinden olan 1 Kasım 1928 tarihindeki harf inkılabı ile Latin alfabesine geçilmiştir. Gerçekleştirilen devrimlerin toplum tarafından anlaşılır hale gelmesi ve sürekliliğinin sağlanması için genç nesillere yani çocuklara yönelik yeni kitle iletişim kanalları oluşturulmuştur. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında devletin politikalarını topluma anlatmak amacıyla çocuk dergileri

¹⁰¹ İffet Aslan, “Cumhuriyet Dönemi Kültürel Miraslarımızdan 23 Nisan Çocuk Bayramı”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı 13, 2000, s. 198

¹⁰² Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/23_Nisan.htm, (Erişim Tarihi: 08.02.2018)

¹⁰³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihce>, (Erişim Tarihi: 08.02.2018)

¹⁰⁴ Yasemin Mamur Işıkçı ve Selma Karatepe, “Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihse Analizi”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, İlkbahar, 2016, ss. 84-85

yayınlanmıştır. Dönemin başlıca çocuk dergileri “*Çocuk Dünyası (1926), Çocuk Sesi (1928), Gürbüz Çocuk (1929), Yavru Türk (1936), Milliyet Kardeş (1938), Doğan Kardeş (1945)*”.¹⁰⁵

Ülkemiz henüz I. Dünya savaşının yaralarını saramamış, gerçekleştirdiği devrimlerle Cumhuriyeti ayakta kalmaya çalışırken dünyada 1939 yılında II. Dünya savaşı patlak vermiştir. Tarihte daha öncede yaşandığı üzere savaşlardan en çok zarar gören kesimlerin başında yine çocuklar gelmektedir. Özellikle silah teknolojisinin gelişmesi ile bu savaşın yıkımı daha ağır olmuştur. II. Dünya Savaşında özellikle çocuklar için I. Dünya Savaşından daha ağır bir tablo söz konusudur. II. Dünya savaşı boyunca “*beş milyondan fazla insan hayatını kaybederken bu sayının yaklaşık bir milyonu da çocuk yaştadır*”.¹⁰⁶

II. Dünya Savaşının yaşandığı yıllarda Türkiye’nin savaşa katılıp katılmama durumu belirsizdir. Bu belirsizliğin ekonomik yaşamda oluşturduğu risk nedeniyle 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunuyla 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha kanundaki çocukları korumaya yönelik maddeler uygulanamamış 8 saat olan günlük çalışma limiti çocuk işçilerde dâhil 11 saate çıkarılmıştır. Bu kanun ile savaşın doğurduğu ve doğurabileceği sosyal ve ekonomik yıkıntılara karşı devleti ayakta tutmak amaçlanmıştır. Ancak çalışma yaşının düşürülerek, çalışma saatlerinin artırılması çocuklar için olumsuz etkiler yaratmıştır. Daha önce çocukları korumaya yönelik alınan önemler geçici olarak rafa kaldırılmıştır.

Ayrıca 1949 tarihinde “*suça meyil gösteren, ya da suç işlemeyi kolaylaştıran bir muhit içinde bulunan çocuklar için suçu daha kaynağında boğmak*”¹⁰⁷ amacıyla 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar kanunu çıkarılmıştır.

¹⁰⁵ Hıfzı Topuz, **Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, ss. 221-222

¹⁰⁶ İlhan Karasubaşı, “II. Dünya Savaşı Çocukları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 55, Sayı 1, 2015, s. 444

¹⁰⁷ Feyyaz Gölcüklü, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında 5387 Sayılı Kanun ve Tatbikattan Bir Örnek”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 2, 1957, s. 84

2.4.2. 1950-1983 Arası Dönemde Çocuk ve Çocuk Hakları

Bu bölümde 1950'den itibaren çocuk hakları ile ilgili yapılan yasal düzenlemeler ile 1963 yılında yayınlanan Türk Çocuk Hakları Beyannamesi ve 1963-1983 yılları arasındaki ilk dört kalkınma planlarının çocuklara yönelik kısımları incelenecektir. Türkiye Cumhuriyeti devleti yeni kurulmuş olmasına rağmen çocuk hakları ile ilgili gerek ülke içinde gerekse uluslararası alanda yaşanan birçok gelişmeye kayıtsız kalmamıştır. Oluşturulan devlet politikalarının yanı sıra çocuklara yönelik sosyal politikalar geliştiren sivil toplum kuruluşlarına destekle sağlanmaya çalışılmıştır.

1950'li yıllar Türk toplumunda toplumsal değişimin hız kazandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. *“Bu dönemde çok partili hayata geçiş ve modernleşme için yapılan çalışmalar olmuştur”*.¹⁰⁸ 1949 yılında çıkarılan 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında kanunun mevcut sorunlara yüzeysel yaklaşması ve çözüm noktasındaki eksiklikleri, toplum da kaygılara neden olmuştur. 1957 yılında çıkarılan 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında kanun ile 5387 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 6972 sayılı kanun ile *“0-12 yaş arasındaki çocuklarla ilgili bakım sorumluluğu Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na, 13-18 yaş arasındaki çocukların bakım sorumluluğu ise Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir”*.¹⁰⁹

1961 yılında yürürlüğe giren Anayasada çocuklar ile ilgili olarak ailenin korunması başlıklı 35. Maddesi *“aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar”* denmektedir. İlgili hususların anayasaya eklenmesi devletin aileye ve çocuğa verdiği önemi ve bu konudaki görevlerini göstermesi açısından önem taşır. Yine 1961 Anayasası'nın çalışma şartları başlıklı 43. maddesi *“Kimse, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılmaz. Çocuklar, gençler ve*

¹⁰⁸ Feridun Merter, **1950-1988 arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 74

¹⁰⁹ Hakan Acar, *“Cumhuriyet'in Çocuk Refahı Politikasını Yapılandıran Bir Sivil Toplum Örgütü: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981)”*, **Çalışma Ortamı Dergisi**, Mart Nisan, Sayı 73, 2004, s.28

kadınlar, çalışma şartları bakımından özel olarak korunur”¹¹⁰ ile de çalışma hayatındaki çocuklara yönelik özel korumacı bir politika benimsenmeye çalışılmıştır.

2.4.2.1. Türk Çocuk Hakları Beyannamesi (1963)

Birleşmiş Milletler örgütü UNESCO, Çocuk Hakları bildirgelerinden faydalanarak Türkiye’de çocuk haklarına ilişkin bir kanun tasarısı hazırlanması önerisinde bulundu. Bu çalışmalar sonucunda, 28-30 Haziran 1963 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komitesi Yönetim Kurulu tarafından hazırlanan “Türk Çocuk Hakları Beyannamesi” kabul edildi.¹¹¹

Türk Çocuk Hakları Beyannamesi’nin maddeleri şu şekildedir.¹¹²

- *İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmî, özel her kurum, her yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, eldeki olanaklarla onu gerçekleştirmek yükümlülüğündedir. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılmasına öncelik verilir.*

- *16 yaşından önce hiçbir çocuk resmî öğrenimden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz. Hiçbir şekilde sömürülemez. Her ana baba; çocuğuna bakmak, onu bilgili, becerili ve en iyi şekilde yetiştirmekle yükümlüdür. Orta dereceli öğrenime devam etmeyenlerin, edemeyenlerin gerekli bilgi ve becerileri kazanmaları için devlet kurslar açar. Ana babanın yeterli olmadığı durumlarda bu görev, çocuğun birinci derece yakın akrabalarına ve devlete düşer.*

- *İlköğrenimden sonra orta dereceli okullara devam etmeyenler, edemeyenler için teknik, tarımsal bilgi ve beceri kazandıran kurslar açılması ve bu kurslardan çocukların yararlanması için Millî Eğitim Bakanlığı, Belediye Başkanlığı ve muhtarlar işbirliği yapmakla yükümlüdür.*

¹¹⁰ 1961 Anayasası, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>, (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

¹¹¹ Çocuk Hakları İzleme ve Raporlama, “Çocuk Haklarının Tarihçesi”, <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 18.05.2019)

¹¹² Kurt, a.g.e, 2016, ss. 105-106

- *Sakat ve uyumsuz çocukların iyileştirilmeleri, yaşama zorluğu çeken çocukların kurtarilmaları, durumlarına uygun bir meslek için kendi yaşamlarını kazanacak derecede başarılı ve güçlü yetiştirilmeleri ana baba ile birlikte devletin ve bu amaçla kurulmuş örgütlerin ödevidir.*

- *Çocuğun korunması ile ilgili yasalar öncelikle hazırlanıp çıkarılmalı, geciktirilmeden uygulanmalıdır.*

Bu bildiride, çocukların sağlıklı bir birey olarak yetiştirilmesi konusunda sorumluluğun ailede olduğu kadar, devletinde bu noktada sorumlu tutulduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca bu bildiri ile çocuğa özel bir statü de getirilmeye çalışılmıştır. Çocukların geleceğe hazırlanmasına engel olumsuzlukların, yasal eksikliklerin biran önce giderilmesi ve acilen uygulamaya geçirilmesi için çağrı yapılmaktadır.

2.4.2.2. I. - IV. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Çocuk (1963-1983 yılları arası)

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967): Çocuklarda okuma yazma oranı düşüktür (yüzde %60'ı okuma-yazma bilmemektedir), çocuk ölüm oranları yüksektir ve 1000 çocuktan 165'i bir yıl içinde hayatını kaybetmektedir (s. 2). Kasıtlı olarak çocuk düşürmek veya düşürtmek suç sayılmış kısırlaştırma ve gebelik önleyici faaliyetler yasaklanmıştır (s. 67). Nüfusun gençleşmesi açısından doğum oranlarının artırılması gerekmektedir (ss. 70-72). Süt mamulleri sanayi çocuk beslenmesi için önemli bir husustur ve süt üretimin desteklenmesi gerekmektedir (s. 215). Sağlık hedefleri içerisinde **“ana-çocuk sağlığı programı”** uygulamasına önem verilmiş, çocukların karşı karşıya olduğu hastalıklar, bu hastalıklara karşı oluşturulacak sağlık politikalarına değinilmiştir (ss. 407-410 arası). Sosyal Hizmetler bölümü

hedeflerinde, bakıma ve korunmaya muhtaç çocukların yetiştirilmesi, çocuk suçluluğunun önlenmesi ve çocuk refahı” vb. (s. 423) amaçlanmıştır.¹¹³

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972): Doğurganlık oranının düşmesi çocuk işçiliğinin artmasına neden olacaktır (s. 48). Bu dönemde çocuk ölüm oranlarında küçük de olsa düzelme yaşanmış, her 1000 doğumdaki ölüm sayısı 120 ila 150 seviyesine gerilemiştir (s. 51). Eğitimde çocuğun beden ve karakter gelişimine önem verilecek, bu gelişim spor faaliyetleri ile desteklenecektir (s. 163). Okul öncesi eğitimin geliştirilmesi için çocuk yuvaları açılması planlanırken, 500 kişilik bölge okulları ile yakın köylerdeki eğitim birleştirilecektir (s. 164). Dönem itibarıyla ülke genelindeki çocuk kütüphane sayısı 179’dur (s. 188). Çocukların kültür erozyonuna uğramaması için zararlı yayınlar devlet tarafından engellenecek, ayrıca özel kuruluşların bu konudaki gayretleri de devletçe desteklenecektir (ss. 189-190). Korunmaya muhtaç çocuklar ile okuyan ve çalışan gençlere sosyal yardım bağlanacaktır (s. 209). Aile planlaması başlığında anne ve çocuklar, devlet tarafından ana-çocuk sağlığı programı ile korunacak, isteyen ailelere gebelik önleyici bilgiler verilecek ve ilaç desteği sağlanacaktır (s. 226). Çocuk suçluluğu ayrı bir ihtisas konusu olarak ele alınacak, bu bağlamda çocuk mahkemeleri kurulacaktır. Engelli çocuklar için özel eğitim verecek kurumlar açılacak, Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla çocukların ve gençlerin girişkenliklerini artırıcı programlar düzenlenecektir (s. 233). Köy çocuklarına, eğitim hayatlarında üretime yönelik programlar oluşturulacak ayrıca burs ve yurt imkânları sağlanacaktır (s. 247).¹¹⁴

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977): Bu dönemde önceki Kalkınma Planlarından daha kapsayıcı politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Çocuk iktisadi bir değer olarak görülmekten çıkarılmalı, çocuk eğitiminin önem kazandığı sanayi toplumuna geçişle beraber yeni sosyal kurumların oluşturulması gerekmektedir (s. 108). Ülke genelinde 03-06 yaş arası çocukları kapsayan okul öncesi eğitim ile

¹¹³ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.03.2018)

¹¹⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (İkinci Beş Yıl) 1968-1972, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

anaokulunun sayısı yetersizdir (s. 730), eğitimde fırsat eşitliğinin tüm çocuklar için sağlanması gerekmektedir (s. 741). Halk ve Çocuk Kitaplıklarıyla (toplam çocuk kütüphane sayısı 241'e çıkmıştır) çocuklara kitap okuma alışkanlığının kazandırılmasına önem verilmiştir (s. 783). Dönem itibariyle Çocuk Esirgeme Kurumu'nun korunmaya muhtaç çocuklar için 20 çocuk yuvası, 84 yetiştirme yurdu, 10 gündüz bakımevi bulunmaktadır (s. 807). Sağlık hizmetlerinden yararlanamayan çocuklar için ilgili devlet kurumları ile gönüllü kuruluşların tek bir sistem içinde yeniden yapılandırılması planlanmaktadır (s. 808). Bebekler ve okul çağındaki çocukların daha sağlıklı beslenebilmeleri için gerekli önlemlerin alınarak konu ile ilgili anne ve babaların bilinçlendirilmesi gerekmektedir (s. 815). Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması ilgili iki bakanlığa (Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı) ait birimlerin azami verimle çalışması için birleştirilmesi gerektiği (ss. 818,825) belirtilmiştir.¹¹⁵

IV. Beş yıllık Kalkınma Planı (1979-1983): Çocuk ölümlerinin halen istenilen seviyelere (1970-1975 yılları arasında 1000 de 130 dur) inmediği görülmektedir (s. 24). İşçi çocukları dil sorunu nedeniyle ülke içindeki eğitim hizmetlerinden yararlanamamakta, ayrıca bu çocukların kreş ve yuvalardan da yararlanma oranı da düşük seviyelerdedir (s. 137). Sanayileşme ile nüfus yapısının kentlere doğru kaymasıyla, çalışan annelerin çocukları ile ilgili sosyal hizmet kurumlarına duyulan ihtiyaç artmıştır (s.143). Okul çağındaki bir milyon çocuk okul olanağından mahrumdur (s. 148). Çocuk ve Halk kitaplıklarının ülke içindeki dağılımı dengeli değildir ve bu kitaplıkta yer alacak yayınların kontrolü için çağdaş ölçütler getirilmesi gerekmektedir (s. 152). Çocuk işçilerin hakları ile ilgili yapılan düzenlemelere karşın denetim noktasındaki eksiklikler uygulamada problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır (s. 155). Çocuklarının Türk kültürünü alabilmeleri için yurt içinde ve dışında özel programlar düzenlenecektir (s. 284). Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kreş ve huzurevi, Milli Eğitim Bakanlığı ise çocuk bakım yurtlarının yapımı ve bu binaların arttırılması ile ilgili daha fazla çalışmalar yapmalıdır (s. 285). Herhangi bir sanat alanında üstün yeteneği olan çocukların

¹¹⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Üçüncü Beş Yıl) 1973-1977, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13738/plan3.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

belirlenerek, bu tür çocukların devlet tarafından destekleneceği belirtilmiştir (s. 286). Özel anaokulu sayısı 1976-1977 eğitim öğretim yılında 137'ye çıkarılmış ancak buna karşın 3-6 yaş arası çocukların sadece yüzde 1,1'i okul öncesi eğitimden yararlanabilmiştir (s. 434). Okul öncesi eğitim önceliğinde gelir grubu düşük vatandaşların çocuklarına yönelik pilot okul uygulamaları yapılması düşünülmektedir (s. 456). 0-6 yaş arası çocuklar yetersiz ve dengesiz beslenmeye karşı devletçe desteklenecektir (s. 469). Türkiye'de dönem itibarıyla 6 adet çocuk ıslahevi bulunmakta ve buralarda 800 hükümlü çocuk kalmaktadır. Bu çocuklar iş atölyelerinde çalışmaktadır (ss. 479-480). Çocuk suçluların hukuki ve sosyal durumları incelenecek, Çocuk Mahkemelerinin kuruluşu, yargılama usulü hakkındaki tasarının bir an önce yasalaşması sağlamalıdır (s. 483).¹¹⁶

Kalkınma Planları genel olarak değerlendirildiğinde; ilk dört Kalkınma Planında çocuk hakları ile ilgili genel olarak benzer konulara vurgu yapılmıştır. Birçok başlıkta küçük çapta iyileşmeler söz konusu olsa da uygulamada ve denetimde yaşanan aksaklıklar ve nitelikli personel eksikliği nedeniyle sorunlar hedeflenen düzeyde çözülememiştir. İlerleyen kalkınma planlarında yapılan tespitlerle birlikte çözüme yönelik politikalar ve uygulanacak tedbirlerin kapsamı giderek genişletilmeye çalışmıştır.

2.4.3. 1983'den Günümüze Çocuk ve Çocuk Hakları

12 Eylül 1980'de yaşanan askeri darbe ile 1961 anayasası yürürlükten kaldırılmıştır. Devam eden süreçte, ülke içindeki temel hak ve özgürlükler kısıtlanmıştır. Böylesine kaosu bulduğu ortamda sağlıklı bir toplumsal yapıdan söz etmek mümkün olmayacağı için dönemin çocukları ve bu çocuklar ile ilgili politikalar içinde bu durum geçerli olacaktır. "51 Nolu Milli Güvenlik Kurulu Kararı ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun genel merkezi, il merkezleri, ilçelerdeki şubeleri ile bucak ve köylerdeki kolları feshedilmiştir".¹¹⁷ 1982 yılında yapılan

¹¹⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Dördüncü Beş Yıl) 1979-1983, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

¹¹⁷ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, www.shcek.gov.tr, (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

referandum sonucu yeni anayasa kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası ilk haliyle incelendiğinde “*çocuk haklarını düzenlerken oldukça cimri bir anlayış sergilemiştir*”.¹¹⁸

1961 anayasasının 35. maddesindeki “Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” ifadesi, 1982 anayasasında 41.madde de, “aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar” şeklinde değiştirilmiştir. Anne ve babaya çocuklar ile ilgili eşit yükümlülük yüklenmiştir. Burada ayrıca özellikle belirtilen “aile planlamasının öğretimi” kısmı o dönemde toplum tarafından yanlış anlaşılabilecek bir durum ortaya çıkarmış ve “*çok çocuk yapmaktan kaçınma olarak değerlendirilmektedir*”.¹¹⁹

1957 yılında yürürlüğe giren 6972 sayılı “**Korunmaya Muhtaç Çocuklar**” kanunu 1983 yılına kadar yürürlükte kalmış 24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı “**Sosyal Hizmetler**” kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, *korunmaya muhtaç çocuklara “Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları” aracılığı ile hizmet verilmesini, çocukların iyi bir şekilde korunup yetiştirilmesi için her türlü önlemin alınmasını*¹²⁰ amaçlamaktadır.

IV. Beş Yıllık Kalkınma planında (1979-1983) belirtilen çocuk mahkemelerinin kurulmasının ivedilikle sağlanması gerekliliği ile “*ilk çocuk mahkemesi ise 1987 yılında Ankara’da*”¹²¹ kurulmuştur.

1989 yılında yayınlanan “**Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi**” Türkiye tarafından şartlı onaylanmıştır. Türkiye, azınlıkların konumu nedeniyle “*Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 17, 29 ve 30. maddelerini T.C. Anayasası ve 24*

¹¹⁸ Aydın İpek, “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 1, 2012, s. 153

¹¹⁹ İpek, **a.g.e**, 2012, s. 166

¹²⁰ Mamur, **a.g.e**, 2013, s. 229

¹²¹ Sevda Uluğtekin, **Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:71, Ankara, 2004, s. 44

*Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmaktadır”.*¹²² Bu maddeler ve içerikleri şu şekildedir:

Madde 17: Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:

- a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;
- b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;
- c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;
- d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;

13 ve 18’inci maddelerde yaralan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.

Madde 29: Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler:

- a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;
- b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

¹²² Türkiye Büyük Millet Meclisi, Temel İnsan Hakları Belgeleri, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

- c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
- d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;
- e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.

Bu maddenin veya 28'inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

Madde 30: Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde o dönemki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) şimdiki adı Avrupa Birliğine (AB) üyelik başvurusunun 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan oylamada kabul edilmesiyle¹²³, Türkiye ile Avrupa Birliği katılım müzakerelerine “başlamak için önkoşul niteliğindeki Kopenhag Siyasi Kriterlerinin yerine getirilmesi yolunda yoğun bir reform sürecine girilmiştir”.¹²⁴ Çocuk ve çocuk hakları konusunda yapılan reformlara daha sonra Avrupa Birliği İlerleme Raporları başlığında değinilecektir.

¹²³ Dış İşleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (Erişim Tarihi: 05.04.2018)

¹²⁴ Avrupa Birliği Uyum Yasası Paketleri, Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/abuyup.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2018)

Türk Medeni Kanunu 2001 yılı sonunda kabul edilmesiyle Avrupa Birliği ile müzakerelerin ilerletildiği süreçte çocuklar ile ilgili birçok düzenleme hayata geçmiştir.

Genel hatlarıyla bu kanun incelendiğinde:

- Çocuk, ana rahmine düştüğü andan itibaren sağ doğmak şartıyla hak ehliyetini kazanır (28. madde).
- Eşlerin boşanmasına karar verilebilmesi için çocuklar ile ilgili durumunun taraflarca kabul edilmesini şart koşmuştur (166. madde).
- Boşanma durumlarında hâkime çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re'sen alma yetkisi verilmiştir (169. madde).
- Velayetin sahibi, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine maddi durumunun yettiği kadarıyla katılmak zorundadır (182. madde).
- Eşlerin ayrı yaşaması durumunda ise hâkim tarafından ergin olamayan çocuklarla ilgili gerekli koruyucu kararlar alınır (197. madde).
- Çocuğa soy bağının reddi için ana-babaya mahkeme açma hakkı tanınmıştır (286. madde).
- Çocuk resmîyette babası sandığı kişinin babası olmadığını öğrenirse, ergin olduktan sonra bir yıl içinde annesine dava açabilir (289. madde).
- Evlilik dışı dünyaya gelen çocuk ana ve babasının birbiriyle evlenmesi durumunda evlilik içinde doğan çocuk olarak kabul görür (292. madde).
- Ana ve çocuk babadan soy bağının belirlenmesini mahkeme aracılığıyla isteyebilir (301. madde).
- Ana-babanın çocuğa olan bakım borcu çocuk ergin olana kadar devam etmekle birlikte, erginlikten sonra çocuğun eğitimi devam ediyorsa bu borç ana-babanın gücü oranında devam eder (328. madde).
- Çocuk adına, çocuğa bakan taraf karşı tarafa nafaka davası açabileceği gibi bu davayı çocuk da ana-babasına karşı açabilir (329. madde).

- Üvey çocuk olması durumunda, eşlerde üvey çocukla ilgili yükümlülükler devam eder (338. madde).
- Çocuklar da anne babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür (339. madde).
- Ana-baba çocuğun korunması noktasında çaresiz kalması durumunda hâkim uygun önlemleri alır (346. madde).
- Çocuğun ruhsal ve fiziksel yapısına uygun olmayan bir durumun ortaya çıkması ya da manen terk edilmiş olursa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. Ana-babanın maddi gücünün yetmediği durumlarda bu masraf devlet tarafından karşılanır (347. madde).
- Ana-babanın velayet görevlerini herhangi bir nedenle karşılayamaması durumunda çocuğa bir vasi atanır (348. madde).
- Velayetin ana-baba üzerinden kaldırılması çocuğun giderlerini karşılama yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz ancak her iki tarafın ödeme gücünün bulunmaması durumunda bu giderler devlet tarafından karşılanır (350. madde).
- Çocuğa ait malların korunması ve yönetilmesinde ana-babanın ihmali durumunda hâkim tarafından uygun önlemler alınır (360.madde), malların yönetimini kayyıma devredebilir (361. madde).¹²⁵

2005 yılında kabul edilen **5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda** çocuklarla ilgili olarak yer alan hususlar şu şekildedir. İl özel idareleri; çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri yapmakla görevli ve yetkili kılınmıştır(6. madde). Sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik,

¹²⁵ Türk Medeni Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018)

tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular (65. madde).¹²⁶

2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı **Belediye Kanununda** Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler (14. madde). 5302 sayılı kanunun 65.maddesine benzer olarak 77. madde de yapılacak hizmetler de gönüllülük esasına önem verilmiştir.¹²⁷

2.4.3.1. V. - X. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Çocuk (1985-2018 yılları arası)

V. Beş yıllık Kalkınma Planı (1985-1989): İlk dört kalkınma planında belirtildiği üzere, ana-çocuk sağlığının korunması amacıyla aile planlamasının yapılması noktasında sağlık hizmetlerinin bütünleştirilip gerekli teşkilatlanmaya gidilmesi gerekmektedir. Çocuk ölümlerinin azaltılması için özellikle doğum öncesinden başlayan sürecin özel ve kamu kuruluşları desteği ve teknolojik gelişmeler ışığında takip edilmesi gerekmektedir (s. 125). Çocukların geleceğe hazırlanmasındaki en önemli etkenlerden biri de ailedir ve aile kurumunun da eğitilmesi gerekmektedir (s. 141). Özel eğitime muhtaç çocuklar ile üstün zekâlı çocukların eğitimi görevlendirilecek öğretmen ve diğer personellerin yetiştirilmesi için gerekli tedbirler alınacak ve bu hizmetler bir program dâhilinde yürütülecektir (s. 142). Özellikle yurt dışındaki işçilerin çocukları için İngilizcenin yanında Almanca eğitim yapan liselerde açılacaktır (s. 143). Çocuk ölümlerinin önlenmesi için ile ilgili yüksek seviyeli bir kurul oluşturulacak ve çocuk ölüm oranı gelişmiş ülkelerde seviyeye düşürülmeye çalışılacaktır (s. 152). Sosyal hizmet programları ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenecek, sayıları arttırılacak, bu kurumlarda

¹²⁶ 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050304-1.htm>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018)

¹²⁷ 5393 sayılı Belediye Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018)

yetişen çocukların istihdamına yönelik yasal düzenlemeler getirilecektir. Koruyucu aile programı ile evlat edinme şartlarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapılacaktır (s. 155). Islah evlerinde kalan çocuklara yönelik iş alanları oluşturulacak, çalışan annelerin çocuklarına yönelik gündüz bakım evleri ve kreş sayıları ülke genelinde arttırılacaktır (s. 156). Muhtaç çocuklar için sosyal yardım sağlanması, sağlık hizmetlerinden yararlandırılmaları gerekmektedir (s. 200).¹²⁸

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): Çalışan annelere yönelik gündüz bakımevlerine ek olarak; annelerin hamilelik sonrası iş hayatına dönüşlerde kaynaklanan aksaklıkların giderilmesi ve çocuk bakım imkânlarının arttırılması gerekmektedir. Ayrıca çalışan çocukların çalışma şartları üzerinde önemle durulacak, uzun vadede çocukların çalışma hayatından çıkarılmaları sağlanacaktır. Oyun ve spor alanlarının arttırılarak çocukların yazılı ve görüntülü yayın araçlarından yararlanmaları sağlanacaktır (s. 287). İlk beş kalkınma planından farklı olarak bu kalkınma planında ilk kez şehir içi imar planlarının hazırlanması sürecinde yeşil alan, spor tesisleri ve çocuk oyun alanlarının büyüklüğünün gelişmiş ülkeler standartlarına ulaştırılması gerekliliği vurgulanmıştır (s. 296). Muhtaç çocukların topluma kazandırılmaları noktasında etkili kurum ve kuruluşlarla iş birliği sağlanacak, muhtaç çocuklara ödenen aylıklarda iyileştirme yapılacak, çocuklar için kurulacak sosyal tesislerin arttırılması için özel kesim teşvik edilecektir (s. 306). Çocuk kitaplarının yazılması ve yayınlanması için, yazarlar ve yayınevleri teşvik edilecek, hazırlanan çizgi film ve çizgi romanların çocukların gelişimine uygun olmasına dikkat edilecektir (s. 322). Mahalli idarelerin, çocuklar ile ilgili programlarına öncelik tanınacaktır (s. 355).¹²⁹

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000): Devletin çocuk ölümlerinin azaltılmasına halen büyük önem verdiğini ancak bir türlü istenilen seviyeye ulaşamadığı görülmektedir. Aynı durum çocuk ıslahı konusunda da geçerlidir (s. 13). Bu kalkınma planında diğer kalkınma planlarından farklı olarak belirtilen husus zorunlu temel eğitim devlet tarafından üstlenilmiş ve dar gelirli ailelerin çocuklarının

¹²⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Beşinci Beş Yıl) 1985-1989, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13740/plan5.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.03.2018)

¹²⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Altıncı Beş Yıl) 1990-1994, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13741/plan6.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.03.2018)

burs ve kredi imkânı sağlanacağıdır. Üstün zekâlı çocukların eğitimlerinde özel sektörün katkıları desteklenecektir (s. 30). Özellikle çocukların boş zamanlarının verimli bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla oluşturulacak sosyal tesislerin mahalli idarelerin desteğiyle yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmiştir (ss. 31-32). Okul öncesi eğitimde yeterli düzeyde ilerleme sağlanamamış, çoğunluğunu kız çocuklarının oluşturduğu 1,4 milyon çocuk ilkokulun ardından eğitimlerine devam etmemektedir (s. 35). Çocuk mahkemeleri genel hatlarıyla çocukların ıslahında yetersiz kalmakta, çalışan çocukların sorunları özellikle mevzuat, organizasyon ve denetim de yaşanan aksaklıklar nedeniyle çözüme kavuşturulamamıştır (s. 36). Küçükleri Koruma Şube Müdürlüklerinin yeterli uzman kadroya ve altyapıya kavuşturulması gerekmektedir (s. 40). 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun da köklü değişiklikler yapılacaktır. Bu kapsamda; çocukların yetişkin suçlulardan ayrılması için çocuk gözlem ve kabul merkezleri ile tutuklu çocuklar için çocuk alıkoyma merkezleri ve çocuk gözetim evleri kurulacaktır. Yargıtay bünyesinde oluşturulacak ayrı bir birimle çocuk mahkemelerinde verilen kararların temyiz incelemeleri bu daire yapılacaktır. Çocukların çalışma hayatı ile ilgili genel ve kapsayıcı önlemler alınacaktır. (s. 41). İlçe sağlık müdürlükleri ile eğitim sağlık ocakları oluşturulacak, mevcut ana-çocuk sağlığı merkezleri bu amaçla kullanılacaktır ve verilecek hizmetler ücretsiz olacaktır. Diğer kalkınma planlarından farklı olarak dikkat çeken diğer bir husus da tehlikeli madde içeren gıda ürünlerine uyarıcı metinler eklenerek, bu ürünlerin ambalajlarının çocukların açamayacağı şekilde korumalı olması gerektiği belirtilmiştir (s. 244). Çocuk oyuncakları için güvenlik kurallarının standart hale getirilmesi gerekmektedir (s. 272).¹³⁰

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): 1995 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde öngörülen ilkelerin daha sağlıklı ve etkili biçimde uygulanabilmesi için çocuklara ilişkin tüm bilgilerin toplandığı bir veri tabanı ve bilgi ağının kurulması gerekmektedir. Ayrıca çocuk sağlığı ile ilgili göstergeler bölgeler arasında farklılık göstermekte bu nedenle bölgesel farklılıkların

¹³⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Yedinci Beş Yıl) 1996-2000, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13742/plan7.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.04.2018)

azaltılması gerekmektedir. Çocuk suçluluğunun önlenmesi ve çocukların yeniden topluma kazandırılması amacıyla çocuk kolluğu kurulmasına; yeterli sayıda ve nitelikte çocuk tutukevi ve ıslah evinin yapılmasına, çocuklar konusunda uzmanlaşmış nitelikli personel istihdam edilmesine, ihtiyaç duyulmaktadır (s. 95). İletişim araçlarında çocukların sağlıklarının olumsuz yönde etkileyecek ve onları zararlı davranışlara özendirerek program ve yayınların varlığına dikkat çekilmiştir (ss. 95-96). Tüm çocukların zorunlu eğitim içerisinde kalması ve özellikle mesleki eğitime talep arttırıcı eğitim politikaları oluşturulmalıdır, çocukların çalışma şartları uluslararası standartlara kavuşturulmalıdır (s. 96). Çocukların erken yaşlarda sanatsal faaliyetlerle tanışması ve uğraşması amacıyla Kültür Bakanlığı nezdinde projeler hazırlanacaktır (s. 97). Sosyal hizmet ve yardımlarının kalitesinin artırılması için, kamuya ait her türlü, sosyal hizmet ve yardım programının düzenlenmesi, idaresi ve koordinasyonundan sorumlu yeni bir kurumsal yapılanma oluşturulacaktır (s. 112).¹³¹

IX. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013): zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla çocuk işçi sayısında azalma yaşanmış ancak bu sayı henüz istenilen seviye de değildir (s. 43). Çocukların okul öncesi eğitimden yükseköğretime olan eğitim süreçlerinde okullaşma oranının önemine vurgu yapılmıştır (s. 62). Özellikle okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılarak toplumsal farkındalığın oluşturulması, bunun için de gerekli olan yetişmiş personel ile fiziki alt yapının sağlanması, özellikle kız çocuklarının eğitimine devam etmelerine yönelik tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir (s. 86).¹³²

X. Beş Yıllık Kalkınma Planında (2014-2018): Ülke genelinde çocuk ölüm oranlarının azalması ile buna bağlı olarak ortalama yaşam süresinin artması beklenmektedir (s. 11). Eğitim alanında fiziki şartlar iyileştirilmiş, kız çocukları ve yoksul öğrencilerin eğitimlerine devam etmeleri konusunda yürütülen faaliyetler de olumlu sonuçlar vermiştir (s. 25). Kadın, çocuk, engelli ve yaşlıların ekonomik ve sosyal yaşamda daha fazla yer bulmalarına ve hayat standartlarının arttırılmasına yönelik kalkınma programları uygulanmıştır (s. 25). Bu dönemde zorunlu temel

¹³¹ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Sekizinci Beş Yıl) 2001-2005, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13743/plan8.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.04.2018)

¹³² Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Dokuzuncu Beş Yıl) 2007-2013, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13744/plan9.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04.2018)

eğitim 12 yıla çıkarılmıştır. Çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kadına yönelik şiddetin önüne geçilebilmesi için toplumsal bilinçlenme çocukluk döneminde verilecek eğitimle mümkün olacaktır. Çocuklara ve gençlere yönelik hizmetler ile ilgili stratejiler oluşturulmuş yeni bakanlıklar kurulmuş ve sosyal destek programları geliştirilmiştir (s. 44). Çocuk yaşıta yapılan evlilikler, çocuk işçiliği, suça itilme, çocuğa yönelik şiddet ve cinsel istismar, aile yapısındaki bozulmalar, aidiyet ve dayanışma duygusunun zayıflaması, zararlı madde alışkanlıkları, internet bağımlılığı vb. sorunlar çocukların gelişimi için tehlike arz eden konulardır ve tedbirler alınması gerekmektedir (s. 45). Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sevgi evi ve çocuk evi uygulaması hayata geçirilmiş, bu konudaki istihdam konusunda teşvikler arttırılmıştır (s. 46). Yaşlılar, engelliler ve çocuklar için mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamaları hayata geçirilecektir (ss. 146-147). Diğer kalkınma planlarında farklı olarak bu dönemde belirtilen birinci husus çocuklara ve ailelere tasarruf alışkanlığı kazandırılması gerektiğidir (s. 177) ikinci husus ise, obezite ve kronik hastalık riski olan çocuklar ile ilgili sağlıklı beslenme ve fiziksel aktiviteyi teşvik eden faaliyetler düzenlenmesi gerekmektedir (s. 212).¹³³

1983'den günümüze süre gelen Kalkınma Planları genel olarak değerlendirildiğinde yıllar geçtikçe çocukların sorunlarına yönelik daha kapsamlı tespitler yapmış, çözüm konusunda ise daha teknik ve somut adımlar atılmış, istenilen düzeyde olmasa da belirli oranda ilerlemeler kaydedilmiştir. Yapılan çalışmalarda bilimsel veriler zamanla daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum problemlerin belirlenmesi ve önlemlerin alınması noktasında etkinliği ve iyileştirmeyi arttıracaktır. 2019-2023 yılları arasını kapsayan XI. Kalkınma Planı ile ilgili çalışmalar devam etmekte olup tezin hazırlandığı süreç itibarıyla halen yayınlanmamıştır.

2.5. Avrupa Birliği (AB) İlerleme Raporlarında Çocuk

¹³³ Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Onuncu Beş Yıl) 2014-2018, http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf, (Erişim Tarihi:12.04.2018)

Çalışmanın bu bölümünde, 1998-2018 yılları arasında Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik kapsamında yapmış olduğu reformlar ve bu reformlar ile ilgili Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporlarının çocuklar ile ilgili kısımları incelenecektir.

2.5.1. 1998 Yılı İlerleme Raporu

Gayri resmi ekonomide çocuk emeği yoğun biçimde kullanılmaktadır. Türkiye Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından bu konuda birçok kez uyarılmıştır (s. 15). Terör nedeniyle güneydoğu bölgesinde birçok köy boşaltmış, buna bağlı olarak köyden kente yaşanan göç ile okul çağındaki birçok çocuk eğitim imkânından yoksun kalmıştır. Bölgenin sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi noktasında ise yeterli somut adımlar atılmamıştır (s. 16). Türkiye'deki çocuk ölüm oranı (1000 doğumda 42'ye gerilemiştir) bu oran diğer üye ülkelerin oranına göre (4 ile 8 arasında) halen yüksektir (s. 19). Adli iş birliği kapsamında Türkiye, Çocukların Velayetiyle İlgili Kararların Tanınması, Uygulanması ve İhyası Hakkında Avrupa Sözleşmesi ile Uluslararası Çocuk Kaçırma ve Hukuki Sorunlarına Yönelimine İlişkin Lahey Sözleşmesini henüz onaylamamıştır (s. 35). Zorunlu temel eğitim süresinin 1997 yılında beş yıldan sekiz yıla çıkarılması olumlu karşılanmış, ancak eğitim alanında yetişmiş nitelikli personel ile binaların fiziksel yapıları ve dersliklerin eksiklikleri halen devam ettiği belirtilmiştir (s. 36).¹³⁴

2.5.2. 1999 Yılı İlerleme Raporu

Bir önceki ilerleme raporunda Türkiye tarafından henüz imzalanmadığı belirtilen çocukların çıkarlarının korunmasını amaçlayan, **Çocuk Haklarının Kullanımı Avrupa Sözleşmesi** Haziran 1999'da, **“Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve İcrası Üzerine Avrupa Sözleşmesi** de Ağustos 1999'da

¹³⁴Avrupa Birliği Bakanlığı, 1998 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_19_98.pdf, (Erişim Tarihi:16.04.2018)

imzalanmıştır. 1980 yılında kabul edilen **Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Medenî Hukukla İlgili Yönleri Sözleşmesi** ise halen imzalanmamıştır (ss. 11-38). 1998 yılında bir önceki yıla kıyasla çocuk kaçırma suçunda bir artış yaşanmıştır (ss. 37-38). Çocuk emeğine karşı ciddi çabalar gösterilmekle birlikte halen çocuk emeği sorunu devam etmektedir. Çocuk ölüm oranında Türkiye halen üye devletlerin gerisindedir (s. 39).¹³⁵

Çocuklarla ilgili yapılan yapısal reformlarla beraber uluslararası sözleşmelerin kabulü Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde bu alanda geçmiş yıllara oranla bir ivme kazandırmıştır.

2.5.3. 2000 Yılı İlerleme Raporu

Yargı organlarında iş yükü fazladır ve sistemin etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Çocuk mahkemelerindeki ortalama yargılama süreleri (15 yaşından küçük suç işleyen çocuklar için 655 gün) çok uzundur (s. 11). Çocuk suçlulara ait kurumlardaki koşulların iyileştirilmesi gerekmektedir (s. 13). Yasalar ve yönetmelikler Çocuk Hakları Sözleşmesine uygun haldedir ancak uygulama konusunda eksiklikler yaşanmaktadır (s. 15). Çocuk emeği sorunu özellikle tarım sektöründe yoğun şekilde devam etmektedir (s. 23). Ayrıca çocuk emeği konusunda 1992 yılında kurulan “Ulusal Yönlendirme Komitesi” yeterli çalışmaları yapmamaktadır (ss. 37-38). Engelli bireyleri kapsayan ulusal bir program halen hazırlanmamıştır ve engelli bireylerin çalışma hayatında istihdam edilmesi yeterli düzeyde değildir (s. 38). Göçmen işçi çocuklarını ilgilendiren Avrupa Topluluğu yönergesinin aktarımına ilişkin durum daha da netleştirilmelidir (s. 42). Çıraklık

¹³⁵Avrupa Birliği Bakanlığı, 1999 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_19_99.pdf, (Erişim Tarihi:16.04.2018)

sistemi ve okullardaki döner sermaye uygulaması çocuk emeği ile ilgili oluşan endişeleri azaltabilecektir (s. 43).¹³⁶

2.5.4. 2001 Yılı İlerleme Raporu

Çocuk Mahkemelerinin, yapısı ve görev alanı ile ilgili sorunlar devam etmekte, sayılarının sınırlı olması nedeniyle davalar birikmekte ve dava süreleri uzamaktadır (s. 17). Türkiye, 26 Ocak 2001 tarihinde 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Şekillerinin Ortadan Kaldırılması Hakkında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Sözleşmesini ayrıca 18 Ocak 2001 tarihinde Çocuk Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesini imzalamıştır. 13 Nisan 2001 tarihinde, Kamu Güvenliği Genel Müdürlüğü, bünyesinde bir Çocuk Bürosu kurulmuştur (ss. 27-28). 2000 yılı ilerleme raporunda belirtilen engelliler için ulusal program hazırlanması gerekliliği, engelli bireylerin istihdamına yönelik adımlar ile (s. 68) göçmen çocukların eğitimine ilişkin uygulamalar ile ilgili halen gerekli adımlar atılmamıştır (s. 72). Türkiye'nin 2000 yılında imzaladığı Kadın ve Çocuklara Yönelen İnsan Kaçakçılığının Önlenmesine Dair Ek Protokol kapsamındaki uluslararası belgelerin onaylanmasında ilerleme sağlanamamıştır (s. 80).¹³⁷

2.5.5. 2002 Yılı İlerleme Raporu

Çocuk Mahkemelerindeki ortalama dava süreleri halen uzundur (2000 yılı için 755 gün), çocuk mahkemelerinin sayısı arttırılmadığı için çocuk mahkemesi olmayan yerlerde çocuklar yetişkinlerin yargılandığı genel mahkemelerde yargılanmaktadır. Ayrıca çocuk mahkemelerinin yapısında ve yetki alanı konusunda yeterli ilerleme sağlanamamıştır (ss. 13-14-15). Avrupa Sosyal Şartının çocuğun

¹³⁶ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2000 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf, (Erişim Tarihi: 16.04.2018)

¹³⁷ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2001 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, (Erişim Tarihi: 18.04.2018)

korunma hakkı (7. madde) ile annelerin ve çocukların sosyal ve ekonomik korunma hakkı (17. madde) maddelerine Türkiye hala uyum sağlayamamıştır. Çocuk satışı ve fahişeliği, çocuk pornografisi ile ilgili Çocuk Hakları Konvansiyonunun İhtiyari Protokolü Türkiye tarafından Haziran ayında onaylamıştır. Bu raporda dikkat çeken olumlu bir gelişmelerden biri, çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin yürütülen çabalar Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından takdir edilmiş, çocuk işçi sayısının azalma eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Ancak çocuk işçiliğinin önlenmesi ile ilgili hazırlanan ulusal eylem planının uygulama konusunda eksiklikleri vardır (s. 31).

Terör olayları nedeniyle yerleri değiştirilmek zorunda kalan ailelerin çocuklarının olumsuz hayat koşulları devam etmektedir (s. 32). Avrupa Birliği Komisyonuna göre Medeni Kanunun, çocuk haklarının güvence altına alınması bakımından içerdiği hükümler yerindedir (s. 36). Medeni Kanunla kadınlara da çocukları ve aileyi ilgilendiren konularda söz hakkı tanınmış, evlilik dışı dünyaya gelen çocuklar da, diğer çocuklarla eşit miras haklarına sahip edilmiştir (s. 79). Çocuk işçiliği 2000 yılı verilerine göre 2001 yılı Aralık ayı itibarıyla %17,3 azalmıştır. Çalışan çocukların korunmasına ilişkin topluluk müktesebatının iç hukuka uygun hale getirilmesi için yasa taslağı oluşturulmuştur. Yaşanan diğer bir olumlu gelişme de ülke genelinde çocuk felcine son üç yıl içinde hiç rastlanılmamıştır (s. 81).¹³⁸

2.5.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu

Ocak ayı itibarıyla nüfusu yüz binin üzerindeki yerleşim yerlerinde toplamda 114 adet (63 tanesi aktif) aile mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme aile hukukuna ilişkin davalarda yetkilidir, bu mahkemeler ailenin mali bakımdan korunması, koruyucu, eğitici ve sosyal tedbirlerin alınmasında görevlidir (s. 16). Adli sicil kaydı sistemi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1.maddesi ile uyumlu hale getirilerek 18 yaşından küçük çocuklar ile ilgili yalnızca savcılarının inceleme

¹³⁸ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2002 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_20_02.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

yapılmasına olanak sağlanmıştır. Çocuk mahkemelerinde yargılanma yaşı 15'den 18'e yükseltilmiş, ancak yargılama süreleri halen kısaltılamamıştır (s. 17).

Türk Ceza kanununda, cinsiyet eşitliğini sağlamak için düzenlemeler yapılmış ve evlilik dışı dünyaya gelen çocuğun “şeref kurtarmak saikiyle” hayatına son verilmesi halinde verilen cezalar artırılmıştır. 1971 yılından itibaren 12 olan çalışma yaşı 15'e yükseltilmiş ancak halen çocuklar istihdam hayatında bulunarak eğitim haklarından mahrum kalmaktadır. Haziran 2002 de Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Türkiye tarafından imzalanması olumlu karşılanmıştır. Ancak 7. ve 17. Maddeler halen onaylanmamıştır (s. 33). Ayrıca Türkiye, Birleşmiş Milletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin eğitim hakkına ilişkin 13'üncü maddenin 3 ve 4'üncü fıkralarına çekince koymuştur. Bu durum Avrupa Birliği tarafından anne-babaların çocuklarına devlet okulları haricinde okul seçme hakkı ile kendi inançları doğrultusunda dini ve ahlaki eğitim verme hakkının sınırlandırılması olarak yorumlanmaktadır (ss. 34-35).

Raporda yer alan olumsuz diğer bir durumda özellikle yer değiştiren ailelerde kadın ve çocuklara yönelik psikolojik desteğe fazla erişim noktasında eksiklikler vardır. Ayrıca çocukların her türlü tacize, uyuşturucuya ve polis tarafından uygulanan şiddete maruz kaldığı belirtilmiştir (s. 36). 2002 yılında 12-17 yaş aralığındaki çocuk işçi sayısı 1 milyon iken 2003 yılı ortalarında bu rakam 770.000'e gerilemiştir (s. 44). Eğitime ayrılan kaynak yetersizdir ayrıca kız ve erkek çocukları arasındaki eğitim eşitliğinin sağlanması ile ilgili çabalar devam etmektedir (s. 49). Sokak çocuklarının fiziksel ve ruhsal olarak yeniden sağlıklı bireyler olarak topluma kazandırılabilmesi için üç ilde çocuk ve gençlik merkezleri kurulmuştur. Sağlık Bakanlığı tarafından kızamık hastalığının sona erdirilmesi için bir program başlatılmıştır (s. 83). Çalışan çocuklar bölümünün kurumsal ve idari kapasitesinin güçlendirilerek çocuk işçiliği reformunun hızlandırılması gerekmektedir (s. 84). Engelli çocukların eğitim hizmetlerine erişiminin sağlanması için Özürlüler İdaresi Başkanlığının idari kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir (s. 85). Daha önceki ilerleme raporlarında belirtilen göçmen işçi çocuklarının eğitimi ile ilgili direktifin iç hukuka aktarılmaması hususu Kasım 2002 de çıkarılan bir kanunla sona ermiştir.

Mesleki okulları daha cazip hale getirmek ve maddi durumu elverişsiz olan ailelerin çocuklarının okullara devam etme oranını yükseltmek, engelli çocukların okul öncesi zorunlu eğitimini geliştirmek gerekmektedir (s. 95). Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders kitaplarını ücretsiz dağıtması hem fakir çocuklara destek sağlayacak, hem de kız çocuklarının okula gitme oranları arttıracaktır (s. 96). Mültecilerin ve iltica talebinde bulunan ailelerin çocuklarının okullaşma oranlarında ilerleme sağlanmıştır (s. 107). Türkiye Mart 2003 de insan ticareti, özellikle kadın ve çocuk ticaretine ilişkin protokolü de imzalamıştır (s. 108).¹³⁹

2.5.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu

Çocuk hakları, uluslararası sözleşmelerin onaylanması, mevzuatlarda yapılan değişiklikler ve düzenlemeler ile alınan diğer önlemlerle güçlendirilmiştir. Fakat çalışan çocuklar ile ilgili problemler halen devam etmektedir (s. 14). Çocuk Mahkemeleri ile ilgili kanun kapsamında 16 adet mahkeme kurulmuştur. Bu mahkemelerdeki dava süreleri (2002 de 616, 2013 de ise 604 gündür) bir önceki yıla göre azalmıştır (s. 20). 2003 ve 2004 yıllarında tüm hâkim ve savcılara çocuk ve ceza hukuku konularında eğitici seminerler verilmiştir (s. 21). Türkiye'nin uluslararası alanda imzalanan birçok insan hakları belgesine katılım sağladığı ayrıca bu uluslararası anlaşmaların iç hukuka üstünlüğünün sağlandığı belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye Ekim 2003'de Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşmenin **Çocukların Müdahil Oldukları Silahlı Çatışmalara İlişkin İhtiyarı Protokolünü** onaylamıştır (s. 23).

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından farklı dillerde yapılan yayınlara ve çocuk programlarına yasak uygulanmaktadır (s. 32). Farklı Müslüman azınlıkların çocuklarının devlet tarafından zorunlu din eğitime tabi tutulduğu görülmektedir (s. 37). Belediyeler Yasası ile, nüfusu 50,000'den fazla olan yerleşim yerlerinin kadın ve çocuklar için sığınma evleri açmasını öngörmektedir (s. 38). Güneydoğu Anadolu bölgesinde özellikle okula devam oranı halen düşüktür. Kız

¹³⁹ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2003 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2018)

çocuklarının okul devam etmesinin artırılması amacıyla UNİCEF ile ortaklaşa kampanya başlatılmıştır. Sokak çocukları sayısı gittikçe artmaktadır.

Ceza kanununda 15-17 yaş arası rızaya dayalı cinsel ilişkide bulunan çocuklara yönelik hapis cezası verilmesi Çocuk Hakları Sözleşmesine aykırı olabileceği kaygıları taşınmaktadır (s. 39). Sadece babaları azınlık üyesi olan çocukların, azınlık okullarına devam etme hakkı varken Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan düzenleme ile sadece annesi azınlık üyesi çocuklara da bu okullara gitme hakkı verilmiştir (s. 40). Çalışan çocuklar bürosu güçlendirilmiş, çocuk ve genç işçilerin istihdamına ilişkin yönetmelik, Nisan 2004'te yürürlüğe girmiştir (s.94). Çocuk işçiliği ile mücadeleyle devam edilmeli, ilgili mevzuat müktesebatla uyumlu hale getirilerek tarım gibi, hâlihazırda kapsanmayan sektörlerde çalışan çocukların da korunmasına ilişkin hükümler içermelidir (s. 95). Engelli çocuklar için eğitim hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi, engelliler için imkânların güçlendirilmesine daha fazla önem verilmelidir (s. 97). İltica talebinde bulunanların çocukları Türk ilkokullarına devam etme hakkına sahiptir (s. 122).¹⁴⁰

2.5.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu

2005 yılında yapılan yasa değişiklikleriyle küçük suçlar işleyen ve ergin olmayan çocuklar, üç kişilik bir yargıçlar kurulu yerine tek bir yargıç önüne çıkarılacaklardır. Buda çocuk mahkemelerindeki iş yükünü azaltacaktır. Dönem itibariyle 27 yeni aile mahkemesi kurulmuştur (s. 18). Gözaltına alınan çocuklar için sorgu esnasında bir avukatın bulunmasının gerekli olduğu belirtilmiştir (s. 26). Farklı mezhepten olan Müslüman ailelerin çocukları zorunlu din dersine tabi tutulmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı gelecek yıldan itibaren diğer inançların da din eğitimine dâhil edileceğini duyurmuştur (s. 35). Parlamento bünyesinde, Kadın Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Komisyonu ile Kadın ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Araştırılması Komisyonu kurulmuştur (s. 36).

¹⁴⁰ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2004 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_20_04.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2018)

UNICEF tarafından 2003 yılında başlatılan kampanya ve bu kampanyaya yurt içinde verilen desteklerle kız çocukların okula devam etme oranlarında (yaklaşık 113.000 kız çocuğu) artış sağlanmıştır. Bu kampanyaya devletin yanı sıra ulusal gazeteler ve özel sektör kuruluşları da destek sağlamıştır (s. 37). Bu yılın Temmuz ayında kabul edilen 5395 sayılı kanun “**Çocuk Koruma Kanunu**” ile özel problemleri olan, yasal soruşturma kapsamında bulunan veya herhangi bir suçtan dolayı hüküm giyen çocukların haklarını ve refahını gözetken yasal bir çerçeve oluşturulmuştur.

Türkiye’nin Avrupa Sosyal şartının 7. ve 17. Maddelerine halen onay vermediği hususuna 2005 yılı ilerleme raporunda da yer verilmiştir. Sokak çocuklarıyla ilgili Meclis Komisyonu kurulmuş ve bu komisyon çok sayıda tavsiye niteliğinde raporlar hazırlanmıştır. İçişleri, Adalet, Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları ile Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığında temsilcilerle bakanlıklar arası komite kurulmuş ve Başbakanlık Genelgesi ile sekiz ilde çocuklara yönelik pilot uygulama başlatılmıştır. Bu uygulama ile sokak çocuklarına sağlık hizmeti, rehabilitasyon ve eğitim sağlanmasını ve onların toplumla yeniden bütünleşmesini amaçlanmaktadır. 3 adet ıslah evi ve 16 adet çocuk mahkemesi ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmaktadır (s. 38).

Anadili Türkçe olmayan çocukların kendi dillerini öğrenmeleri ile ilgili eğitim sisteminin olanaklarının artırılması ve bu konudaki engellemelerin kaldırılması gerekmektedir (s. 43). TRT bünyesindeki kanallarda farklı dillerde yayın yapılmasına rağmen, çocuk programları bu kapsam içerisinde yer almamaktadır (s. 88). Türkiye’den 1980 Lahey Uluslararası Çocuk Kaçırma Konvansiyonu uygulanmasını geliştirmesi beklenmektedir (s. 133). Sağlık Bakanlığı ve Dünya Sağlık Örgütü ile ortaklaşa yürütülen çalışmalar kapsamında kızamık hastalığının ülke içerisinde yok edilmesine yönelik çocuklara aşı programları uygulanmaktadır (s. 143).¹⁴¹

¹⁴¹ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2005 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_20_05.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2018)

2.5.9. 2006 Yılı İlerleme Raporu

Türkiye 2006 yılında, Avrupa Sosyal Şartı'nın çocukların ve gençlerin korunma hakkı ve özürhüküleri haklarıyla ilgili 7. ve 17. maddelerine daha önce koyduğu çekinceleri kaldırmıştır (s. 10). Alevi çocukların zorunlu din eğitime tabi olmamaları yönündeki talepleri ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki dava devam etmekte, önümüzdeki yıl ortaöğretim müfredatında Alevilik ile ilgili hususlara yer verilmesi düşünülmektedir (s. 12). Namus cinayetleri, kadın ve çocuklara yönelik şiddet ile ilgili kurulan Meclis Komisyonu raporu sonucunda Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır. Bu genelge ile şiddetin önlenmesine öncelik verileceği belirtilmiş, bu kapsamda sorumlu olacak devlet kurumları belirlenmiştir (s. 16).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu tarafından yeni başlatılan “şartlı mali transfer” programı, ailelere okul çağındaki çocuklarını okula göndermeleri şartıyla yardım sağlamaktadır. Çocuğun Korunması ile ilgili kanunun Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleriyle uyumlu hale getirilmesi istenmektedir. 2005 yılı sonunda Malatya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda çocuğa yönelik kötü muamele olaylarının yaşanması Türkiye'deki koruma sisteminin eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. 2005 yılında yürürlüğe giren Özürhüküleri Kanunu ile engelli çocukların eğitim hizmetlerine kavuşması için ekstra çaba ve önlem alınmalıdır (s. 17). Çocuk oyuncaklarında yer alan zararlı maddeler ile ilgili mevzuatın daha açık hale getirilmesi için Resmi Gazete de düzenlemeler yayınlanmıştır (s. 31). TRT'nin farklı dillerdeki yayınları arasına çocuk programlarının da eklemesi ile ilgili engeller devam etmektedir (ss. 41-42). Türkiye İstatistik Kurumu'nun yaptığı fakirlik araştırmasına göre altı yaş altındaki çocuklarda fakirlik oranı %34 dür. Bu oran kırsal kesimlerde %40'ı bulmaktadır. 18 yaşın altındaki tüm çocuklara ücretsiz sağlık hizmeti sağlayan sosyal bir güvenlik sistemi oluşturulmuştur (s. 52).¹⁴²

¹⁴² Avrupa Birliği Bakanlığı, 2006 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

2.5.10. 2007 Yılı İlerleme Raporu

Ulusal Çocuk İşçiliği araştırmasına göre çocuk işçilerin genel oranı 1999 yılı için %10,3 iken bu oran 2006 yılında % 5,9'a gerilemiştir. Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF tarafından yürütülen kız çocukları için eğitim kampanyası ile nakit transferi planı, ailelere doğrudan gelir desteği sağlayarak kampanyayı güçlendirmiştir. Sokak çocukları ile ilgili mücadeleye temel oluşturmak üzere sokakta yaşayan veya çalışan çocuklar ile veri hazırlanması noktasında hükümet bir tebliğ yayımlanmıştır. Bu plan çerçevesinde, yedi şehir için eylem planları kabul etmiştir. Gözetim altındaki çocuk suçlular, asayiş sağlama görevli kurumların çocuk suçluları birimlerinde tutuklanacak ancak bu çocuklar kelepçelenemezler ve hareketleri engellenemez. Savcılıkların bünyesinde Çocuk Suçluları Bürosunun kurulması gerekmektedir. Rapordaki olumsuz hususlardan biri de çocukları korumakla görevli resmi kurumlarda çocuklara yönelik kötü muameleler kaygı verici durumdadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun koruma ve bakım hizmetlerinin yeniden düzenlenerek ve kurumda görevli personellerin niteliklerinin artırılması gereklidir (s. 18). Çocuk mahkemelerinin sayısının artırılması, nezarethanelerin fizik şartları ile personellerin çocuk koruma ve bakımı ile ilgili özelliklerinin güçlendirilmesi gerekmektedir (s. 19). Okul çağında bulunan çocukların %10'u halen okulla buluşturulamamıştır (s. 29). Çocukların yargısı ile ilgili hâkim, savcılar ve mahkeme personeline eğitimler düzenlenmiştir (s. 59). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çocuk yoksulluğu konusunda ulusal bir stratejinin belirlenmesi için çalışma başlatmıştır (s. 63). Telekomünikasyon Kurumu, siber suçları önlemek konusunda izleme, denetleme ve eşgüdüm ile görevlendirilmiş, internet yoluyla işlenen suçlarla mücadele ederek; çocuk pornografisiyle mücadele edecektir (s. 66).¹⁴³

2.5.11. 2008 Yılı İlerleme Raporu

¹⁴³ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2007 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

Farklı mezhepten Müslüman ailelerin, çocuklarına zorunlu din dersi kapsamında verilen eğitimden muaf tutulmak istediklerine dair Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine daha önceden yapılan başvurular sonucunda mahkeme Türkiye’den müfredatın 1. Protokolünün 2. Maddesine uyumlu hale getirilmesini istemiştir (s. 18). İlköğretimde cinsiyet ayrımındaki dengesizlik oranı ise %2,3’e düşmüştür (s. 19). Milli Eğitim Bakanlığı, okula devam konusunda veri içeren e-okul sistemini oluşturmuş, bu sayede okula devam etmeyen çocukları belirleyip, okula devamlarının sağlanmasına veya hızlandırılmış eğitim almalarına çalışmaktadır. Bu kapsamda daha önce eğitimlerine hiç başlayamamış yâda eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalan çocuklar için ikinci bir şans niteliğinde hızlandırılmış müfredat kabul edilmiştir (s. 20).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu aile içi şiddet ve çocuk istismarı ile sokaklarda yaşayan ve çalışan çocuklar hakkında veriler toplamış, psikolog, çocuk gelişim uzmanı ve sosyolog alanındaki personel sayısını arttırmıştır. Çocuk gözetimi ve çocuk yargı sistemi konusunda personeller için eğitimler düzenlemiştir. Parlamento tarafından, çocukların yasal vasilerine geri verilmesine ilişkin basitleştirilmiş bir prosedür öngören Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Sivil Yönleri Hakkında Lahey Konvansiyonu onaylamıştır. Suç işlemiş, herhangi bir suçta şahit olmuş, ya da kendisine karşı bir suç işlenmiş çocuklar için birkaç ilde kimsesizler yurdu açılmıştır. Yine Çocuk Koruma Kanunu kapsamında altı adet Kimsesizler Yurdu (4 tanesi koruma, bakım ve rehabilitasyon, 2 tanesi de bakım ve sosyal rehabilitasyon) açılmıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun çocuklara yönelik elde ettiği verileri toplumla paylaşması gerekmektedir. Çocuk mahkemelerinin sayısı halen yetersizdir, bu mahkemelerde görevli sosyal hizmetler uzmanlarının sayısı yetersiz, iş yükleri ağırdır. Suç işleyen çocuklar ile ailelerinin desteklenmesi amacıyla şartlı tahliye sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir (s. 21). Türkiye’nin Avrupa Birliği işitsel ve görsel medya müktesebatı ile uyum düzeyi, çocukların korunması ve reklamlara ilişkin düzenlemeyle ilgili alanlarla sınırlı kalmaktadır. Suç

işleyen ve refakatçisi bulunmayan çocuklar için barınma ihtiyaçlarının karşılanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (s. 73).¹⁴⁴

2.5.12. 2009 Yılı İlerleme Raporu

Çocuklar ile ilgili çalışmalara yürüten sivil toplumun kuruluşlarının Avrupa Birliği mali desteğiyle geliştirilmesi ve yeni projeler üretebilmesi sağlanmaktadır (s. 6). Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlaştırılması için Parlamento bünyesinde İnsan Hakları İnceleme Komisyonu birçok alanda (çocuk hakları da dâhil olmak üzere) mevzuatların uyumlaştırılması için çalışmalar yapmıştır (s. 14). Çeşitli suçlarla gözüaltına alınan çocukların avukat hizmetlerinden yararlandırılmalarında ve (s. 16) tutuklu çocuklarla ilgili, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolünün (OPCAT) uygulanması noktasında sıkıntılar vardır (s. 17). İlköğretimde cinsiyet ayrımındaki dengesizlik oranı ise %2,3'ten %1'e gerilemiştir.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının ilk sonuçlarına göre ülke genelinde bebek, çocuk ve beş yaş altı çocuk ölüm oranları (2003-2008 arası %1,7dir) azalmıştır (s. 24). Çocuk Mahkemelerinin sayısı bir önceki yıla göre 40'dan 73'e yükselmiştir ağır çocuk mahkemeleri ise sadece 7 ilde bulunmaktadır (ss. 24-25). Ülke içindeki kurumların yetersizliği ve etkili bir denetim sisteminin bulunmaması nedeniyle çocuk işçiliği ile mücadelede halen ilerleme sağlanamamıştır.

Çocuk mahkemelerinde çocuklara yönelik savcılarının bulunmaması ve hapis şartları da eleştirilmektedir. Çocuklara yönelik psikolojik değerlendirmeler uzman personel yetersizliği nedeniyle istenilen düzeyde yapılamamaktadır. Çocuk İslahevlerinin kapasitesinin yetersizliği sebebiyle çocuklar yetişkin cezaevlerinde kalmakta, gözüaltında tutuldukları yerlerin fiziksel koşulları ve hizmetleri de kalitesi bakımından yetersizlik göstermektedir. Çocuklar yetişkinler gibi yargılanmakta ve cezalara maruz kalmaktadır (s. 25). Üniversiteden, seçmeli olarak Kürtçe dersi almak

¹⁴⁴ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2008 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

istemeleri nedeniyle uzaklaştırılan öğrenciler ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi verdiği kararla Türkiye’yi haksız bulmuş ve öğrencilerin eğitim haklarının ihlal edildiğine hükmetmiştir (s. 29). Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun tarafından ortaklaşa olarak yürütülmesi planlanan “Akıl Sağlığı Eylem Planı” halen tamamlanmamıştır (s. 83).¹⁴⁵

2.5.13. 2010 Yılı İlerleme Raporu

Adalet Bakanlığı, yeni çocuk cezaevleri inşa etmeye başlamıştır. Mahkemelerin sonuçlanmaması nedeniyle (tutuklu çocukların yalnızca %12’si mahkûm olmuştur) cezaevinde bekleyen çocuk sayısı da oldukça fazladır. Çocuk suçluların yetişkin suçlulardan ayrı muamelelere tabi olması, ülke genelindeki diğer cezaevlerinde mümkün olmamaktadır (s. 19).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü arasında, aile içi şiddet mağduru kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla üçlü bir protokol imzalanmıştır (s. 25). 2010 Eylül ayında yapılan referandum sonucu, Anayasa yapılan değişiklik ile çocuk haklarının uygulamada güvence altına alınmasına yönelik tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağını hükme bağlamıştır. Bu durum çocuklara yönelik pozitif ayrımcılık önlemlerinin kabul edilmesine imkân sağlayacaktır. Okul öncesi eğitim için 4-5 yaşındaki çocukların kayıt oranı 2008-2009 da %33 iken bu oran 2009-2010 da %39’a çıkmıştır (s. 26).

Devlet maddi durumu yetersiz ailelerin çocuklarının ve bakılmakla yükümlü olarak sosyal güvenlik sistemi kapsamında yer almayan çocukların sağlık masraflarını karşılamaktadır (s. 27). Yıllardır bir türlü önüne geçilmeyen ve her ilerleme raporunda eleştiri alan çocuk işçiliği ile ilgilenen kurumların

¹⁴⁵ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2009 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

koordinasyonunu sağlamak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde Dezavantajlı Gruplar Daire Başkanlığı kurulmuştur.

TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi geçmiş dönemlere oranla daha etkin hale gelmiştir. Çocukların Komite üyeleriyle düşüncelerini paylaşabilecekleri interaktif bir internet sitesi oluşturulmuştur. Bu site üzerinden paylaşılan tüm mesaj ve düşünceler dikkate alınmakta ve cevaplanmaktadır. Ancak, Komite hâlâ gayri resmidir ve önerilen tüm mevzuatın çocuk haklarına uygunluğunun incelenmesinden sorumlu değildir. Kayıp çocuklar ve diğer mağdur çocuklar için meclis bünyesinde bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Başbakanlık tarafından yayınlanan genelge ile çocukların eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha nitelikli olarak yararlanması ve mevsimlik tarım işçilerinin durumlarının düzeltilmesi istenmiştir.

Terörle Mücadele Kanununda yapılan düzenlemelerle bu suçu işlediği iddia edilen çocuklara çocuk mahkemelerinde yargılanma hakkı verilmiş ve bir takım ayrıcalık sağlanmıştır. Koşullu tahliye sistemi her ilde kurulmuş ve psikologlar ile sosyal hizmet çalışanları atanmıştır (s. 27). Okula devam konusunda özellikle kız çocukları ile ilgili bölgesel farklılıklar devam etmektedir. Çocuklara yönelik şiddet ve istismar vakalarıyla daha etkili şekilde savaşa bilmek için kurumların daha fazla mesuliyet alması ve aralarındaki iş birliğini arttırılmaları gerekmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapasitesi yetersiz kalmaya devam etmektedir. 30 ilde kurulan toplam 95 çocuk mahkemesinin yalnızca 73 tanesi aktif durumdadır (s. 28).

Refakatsiz durumdaki çocukların ailelerin yerlerinin bulunması için BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Türk Kızılay'ı tarafından çalışmalar yürütülmektedir (s. 36). Farklı dillerde yayın yapan radyo ve televizyonlar için Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun çocuk programlarına yönelik sınırlamaları da kaldırılmıştır (s. 57). Sonuç olarak bakıldığında çocuklar ile ilgili hukuki çerçeve de düzenlemelerde olumlu gelişmeler olsa da kapasite ve koordinasyon noktasında çabaların arttırılması gerekmektedir (s. 79).

Ayrıca Türkiye tarafından Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinmede İşbirliği Hakkında 2007 Lahey Sözleşmesini ve Ebeveyn Sorumlulukları ve Çocuğun Korunması İçin Önlemler Hakkında Yargı Yetkisi, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliği Hakkında 1996 Lahey Sözleşmesi hâlen onaylamamıştır (s. 84).¹⁴⁶

2.5.14. 2011 Yılı İlerleme Raporu

Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesinin onaylanmasına ilişkin kanun TBMM tarafından Kasım 2010'da kabul edilmiştir (s. 20). Adalet Bakanlığı tarafından rehabilitasyon hizmetlerini geliştirmek amacıyla dava yönetimi modeli, 4 çocuk cezaevinde uygulamaya geçirilmiştir. Bakanlıkça çocuk cezaevlerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasına rağmen ülke genelindeki ıslahevi sayısı halen yetersizdir (s. 23).

Cezaevlerinde bulunan çocuk sayısının en aza indirilmesi, cezaevinde bulundukları sürenin azaltılması ve tüm koşullarının ihtiyaçlarına uygun düzeyde olmasının sağlanması gerekmektedir (s. 24). Cinsiyet ayrımı ile ilgili toplumdaki ve ders kitaplarındaki ön yargıların kaldırılarak, kız çocuklarının eğitimlerine devam edebilmeleri ile ilgili çalışmalara daha fazla çaba harcanmalıdır (s. 32). Özel eğitime muhtaç çocuklarla ilgili mevzuat kabul edilmiş ama uygulanması noktasında yetersizlikler vardır.

Çocuk yoksulluk oranlarındaki dengesizlik ise devam etmektedir (0-6 yaş arası ülke genelinde %24, bu oran kırsal kesimde %49'a çıkmaktadır). Çocuklara yönelik şiddetle mücadele ve çocuk hakları konusunda toplumda daha fazla bilinçlendirme uyandırılmalıdır. Tam zamanlı çocuk yuvalarındaki şartların düzenlenmesi ve kurumda görevli personelin eğitilmesi ve diğer bakım modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Çocuk işçiliği ile veriler sağlıklı değildir.

¹⁴⁶ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2010 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

Terörle Mücadele Kanunu, terör suçuna karışmış çocuklarla ilgili ağırlaştırıcı nedenlerin çocuklara uygulanmayacağını ve çocukların yalnızca çocuk mahkemelerinde veya çocuk ağır ceza mahkemelerinde yargılanacağını belirtmektedir ancak kanun tam anlamıyla uygulanamamaktadır (s. 33). 60 tanesi aktif olmak üzere çocuk mahkemesi sayısı 75'e çıkarılmıştır. Suç işleyen çocukların rehabilite edilmelerini sağlayacak psikolojik destek programları yeterli değildir (s. 34).

Ülke içinde yaşayan azınlık ailelerin çocuklarının, kendi okullarında eğitim görmeleri yönündeki istekleri Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserince de desteklenmektedir (s. 38). Roman ailelerin çocuklarının okullara devam etme ile ilgili çalışmalar arttırılmalıdır (s. 40). Çocuk ve engelli bireyler yönelik evde bakım hizmetlerinin iyileştirmesini öngören Bakım Hizmetleri Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2013) kabul edilmiştir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından işletilen hizmet birimlerinin sayısı artmaktadır (s. 79). Suç mağdurlarına tazminat ödenmesi ile ilgili kanunun, mülteci durumunda olanlar ile insan ticareti nedeniyle mağdur olan çocuklara da tazminat ödenmesini ön görmektedir (s. 93).¹⁴⁷

2.5.15. 2012 Yılı İlerleme Raporu

Çocuk cezaevlerinin yıllardır süregelen, sayısal ve nitelik bakımından yetersizliği halen devam etmektedir (s. 24). Kırsal kesimdeki kadın ve çocukların adli yardıma ulaşım olanakları bulunmamaktadır. Ayrıca aile içi şiddet mağdurlarının da adalete erişiminde engeller vardır (s. 25). Çalışan kadınların çocuklarının bakımı ile hamilelik sonrası doğum izinlerine ilişkin yasal düzenlemeler yapılmamıştır. Kadın ve çocuklara yönelik şiddetle ilgili verilen bazı mahkeme kararlarında mağdurların aile geçmişi ve tutumlarına değinilerek yaşanan olayları meşru gösterebilecek sonuçlar ortaya çıkmıştır (s. 32).

¹⁴⁷ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

Okul öncesine kayıtlı öğrenci sayısı bir önceki yıla oranla %1, okul öncesi öğretmen sayısı ise %15 artmıştır. Okul öncesi eğitim ile ilgili, uygun kalite standartlarına sahip ulusal bir modelin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalara devam edilmektedir. Kız ile erkek çocukları arasındaki okullaşma farkı %2,5'e gerilemiştir. 2012-2013 eğitim öğretim dönemi itibariyle, Türkiye'de kullanılmakta olan diğer diller, ortaöğretimde seçmeli ders olarak seçilebilmektedir. Aile temelli bakım destek programları sayesinde çocuk bakım hizmetlerinin kurumsal yapının dışına çıkarılmasına devam edilmektedir (s. 33).

Çocuk işçiler ile ilgili yeterli sayı da güncel veri bulunmamaktadır. Kanunlarda yapılan düzenlemelere karşın çocuklar halen terör örgütü üyesi olma suçuyla tutuklanmakta, cezalar almaktadır. Dönem itibariyle 9'u aktif 19 çocuk ağır ceza mahkemesi ve 67'si aktif toplam 86 çocuk mahkemesi bulunmaktadır. Temmuz ayı sonu itibariyle 12-18 yaş arasında toplam da 1830 çocuk tutuklu olmakla beraber bunlardan yalnızca 190'ı mahkûm edilmiş ve kalan kısmı halen yargılamanın sonlandırılmasını beklemektedir. Bazı bölgelerdeki çocuk ceza evlerinde ise şiddet ve istismar iddiaları bulunmaktadır.

Çocuk hakları ile ilgili önleyici ve rehabilite edici tedbirlere daha fazla ağırlık verilmesi ve kurumsal kapasitelerin artırılması gerekmektedir (s. 34). Birçok çocuk aileleri tarafından devlet desteği almak amacıyla özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine kayıt ettirilmekte, ancak bu kurumların denetimlerindeki yetersizlikler nedeniyle çocukların kurslara devam etmediği görülmektedir (s. 35).

Milli Eğitim Bakanlığınca, azınlıkların Türk vatandaşı olmayan çocuklarının, kendi okullarında eğitim görmelerine fırsat sağlayan bir yönetmelik yayınlamıştır fakat bu durumda olan çocuklar mezuniyet belgesi alamamaktadır (s. 37). Mülteci ve sığınmacı durumundaki ailelerin çocukları, gözaltına alınma riski ile karşı karşıya kalmış ve çocuk koruma hizmetlerinden faydalanamamıştır (s. 43). Çocuk bakım hizmetleri fiyatlarının yüksek olması, kadınların işgücüne katılmasına engel olmaktadır (s. 47). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kurumunca, internet hizmeti alan ailelere talep etmeleri halinde çocuk ve ailelere yönelik filtreleme hizmeti almalarını

sağlayacak yasal düzenlemeler yapmıştır(s. 68). Kız çocuklarının okullara kayıt olma ve okulu bırakma oranlarının takip edilmesi gerekmektedir.

Çocuk yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler halen devam etmektedir (s. 93). Türkiye çocukların korunması ile ilgili olarak, 2003 tarihli Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kabul edilmiş ve Mayıs 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1996 tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Tedbirleri Hakkında Yetkiye, Uygulanacak Hukuka, Yetki, Tanıma ve Tenfize ve İşbirliğine Dair Sözleşmeyi henüz onaylamamıştır (s. 98). Zorunlu temel eğitimin 8 yıldan 12 yıla çıkarılmasıyla (4+4+4) ailelere ve çocuklara farklı okul türlerinde seçim yapabilme esnekliği getirilmiştir (s. 102).¹⁴⁸

2.5.16. 2013 Yılı İlerleme Raporu

Eğitimde bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılarak, kız çocuklarının eğitimlerine devam edebilmeleri ve desteklenmeleri için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Benzer durum, çocuk işçiliği ile mücadele ve sağlık, idari kapasite ve koordinasyonun iyileştirilmesinde de mevcuttur (s. 14). Suriye ve diğer ülkelerden gelen mülteciler ile bu mültecilerin çocuklarının eğitim, sağlık, sosyal hizmetler vb. hizmetlerin sağlanmasında sorunlar yaşanmaktadır (s. 16).

Çocuk işçiliği azalmamış (6-7 yaş arası çalışan çocuk oranı %5,9 dur), ölümcül kazalarla birlikte, meslek hastalığına yakalanan çocuk işçilerin rapor edilmediği belirlenmiştir (s. 40). Bazı kadınlar, hamile kalmaları veya çocuk sahibi olmaları sonucunda işlerini kaybetme korkusu yaşamaktadır. Aile içi şiddet mağdurlarının istihdamına yönelik engeller bulunmaktadır (s. 42).

Üçüncü Yargı Reformu Paketi ile tahliyeler artmış ancak çocuk tutuklularda bu oran düşük kalmıştır (s. 46). Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine bireysel başvuruları inceleme yetkisini veren, Çocuk Hakları Sözleşmesi

¹⁴⁸ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

İhtiyarı Protokolü'nü imzalamıştır (s. 49). Çocukların koşullarının iyileştirilmesi için gözaltı merkezleri inşasına yönelik kapsamlı bir program geliştirmiştir (s. 52). Okul öncesine kayıtlı öğrenci sayısı bir önceki yıla karşılaştırıldığında sabit kalmıştır(4-5 yaş grubu için %44).

Ulusal Çocuk İşçiliği Araştırması (2012) sonuçlarına göre, çocuk işçiliği ile ilgili 2006'dan bu yana bir ilerleme sağlanamamıştır. 28 çocuk işçi iş yerinde geçirdiği kaza sonucu hayatını kaybetmiştir. Çocuk yoksulluğu genel itibariyle azalsa da kırsal kesimlerde ve doğu bölgelerinde halen yüksektir. Bebek ve çocuk ölümleri ile bulaşıcı hastalıklarla olumlu ilerlemeler olmasına karşın, eğitim sistemi cinsellik ve üreme sağlığı hususlarında yeterli bilgi sağlamamaktadır (s. 58). Aile içinde ve okullarda şiddet ile istismar, sömürü vb. konularını kapsayacak **“Çocuklara Yönelik Şiddete İlişkin Ulusal Stratejisi'ni”** Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı tamamlayacağını belirtmiştir. Bir kamu denetçi yardımcısı kadın ve çocuk hakları konusunda sorumlu olarak görevlendirilmiştir. Çocuklara yönelik şiddet ve erken yaşta evlilik konularındaki tehlikeler devam etmektedir.

Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu, toplanması gereken rapor döneminde toplanmamıştır. Çocuk hakları konusunda yetkili olan Bakanlık, ulusal ve yerel düzeyde yetersiz kalmaktadır. Ülke genelindeki toplam 96 adet çocuk mahkemesinden 80'i aktif durumdadır. Çocuk Koruma Kanuna göre bu mahkemelerin 81 ilde olması hedeflenmiştir ancak mümkün olmamıştır.

Terör örgütü üyesi olması suçlamasıyla 12-18 yaş arası yaklaşık 2000 çocuk halen tutuklu bulunmakta ve tutukluluk şartlarının ağırlığı devam etmektedir. Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuklara yönelik oluşturulan politika ve projelere tam anlamıyla entegre edilmemiş ya da tutarlı bir şekilde uygulanmamıştır. Engelli çocukların ucuz maliyetle, içermeci eğitim hizmetlerine ulaşmasında engeller bulunmaktadır (s. 59). Türk vatandaşı olmayan azınlık çocuklarının misafir öğrenci olarak ve mezuniyet belgesi almadan okullardan yararlanma durumu halen devam

etmektedir (s. 63). Çocuk Koruma Sözleşmesi (1996), Türkiye tarafından halen onaylanmamış ve Avrupa Birliği ile adli olarak iş birliği yeterli değildir (s. 67).¹⁴⁹

2.5.17. 2014 Yılı İlerleme Raporu

Cezaevi personellerinin niteliklerinin yükseltilmesi ile ilgili yapılan eğitim çalışmaları olumlu karşılanmaktadır. Çocuk ve hasta mahkûmların cezaevi şartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların da acil olarak ele alınması gerekmektedir. Çocuklara yönelik her türlü hizmetlerin kalitesinin artırılmasını amaçlayan “**2013-2017 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi**” Aralık 2013'te kabul edilmiştir (s. 15). İltica talebinde bulunan çocukların belirli bir kısmı eğitim hakkından yararlanırken, diğerleri yasal mevzuatlar nedeniyle engeller yaşanmaktadır (s. 18).

Çocuklar ve engelli bireylere yönelik uzun dönemli bakım hizmetlerinde, toplum temelli alternatiflerin geliştirilmesi gerekmektedir (s. 40). Cinsiyet eşitliğinin kaldırılmasına yönelik Avrupa Birliği'nin müktesebatının ön gördüğü eşitlik birimi henüz kurulmamıştır (s. 41). Türkiye tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyarı Protokolü'nü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ekli 4, 7 ve 12 No'lu Protokolleri halen onaylanmamıştır (s. 47). İşkencenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyarı Protokol gereği görevlendirilen ve çeşitli raporlar hazırlayan Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun (THİK) yapısal bakımdan güçlendirilmesi ve daha bağımsız hale getirilmesi gerekmektedir (s. 48).

Çocuk cezaevlerinde kötü muamele yapıldığına dair çok sayıda iddialar bulunmaktadır. Şikâyetler üzerine TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunca çocuk cezaevlerinde incelemeler yapılmıştır (s. 50). Zorunlu din ve ahlak bilgisi dersini çocuklarına aldırarak istemeyen ailelerin talebi doğrultusunda, bu durumdaki çocukların ilgili dersten muaf sayılmaları noktasında eğitim alanında çalışmalar

¹⁴⁹ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018)

yapılmalıdır (ss. 53-54). “Çocuğa Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2014-2018)” hazırlanmaktadır.

Okul öncesi ile ilgili olarak 4-5 yaş gurubu için okullaşma oranı %37 civarındadır. 2013 yılında 71 çocuk işçi hayatını kaybetmiştir. Çocuk Haklarından sorumlu Bakanlığın gerek ülke genelinde gerekse yerel düzeyde yetersizliği devam etmektedir. Son beş yıl itibariyle bebek ölümlerinde %23 azalma kaydedilmiştir.

Çocuklar için toplamda 22 ilde 31 adet olmak üzere adli görüşme odası oluşturulmuştur. Çocuk ağır ceza mahkeme sayısı toplamda 18 olup 9 tanesi aktiftir. Çocuk mahkeme sayısı ise toplamda 100 tane olup bunlardan 84 tanesi aktiftir. Çocuk hakları izleme sisteminde etkili bir şikâyet ve bildirim işleyişi mevcut değildir (s. 56). Mayıs ayı itibariyle tutuklu çocuk sayısı 1.429 dur ve bunlardan ancak 487 mahkûm edilmiştir kalan çocuklar mahkemelerinin sonuçlandırılmasını beklemektedir (s. 57). Ortaöğretim de cinsiyet farklılığı %1,2 oranındadır (s. 67). Türkiye, Dünya Sağlık Örgütü ile iş birliği yaparak, ilk kez Avrupa çocuk obezitesi araştırmasına dâhil olmuştur. Alkollü ürünlerin zararlarının azaltılmasına yönelik, ürünlerin üzerine uyarıcı etiketler konularak satışa sunulması ile ilgili mevzuatı 2014 yılı Haziran ayında yürürlüğe koymuştur (s. 71).¹⁵⁰

2.5.18. 2015 Yılı İlerleme Raporu

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına uyulması ile 2007-2013 yıllar arasında Türk Yargı Sisteminde yapılan düzenlemelerle iyileştirmeler (çocuk adaleti de dâhil olmak üzere) gözlemlenmiştir (s. 14). Ülke genelinde çocuk işçiliği konusu halen sorun olarak devam etmektedir (s. 56). Çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği kadın istihdamına da olumsuz etkilemektedir (s. 58). Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyarı Protokolü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4, 7, 12 ve 16 No'lu Protokolleri Türkiye tarafından halen onaylanmamıştır (s. 66). Çocuk cezaevlerinde,

¹⁵⁰ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2014 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2018)

tutuklu çocuklara yönelik kötü muamele iddiaları halen devam etmektedir (s. 68). Erken yaşta evlilik yapan ya da çalışmak zorunda kalan çocukların varlığı, eğitime devam etme oranların da ve toplumsal cinsiyet eşitliğin sağlanmasına engel teşkil etmektedir.

2013-2017 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı uygulanmamış ve Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu toplanmamıştır. Kadın ve çocuk haklarının iyileştirilmesinden sorumlu kamu denetçisinin bu konudaki gayretleri olumlu olarak karşılanmaktadır. Çocuk hakları ile ilgili şikâyet etme ve mevcut durumların raporlanması noktasında yapılan düzenlemeler yetersizdir. Çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla 2014 yılında hazırlanan Ulusal İstihdam Stratejisi'nin, uygulanması istenilen düzeyde olmamıştır.

Çocuklara yönelik şiddeti önlemek amacıyla Türkiye tarafından halen herhangi bir ulusal bir strateji hazırlanmamıştır. Rehabilitasyon merkezlerinin ve kurumlarının takip edilmesi noktasında yeterli ve etkin bir sistem mevcut değildir. Çocukların maruz kaldığı, cinsel istismar ve kötü muamele vb. birçok suçlama ile ilgili yapılan araştırmalar da yetersizdir. Çocuk yaşta yapılan evlilik sayılarında genel olarak azalma olsa da, özellikle doğu illerinde bu tarz evliliklere devam edilmektedir.

İlk ve ortaöğretimde okumakta olan engelli öğrenci sayısında artış olsa da okuma yazma bilmeyen engelli birey sayısı fazladır (s. 73). Erken ve yerinde teşhis hizmetlerinin sınırlı olması nedeniyle, engeli olan ya da gelişimsel gecikmesi olan birçok çocuk bu hizmetlerden faydalanamamaktadır (s. 74).

Türk vatandaşı olmayan azınlık çocuklarının mezuniyet ile ilgili sorunları çözüme kavuşturulmamıştır. Farklı dil ve lehçelerde, eğitim yapan (Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü) üniversite sayısı 4'e yükseltilmiş, Milli Eğitim Bakanlığınca 28 adet Kürtçe öğretmeni istihdam edilmiş, Mart 2013 de Kürtçe yayın yapan ilk özel çocuk kanalı yayın hayatına başlamıştır (s. 75). Mülteciler ile ilgili devletin genel politikaları takdirle karşılanmakla birlikte, 500.000 mülteci çocuğun eğitim hizmetinden faydalanamadığı belirtilmiştir (s. 77). Türkiye 1996 tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına yönelik Tedbirler Yönünden Yetki,

Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliği Hakkında Lahey Sözleşmesi'ne hâlâ taraf değildir (s. 79).¹⁵¹

2.5.19. 2016 Yılı İlerleme Raporu

Türkiye, önceki ilerleme raporlarında sürekli olarak onaylanması yönünde karşısına çıkarılan sözleşmelerden birisi olan, 1996 tarihli Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İş birliğine Dair Lahey Sözleşmesi'ni ve İştirak Nafakasının ve Aile Nafakalarının Diğer Türlerinin Uluslararası Tazminine Dair 2007 Lahey Sözleşmesi'ni bu dönemde onaylamıştır (Şubat 2017 de yürürlüğe girecektir).

Temmuz 2015 ile Eylül 2016 arasını kapsayan dönemde PKK terör örgütü ile güvenlik güçleri arasında bazı il ve ilçelerde çıkan çatışmalar sonucu 75'i çocuk olmak üzere toplam 320 sivil hayatını kaybetmiştir (s. 28). 5 yaşında çocukları olan ailelerin okul öncesi eğitim ile ilköğretim arasında tercih yapmak zorunda kalması, ilkokula devam oranlarında düşüşe neden olmuştur (s. 37). Çocuk işçiliği sorunu devam etmekte ve çocuklar ölümcül iş kazalarına maruz kalmaktadır (s. 58). Roman vatandaşlar ile bu ailelerin çocuklarına yönelik ulusal eylem planı hayata geçirilmiştir (s. 59).

Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü ve AIHS'ye Ek 4, 12 ve 16 No.lu Protokoller hâlâ onaylanmamıştır (s. 68). Çocuğa özel usullerin getirilmesi ve sosyal yardım çabalarının ardından, Özel Kamu Denetçisi çocuklardan daha fazla şikâyet almıştır. Suriyeli mülteci çocuklarının eğitimi konusunda atılan adımlar, diğer mülteci çocuklar içinde atılmalıdır. 2013 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın uygulanması hala yetersizdir. Çocukların maruz kaldığı cinsel istismar olaylarını araştırmak amacıyla TBMM'de bir komisyon kurulmuştur ancak bu sorunun çözümü için daha fazla adım atılması gerekmektedir.

¹⁵¹ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 24.08.2018)

Anayasa Mahkemesinin, 15 yaşından küçük çocuklara yönelik her türlü cinsel davranışın istismar sayılmayacağı yönündeki kararı toplumun belirli kesimlerinden tepki ile karşılanmıştır. Çocuk mahkemelerinde davaların ortalama süresi azalmıştır. Çocukların terör örgütü üyesi olma suçuyla gözüaltına alınması ve tutuklanma (tutuklu bulunan toplam 2.419 çocuğun 12 tanesi terör bağlantılıdır) durumu devam etmiştir. Gözüaltında bulunan çocukların bazıları yetişkinlere yönelik oluşturulan koğuşlarda kalmakta, kötü muameleye ve cinsel istismara maruz kalmaktadır (s. 75). Dönem itibarıyla eğitim hakkından mahrum olan Suriyeli mülteci çocuk sayısı yaklaşık 630.000 dir (s. 81).¹⁵²

15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen darbe girişimi başarısız olmuş, darbeyi planladığı gerekçesiyle Gülen Hareketi'nin etkisiz hale getirilmesi amacıyla ülke genelinde 3'er aylık dönemi kapsayan olağanüstü hal uygulaması başlamıştır. Gülen hareketi ile bağlantılı olduğu iddiasıyla aralarında çocuklarında olduğu birçok kişi Temmuz 2016 sonrası ya gözüaltına alınmış ya görevlerine son verilmiş, ya da hapis cezasına çarptırılmıştır. Ülke içerisindeki bu durum nedeniyle 2017 yılında Avrupa Birliği tarafından ilerleme raporu yayınlanmamıştır.

2.5.20. 2018 Yılı İlerleme Raporu

Aralarında çocuk hakları ile ilgilenen derneklerinde bulunduğu birçok derneğin faaliyetine olağanüstü hal kararnameleri ile son verilmiştir (s. 16). Türkiye tarafından, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü, Çocuk Hakları Sözleşmesi 3. İhtiyari Protokolü ve Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi henüz onaylanmamıştır (s. 30).

Dönem itibarıyla 600 den fazla çocuk anneleri ile birlikte tutuklu bulunmaktadır. Cezaevinde görevli personelin (psikolog, sosyal hizmet görevlisi vb.) hem sayıca hem de nitelik olarak yetersiz olması tutukluların rehabilite edilmeleri

¹⁵² Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2018)

önünde engel oluşturmaktadır (s. 33). İl ve ilçe müftülüklerine resmi nikâh yapma yetkisinin verilmesi çocuk evliliklerinin engellenmesi açısından endişeye neden olmuştur (s. 38). Çocuk Hakları konusunda yapılan çalışmalar ve kaydedilen ilerlemeler istenilen düzeyde değildir.

2013 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın uygulanmasında da aynı durum söz konusudur. Çocuklara yönelik işlenen suçlar ile ilgili yapılan araştırmalar yetersizdir. Çocuk mahkemelerinin 81 ili kapsayacak şekilde kurulması halen sağlanamamıştır. Dönem itibariyle tutuklu çocuk sayısı toplam 1.746'ya yükselmiştir (s. 39). Kürtçe yayın yapan çocuk kanalı Zarok Tv'nin darbe girişimi sonrası kapatılmasına karar verilmiş, ardından kanalın 2016 Aralık ayında tekrar açılmasına karar verilmesi olumlu karşılanmıştır (s. 40). Türkiye'de sığınmacı olarak bulunan 1,1 milyon okul çağındaki Suriyeli çocuğun yaklaşık 605.000'i eğitimlerine devam etmektedir. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) gayretleri devam etmektedir (ss. 47-48).

Türkiye'de doğan ve babaları bulunamayan çocukların vatansız olma ihtimali vardır ve bu duruma karşı kayıt ve belgelendirme sürecine önem gösterilmelidir (s. 48). 2017 yılında kabul edilen program ile 2023 yılına kadar ülke genelinde çocuk işçiliğinin %2 seviyesine düşürülmesi hedeflenmektedir. İş kazaları sonucu yaşamını yitiren çocuk işçi sayısı 2015 yılında 1.252, 2016 yılında bu sayı 1.405'e yükselmiştir (s. 84). Uyuşturucu kullanan çocuk ve yetişkinlerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir (s. 94).¹⁵³

¹⁵³ Avrupa Birliği Bakanlığı, 2018 Yılı İlerleme Raporu, (Erişim Tarihi: https://www.ab.gov.tr/siteimages/kapbtablolar/2018_turkiye_raporu_tr.pdf, 25.04.2018)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ KURUM VE KURULUŞLARIN ÇOCUK HAKLARINA YÖNELİK UYGULAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’deki çocuk hakları ile ilgili çalışma yapan kurumların çocuk haklarına yönelik yapmış olduğu uygulamalar ve Türkiye İstatistik Kurumunca ülke genelindeki çocuklar ile ilgili yayınlanan bazı istatistiki tablolar incelenecek ve değerlendirilecektir.

3.1. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Türkiye’de Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulanması ve sonuçlarının izlenmesinden Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü **“koordinatör kuruluş”** olarak sorumlu idi. Bu kurum görev ve yetkileri ile 2011 yılında kurulan Aile Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmış ve bakanlık bünyesinde de Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin, altıncı kısım ikinci bölümü **“Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı”** olan başlığı **“Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı”** olarak tekrar düzenlenmiştir.¹⁵⁴ Bakanlık 2018 yılını **“Çocuk İşçiliği ile Mücadele”** yılı olarak ilan etmiş ve bu alanda ulusal düzeyde top yekûn bir seferberlik başlatmıştır.

¹⁵⁴<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710.htm> (Erişim Tarihi: 09.10.2018)

3.1.1 Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hedefleri ve uygulanan politikalar genel olarak şu şekilde sıralanabilir.

- Çocukların korunması ve ihtiyaçlarının giderilmesi ile ilgili politikalar üretmek, bu hedefi de gerçekleştirirken çocukların öncelikle ailesinin yanında olmasını sağlamak.
- İhtiyaç sahibi çocuklar ve aileler için Evlat Edindirme, Koruyucu Aile, Çocuk Evleri Hizmetinden faydalandırmak.
- Suç işlemiş çocuklar ile kendisine karşı suç işlenen çocukların toplumla yeniden bütünleştirilmesi sağlayıcı modeller üretmek.
- Çocuğa yönelik istismar ve şiddeti önlemek amacıyla toplumda farkındalık oluşturacak politikalar üretmek.
- Çocuklar için hizmet veren kurumlarla işbirliği içerisinde olmak ve hizmetleri tek noktadan yönetmek.
- Çocuk Strateji Belgesini oluşturarak uygulamaya geçirmek, Çocuk haklarının yurt genelinde uygulanması ve takibini sağlamak.
- “**Alo Çocuk Hattı**”nı oluşturmak. Sokakta yaşamak zorunda olan çocuklar ile çalıştırılan çocukları sokaklardan kopartarak topluma kazandırılması için diğer sektörlerle işbirliği yapmak.
- Çocuk dostu kentler, mekânlar, kurumlar oluşturulmasını sağlamak.
- Çocuk ticareti ve kaçakçılığını önlemeye yönelik çalışmalarda ilgili kurumlarla işbirliği yapmak.
- Kuruma gönüllü destek verecek vatandaşlara ulaşmaya çalışmak.
- Özellikle çocuk hakları konusunda medyanın duyarlılığını arttırmak.
- Toplumun korunmaya muhtaç çocuklar ile ilgili olumsuz düşüncelerini kaldırmaya çalışmak.
- Çocukların akademik, sportif, kültürel, sanatsal başarılarını arttırmak için çalışmalar yapmak.

- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunun Ek 1. maddesini, çocukların akademik başarısını artırıcı yönde revize etmek.
- Hizmet kalitesini arttırmak amacıyla kurum personelinin niteliği arttırmak. “**İlkadım Merkezi**”ni bütün illerde açmak.
- Verilecek olan tüm hizmetleri “**Bilimsel Çalışma Grubu**”nun rehberliğinde geliştirmek.¹⁵⁵

Bu hedefler kapsamında yapılmakta olan ya da yapılması planlanan uygulamalar ise şu şekilde belirtilebilir: Sosyal medya etkisinin son yıllarda artan gücü dikkate alınarak Genel Müdürlüğe ait politika ve uygulamaların duyurulması ve çocuklar ile ilgili sorunların, çözüm önerilerinin zamanında ulaştırılabilmesi için kuruma ait sosyal medya hesapları oluşturulmuştur (<https://twitter.com/CocukHizGM>).

Alan uzmanları ve akademisyenler tarafından belirlenen kriterlere göre 0-6 yaş arası çocuklar için 275 adet kitaptan oluşan “**Çocuk Dostu Kitap Listesi**” yayınlanmıştır. Bu liste sürekli olarak güncellenmektedir.

Kendi aileleri yanında çeşitli sebeplerle bakımları mümkün olmayan çocukların devlet kontrolünde belirlenen aileler tarafından (gönüllü ya da ücretli olarak) ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla “**Koruyucu Aile Hizmeti**” verilmektedir.

2014-2019 yıllarını kapsayan “**Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi**” uygulama planları ve yönetici özetleri oluşturulmuştur.

Çocuk Destek Merkezlerinde kalan çocuklar ve aileleri için psikososyal destek ve müdahale programı geliştirilmesi amacıyla ise “**Anka Çocuk Destek Programı**” oluşturulmuştur.

¹⁵⁵ Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hedeflerimiz> (Erişim Tarihi: 09.10.2018)

Suç mağduru olan suç işleyen ve sokakta yaşayan çocukların rehabilitie edilerek yeniden topluma kazandırılması için **“Çocuk Destek Merkezleri”** kurulmuştur.

TÜBİTAK işbirliğiyle **“Bilim Çocuk”** ve **“Meraklı Minik”** dergileri yayınlanmış, 2008 yılında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) bünyesinde **TRT Çocuk** kanalı kurulmuş ve çocuklara yönelik yayınlara başlamıştır.

Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2013-2017) hazırlanmıştır. 2017 yılında 3 adet çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştaylar dan ilki olan **“Dijital Oyunlar İçin Çocuk ve Aile Rehberliği”** ile dijital oyunların çocuklar üzerindeki olumlu-olumsuz etkileri ile bu oyunlar üzerinden çocukların istismarının önlenmesine yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması amaçlanmıştır. İkinci çalıştay **“Mahremiyet Eğitimi”** ile çocuklara ve ailelerine yönelik mahremiyet eğitimi verilmiştir. Üçüncü ve son çalıştay olan **“Türkiye’de Çocuklara Yönelik Koruyucu ve Önleyici Politikaları Değerlendirme”** ile kamu kurum ve kuruluşlarınca çocuklara yönelik Türkiye’deki mevcut politikalar değerlendirilmiş, yeni politika hedefleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çocuk bakım kuruluşlarında görevli personelin istismara maruz kalmış çocuklara yönelik farkındalığının ve hizmet kalitesinin arttırılması amacıyla İstismar ile Mücadele Rehber Kitapçığı hazırlanmıştır.

İllerde çocuk hakları ile ilgili iş ve işlemlerin ilgili kurum, kuruluşlar ve çocuklar ile işbirliği ve koordinasyon içerisinde yürütülebilmesi amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Çocuk Hakları İl Yetişkin Temsilcisi görevlendirilmiştir. Bu kapsamda il temsilcileri için **“Çocuk Hakları İl Yetişkin Temsilcisi Rehberi”** hazırlanmıştır.¹⁵⁶

3.1.1.1 Çocuk Hakları Daire Başkanlığı

¹⁵⁶ Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar>, (Erişim Tarihi: 09.10.2018)

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan **Çocuk Hakları Daire Başkanlığı** Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulunun sekretarya işlemlerini yürütmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin uygulanması ve koordinasyonunun sağlamasını takip etmektedir. Ayrıca BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 44. maddesi gereğince 5 yılda bir periyodik gelişim raporlarını hazırlayarak, çocuk hakları ile ilgili ulusal düzeydeki işleri takip etmektedir.¹⁵⁷

3.2. TBMM Bünyesindeki Kuruluşlar

TBMM bünyesinde çocuk hakları ile ilgili olarak iki oluşumdan bahsedilebilir. Bunlardan ilki Çocuk Hakları İzleme Komitesidir. Komite 18 Kasım 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde, siyasi parti gruplarından temsilcilerin yer aldığı 8 milletvekilinden oluşturulmuştur. Dünya’da ve Türkiye’de ilk kez oluşturulan bu komite çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi için çalışmaktadır.¹⁵⁸

Çocuk Hakları İzleme Komitesi bünyesinde Türkiye’de Cinsel İstismar ve Sömürü Mağduru Çocuklar İçin Çocuk Dostu Adalet Gözlemevi Projesi kapsamında **“Çocuk Gözlemevi”** web sitesi kurulmuş ve bu web sitesi üzerinden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin çocuk hakları ile ilgili davalarına erişim sağlanmıştır. Ayrıca oluşturulan **“5te1 Projesi”** ile Türkiye’de Çocukların Cinsel İstismar ve Sömürüye Karşı Korunması için bir bilinçlendirme ve savunuculuk hedeflenmiştir. Bu proje Avrupa Konseyi ile ortak yürütülen kampanyanın mevcut verilerini kullanarak Avrupa’da her 5 çocuktan 1 cinsel şiddetin herhangi bir biçiminin mağduru olduğunu ortaya koymasıyla doğmuştur. Çocuğa yönelik şiddetin

¹⁵⁷ Çocuk Hakları Daire Başkanlığı, <https://cocukhizmetleri.aiile.gov.tr/cocuk-haklari-daire-baskanligi> (Erişim Tarihi: 09.10.2018)

¹⁵⁸ Meclis Haber, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=72943 (Erişim Tarihi: 11.10.2018)

raporlanması kişi ve sivil toplum örgütlerine bir raporlama aracı sağlamak amacıyla **“Çocuğa Karşı Şiddeti İzleme Haritası”** oluşturulmuştur.¹⁵⁹

TBMM çatısı altındaki ikinci oluşum ise Çocuk Ombudsmanlığıdır. 2012 yılında kabul edilen 6328 sayılı kanun ile, Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bağlı bir denetim mekanizma olarak kurulmuştur. İlgili kanunun 7.maddesinin f) fıkrası Baş denetçinin görevlerini *“birisi kadın ve çocuk hakları alanında görevlendirilmek üzere, denetçiler arasındaki iş bölümünü düzenlemek”*¹⁶⁰ şeklinde belirtilerek kurumun çocuk haklarının toplumsal alanda korunması ve takip edilmesine yönelik önemine vurgu yapmıştır.

Kamu Denetçiliğince, Şubat 2018 yılında Ankara’da **“Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Mekanizmaların Etkinliğinin Arttırılması”** çalıştay düzenlemiştir. Baş Denetçi Şeref MALKOÇ burada yaptığı konuşmada kadın ve çocuğa yönelik şiddetin toplumun geleceği açısından tehlike arz ettiği ve bu konunun milli güvenlik sorunu olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶¹

Çocuk ombudsmanlığı web sayfası 5-12 ve 12-18 yaş gruplarına göre sınıflandırılmıştır. Ulaşımı ve anlaşılması oldukça kolay olan bu sayfada çocuklar yaş grubuna göre giriş yaptıktan sonra karşılarında çıkan formu doldurularak sorunlarını ve şikâyetlerini toplumsal yaşamda kendilerine yönelik hak ihalelerini yetkililere ulaştırma fırsatı bulmaktadır. Ayrıca, sayfa engelli çocukların kullanımına da uygundur.¹⁶²

¹⁵⁹ <http://5te1.cocukhaklariizleme.org/>, (Erişim Tarihi: 12.10.2018)

¹⁶⁰ Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6328.pdf> (Erişim Tarihi: 11.10.2018)

¹⁶¹ Kamu Denetçiliği Kurumu, <https://www.ombudsman.gov.tr/kadin-cocuga-yonelik-aile-ici-siddetin-onlenmesine-iliskin-mekanizmalarin-etkinliginin-arttirilmasi-calistayi-duzenlendi/index.html>, (Erişim Tarihi: 13.10.2018)

¹⁶² Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk Sayfası, <http://www.kdkcocuk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 12.10.2018)

3.3 Millî Eğitim Bakanlığı

Haklarını bilen çocuklar ile çocukların sahip olduğu hakları bilen buna göre davranan yetişkinlerin olduğu bir toplumun inşası için en önemli hususlardan biri şüphesiz eğitimidir. Ülkemizde eğitimden sorumlu birinci kuruluş Milli Eğitim Bakanlığıdır. Bu nedenle Bakanlığın başta eğitim olmak üzere diğer tüm faaliyetlerinin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede yer alan maddeler ışığında oluşması önem taşımaktadır. Bunun için eğitimin *“öğrencilerine değer vermesi, onlara yaşam becerileri kazandırması, beslenme hakkından oyun hakkına kadar tüm haklarına özen göstermesi ve disiplinle ilgili her konuda insan olarak çocuğun onuruna saygı duyması gerekir”*.¹⁶³

Bakanlığın bu kapsamda yaptığı ulusal ve uluslararası projeler genel olarak şu şekildedir:

- 2016-2019 yıllarını kapsayan **“Sağlıklı Adımlar Projesi”** ile 3. sınıf öğrencileri ile öğretmen ve velilerinin doğru beslenme ve fiziksel aktivite konusundaki farkındalıklarını geliştirmek, dengeli beslenme bilinci kazandırmak amaçlanmıştır.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile birlikte **“Okul Sütü Programı”** ve **“Okullarda Kuru Üzüm Dağıtım Programı”** düzenlenmiştir.
- Özel sektör destekli **“Yemekte Denge Eğitimi Projesi”** ile temel eğitim çağındaki çocukların yeterli, dengeli beslenme alışkanlığı geliştirmelerine katkı sağlanması amaçlanmıştır.
- Trafikte sorumluluk bilincini geliştirmek amacıyla 2016 yılından itibaren Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, TÜVTÜRK Kuzey Taşıt İstasyonları Yapım ve İşletim A.Ş. ile ortaklaşa **“Can Dostlar Hareketi”** projesi hayata geçirilmiştir.
- Ağustos 2018 de Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi ile ortaklaşa yürütülen **“Temel Eğitim Kurumlarında Demokrasi Kültürünün**

¹⁶³ Emine Akyüz, **a.g.e**, 2001, s.14

Güçlendirilmesi Projesi” ile temel eğitim kurumlarına devam eden öğrenciler, okullarda görevli personeller ve ailelere yönelik, evrensel temel değerler ile temel hak ve özgürlükleri kapsayan demokratik okul kültürünü hem okullara hem de toplum geneline yerleştirmek hedeflenmiştir.

- UNICEF, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile ortaklaşa düzenlenen **“Engeli Olan Çocuklar İçin Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi”** ile engelli çocukların 1. sınıfın sonuna kadar olan süreçte nitelikli kapsayıcı eğitim sayesinde sosyal hayata katılımlarına yardım etmeyi, uzun vadede istihdam edilmelerini, ekonomik ve sosyal yaşama erişimlerini kolaylaştırmayı hedeflenmiştir.
- **“İlköğretim Kurumlarında Yetiştirici Sınıf Öğretimi”** ile 10–14 yaş grubundaki okula hiç kayıt yaptırmamış, hâlen ilköğretime kayıtlı olup devamsız duruma düşmüş çocuklar ve öğrenciler okula kazandırılmıştır ve bu çocukların eğitim hakkı korunmuştur.¹⁶⁴

Bakanlığın ilköğretim 4.sınıf müfredatında yer alan derslerden biri **“İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi”** dersidir. Bu dersin öğretim program yapısı incelendiğinde birinci ünite, *“çocuk ile yetişkin arasındaki farklardan hareketle çocuk haklarına”*¹⁶⁵ değinilmiştir. Yine 4. sınıf müfredatında yer alan **“Sosyal Bilgiler”** dersinin kazanım ve açıklamalarının 6. Kısımında bulunan etkin vatandaşlık öğrenme alanında *çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’deki maddeler ele alınır*¹⁶⁶ ifadesi yer almaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, çocuk hakları ile ilgili sadece çocuklar ile sınırlı kalmayıp toplumun diğer kesimlerini içine alan eğitim programları çerçevesinde

¹⁶⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, <http://tegm.meb.gov.tr/www/ulusal-projeler/kategori/7> (Erişim Tarihi: 09.12.2018)

¹⁶⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, **“İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı”**, Ankara, 2018, s. 9

¹⁶⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, **“Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı”**, Ankara, 2018, s. 15

yetişkinler için “*Halk Eğitim Merkezlerinde toplumun her kesiminde bireylere mesleki kurslar, okuma-yazma kursları ile ebeveynlere yönelik erken çocukluk eğitimi ve gelişimi gibi programlar*”¹⁶⁷ düzenlenmektedir.

3.4 Adalet Bakanlığı

Çocuk hakları konusunda bilinçli çocuk ve yetişkinlerin varlığında eğitimin önemi kadar önemli olan bir başka hususta şüphesiz çocukların her türlü tehlike ve tehdide karşı korunmasıdır. Çocukların haklarının yasal zeminde uygulanması ve korunmasının denetimi noktasında en önemli görevlerden biri de Adalet Bakanlığı’na düşmektedir.

- Bakanlık 2015-2019 yıllarını kapsayan Yargı Reformu Stratejisinde, çocuk adalet sistemi içerisinde çocuğun etkin korunması için gerekli önlemlerin alınması ve kurumlar arası işbirliğinin kuvvetlendirilmesi amacıyla 2017 yılında “**Çocuk Adaletinde Yeni Arayışlar; Etkin Politika Geliştirme Çalıştayı**” düzenlemiştir.
- 2018 yılında yayınlanan “**Çocuk ve Kadınlara Karşı İşlenen Cinsel Suç Soruşturmaları**” genelgesi ile Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) kurulmuş, adli işlemlerin bu merkezlerde uzmanlar aracılığıyla yerine getirilmesi sağlanmıştır.
- Dört ilde (Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir) altı adet “**Çocuk Eğitimevi**” açılmıştır. Bu evlerde “*suç işledikleri zaman 12 ila 18 yaşları arasında bulunan ve cezasını çekmeye başladığında 18 yaşını doldurmayan hükümlü çocuklar barındırılmakta, 18 yaşını doldurup da bulundukları kurumda herhangi bir eğitim kurumuna devam eden çocukların, cezaevi idaresinin de uygun görmesi şartıyla devam*

¹⁶⁷ Burcu Şüheda Şimşek, “Türkiye’de 2005 Yılı Sonrası Çocuk Haklarının Gelişimi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı, Ankara, 2016, s. 81

ettikleri eğitim programlarını tamamlayabilmeleri açısından 21 yaşına kadar kalmalarına müsaade edilmektedir”¹⁶⁸

- Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğünün sorumluluğunda 2012-2014 yılları arasında Çocuk Koruma Kanunu'nun verimli bir şekilde uygulanmasını ve adil yargılama, adalet sisteminde sektörler arası koordinasyon ve özgürlüklerinden mahrum kalan çocuklara sağlanan yüksek standartlara uygun hizmetler yoluyla yasa çerçevesine çocukların bütün haklarının tam olarak yaşama geçirilmesinin sağlanması amacıyla **“Çocuklar İçin Adalet”** projesi hayata geçirilmiştir.¹⁶⁹

3.5. Sağlık Bakanlığı

Çocukların geleceğe, gerek fiziksel gerekse de ruhsal olarak sağlıklı olarak hazırlanması gerçeği, sağlık alanında çocukları koruyucu ve önleyici bir takım politikalar geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda ülkemizde Sağlık Bakanlığı'nın çocuklar ve çocuk hakları ile ilgili yapmış olduğu genel faaliyetler şu şekildedir.

Bakanlık bünyesinde ücretsiz olarak **“Sağlık Çocuk”** dergisi ile çocuklara günlük hayattaki alışkanlıkları, beslenmeleri ve kişisel bakımları ile ilgili açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Bebek ölümlerinin takibini gerçekleştirmek için 2009'da Sağlık Bakanlığınca **“Bebek Ölümleri İzleme Sistemi”** kurulmuştur. Ayrıca bakanlık tarafından *“hekimlere sağlanan ve yeni doğan bakımı konusunda gelişme sağlanmasını hedefleyen yeni doğan Yoğun Bakım Programı, yeni doğan Canlandırma Programı ve Çocuk Acil ve Yoğun Bakım kursu gibi eğitimler”¹⁷⁰* de verilmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Ceza İnfaz Kurumu, Çocuk Eğitimevi, http://www.cte.adalet.gov.tr/bilgidata/tip_cocuk_egitimevi.asp (Erişim Tarihi: 03.01.2019)

¹⁶⁹ Adalet Bakanlığı, <https://www.adalet.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.01.2019)

¹⁷⁰ Anne Çocuk Eğitim Vakfı, **Türkiye’de 0-6 Yaş Çocuğun Durumu**, s. 17

¹⁷¹ Sağlık Bakanlığı, <https://www.saglik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.01.2019)

3.6 Belediyeler

Çocukların yaşadıkları şehirlerde karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümü noktasındaki en yakın kurumlardan biri şüphesiz belediyelerdir. Bu nedenle belediyelere önemli görevler düşmektedir. 2014-2015 yıllarında İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Türkiye Belediyeler Birliği, Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölge Teşkilatı ve Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi'nin ulusal koordinasyonunda IKEA ve UNICEF Türkiye Milli Komitesi'nin finansal desteği ile “Çocuk Dostu Şehirler” projesi uygulanmıştır. *Proje ile Türkiye’de çocuk belediyelerinin kurulması, çocukların kenti yönetmesine olanak veren, kente sahip çıkmalarını mümkün kılan, çocukların yaşadıkları mekanlarda sorumluluklarını geliştiren belediyelerin projeler geliştirilmesi hedeflenmiştir.*¹⁷²

5393 sayılı Belediye kanunun 14.maddesinde “Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır” ifadesi yer almaktadır. Belediyelerin çocuklara yönelik faaliyetleri arasında “güvenli oyun sahaları oluşturmak, kütüphane, kreş ve yetiştirme kursları ile eğitimlerine destek olmak, bedensel ve ruhsal gelişime yönelik spor aktiviteleri ve düzenli sağlık taramaları yapmak, maddi durumu yetersiz ailelerin çocuklarına yönelik her türlü sosyal yardımların yapılmasının yanı sıra kültürel ve sanatsal faaliyetleri”¹⁷³ hayata geçirmek yer almaktadır. Belediyeler çocukların katılım hakkı çerçevesinde “çocuk meclisleri ile çocukları kent yönetimine katmayı amaç edinmekte, kent planlanmasında çocuklara özgü düzenlemelerin yapılması”¹⁷⁴ şeklinde ise oyun hakkına katkıda bulunabilmektedir.

Çalışmanın evrenini oluşturan Konya ilinin Büyükşehir Belediyesi’nin çocuklar ile ilgili yaptığı faaliyetler incelendiğinde;

¹⁷² H. Ilgın Bahçeci ve İ. Ece Akpınar, **Türkiye’de Çocuk Dostu Kent, Çocuk Üzerine Araştırmalar**, Ed: Gonca Uludağ ve Müzeyyen Altunbay, Astana Yayınları, Ankara, 2018, s. 126

¹⁷³ Veysi Aka, Fethi Güngör, “Çocuklara Yönelik Yerel Yönetim Uygulamaları: Esenler Belediyesi Örneği”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Ekim, Yıl:8, Sayı: 17, 2018, s. 188

¹⁷⁴ Ercüment Erbay, “Türkiye’de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma Ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi ve Bir Model Önerisi”, **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, ss. 58-59

İl genelinde 2016 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın da katkılarıyla “**Konya Çocuk Film Festivali**” ile sinema ve tiyatro gösterileri düzenlenmiş yurt içi ve yurt dışından festivale katılan bir çocuk kentte misafir edilmiştir. “**Konya’da Yüzmeyen Çocuk / Genç Kalmasın**” projesi ile merkez ve ilçelerdeki okullara kurulan portatif havuzlarda ücretsiz yüzme kursları verilmiştir. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi Gençlik Meclisi çeşitli nedenlerle ülkemize sığınan çocukların birbirleriyle kaynaşmaları ve kültürümüzü tanımaları amacıyla sivil toplum “**Kardeşim Olur Musun?**” projesi düzenlenmiştir.¹⁷⁵

3.7. Diğer Resmi Kurumların Çocuk Hakları İle İlgili Yapmış Olduğu Çalışmalar

Nisan 2013 yılında Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF’in öncülüğünde Aile ve Sosyal Politikalar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Adalet, Gençlik ve Spor ve Milli Eğitim Bakanlıkları ile birlikte Türkiye İstatistik Kurumu’nda içinde yer aldığı “**Çocuk Refahı**” belgesi yayınlanmıştır.¹⁷⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı’nca çocukların kullanımına yönelik web sayfası hazırlanmış (<https://cocuk.diyaret.gov.tr/>) ayrıca İstanbul Başakşehir Müftülüğü 2018 Mart ayında ilçeye bağlı okullarda “İslam’da Çocuk Hakları” adlı seminerler düzenlemiştir.¹⁷⁷

Gençlik ve Spor Bakanlığı, çocuk haklarının toplum tarafından daha iyi anlaşılması, farkındalığın artırılması, iyi örneklerin gösterilmesi ve yaşanan aksaklıkların düzeltilmesi amacı ile Çocuk Hakları Sözleşmesinin 13. maddesi

¹⁷⁵ Konya Büyükşehir Belediyesi, <http://www.konya.bel.tr/> (Erişim Tarihi: 04.01.2019)

¹⁷⁶ Çocuk Refahı Belgesi, <http://www.sck.gov.tr/oecd/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%20Belgesi.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.01.2019)

¹⁷⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR> (Erişim Tarihi: 18.01.2019)

temelinde çocukların kendilerini ifade edebilmelerine olanak verilmesi amacıyla “Uluslararası Çocuk Hakları Film Festivali” düzenlemiştir¹⁷⁸.

Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Doğu Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Çocuk Kulübünce 2018 yılı içerisinde çocuklara hayvan sevgisini aşılama amacıyla “**Sokak Hayvanlarına Yardım**” organizasyonu yapılmıştır.¹⁷⁹ Tarım ve Orman Bakanlığı ile Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliği ile Erzurum da düzenlenen “**Lider Çocuk Kampı**” ile de ilköğretim çağındaki öğrencilere doğa bilinci ve çevre farkındalığını kazandırmak, doğa ile buluşmalarını sağlamak, tarladan sofraya gıda üretim teknolojileri ve gıda güvenilirliği hakkında bilgi aktarmak amaçlanmıştır.¹⁸⁰

3.8. Sivil Toplum Kuruluşları ve Çocuk Hakları İle İlgili Yapmış Olduğu Çalışmalar

Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı, 1979 yılında “korunma ihtiyacındaki çocukların topluma kazandırılmasını amaç edinmiş gönüllü kişiler tarafından kurulmuştur. Vakıf yaptığı araştırmalar sonucunda “**Çocuk Köyü**” modelini örnek alarak 1992 yılında, İstanbul Bolluca’da 37 dönüm arazi üzerinde Koruncukköy Bolluca’yı hizmete açmıştır. Geçmişte istismara maruz kalmış çocuklara yönelik kurulan rehabilitasyon birimi ile bu çocuklara daha nitelikli bir psiko-sosyal destek verebilmek için “**2. Şans Projesi**” hayata geçirilmiştir.¹⁸¹

Mutlu Yuva Derneği, kimsesiz ve korunmaya ihtiyacı olan çocukların her türlü maddi ve manevi ihtiyaçlarını sevgi dolu bir yuvada karşılamak amacıyla 2010 yılında kurulmuştur. İstanbul Aile Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü bünyesinde bulunan çocuk evlerinde kalan korunmaya muhtaç çocukların korunması, bakımı,

¹⁷⁸ Gençlik ve Spor Bakanlığı, <http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/8/1/36479/4-uluslararasi-cocuk-haklari-film-festivali.aspx> (Erişim Tarihi: 26.01.2019)

¹⁷⁹ Tarım ve Orman Bakanlığı, <http://www.milliparklar.gov.tr/video/%C3%A7ocuk-kul%C3%BCb%C3%BC> (Erişim Tarihi: 26.01.2019)

¹⁸⁰ Tarım ve Orman Bakanlığı, Erzurum İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, <https://erzurum.tarimorman.gov.tr/Haber/311/2018-Yili-Lider-Cocuk-Tarim-Kampi-Cocuklar-Eglenerek-Ogrendiler> (Erişim Tarihi: 27.01.2019)

¹⁸¹ Koruncuk Vakfı, <https://koruncuk.org> (Erişim Tarihi: 03.02.2019)

rehabilitasyonu, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi, yetiştirilmesi, eğitim ve mesleki olarak desteklenmesi amacıyla “**Yaşam Merkezleri**” projesi, ayrıca bu evlerde kalan kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara yardımcı olacak ehliyetli ve yetkin sosyal hizmet personeli sayısının artırılması amacıyla “**Hayat Rehberliği**” projesi, yine bu evlerde kalmakta olan çocukların bağlanma ve aidiyet duygusunu yaşayabileceği, aile yapısını öğrenebilecekleri “**Hamiyet Aile**” projeleri hayata geçirilmiştir.¹⁸²

Geleceğimizin Çocukları Vakfı, 1997 yılında kurulmuştur. Vakfın misyonu; korunmaya muhtaç çocukların yaşadıkları olumsuzlukları aşmalarına yardımcı olacak Entegre Çocuk Bakım Sistemini bütün yurtlarda uygulayabilmek ve eğitimlerini sürdürebilecekleri yaşam alanları sağlamak, topluma fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bireyler kazandırmaktır. Vakfın belli başlıca projeleri; “**Entegre Çocuk Bakım Sistemi**” projesi ile vakfın bünyesinde kalan çocukların gelişimlerini fiziksel, ruhsal ve eğitimsel ihtiyaçlar olarak 3 başlık altında toplanmış ve bu alanlardaki uzman personellerle destek sağlanmıştır.¹⁸³

Korunmaya Muhtaç ve Kimsesiz Çocuklar Vakfı (KİMSEV), 0-6, 6-12 yaş arası korunmaya muhtaç ve kimsesiz çocuklar için çocuk yuvaları açmak ve işletmek, 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç ve kimsesiz çocuklar için çocuk evleri sitesi açmak amacıyla kurulmuştur. Vakıf; yurt faaliyetlerini, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Konya Büyükşehir Belediyesi ile 2005 yılında yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde yürütmektedir.¹⁸⁴

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STM), Avukatlar ve Sivil Toplum Kuruluşları için “**Çocuk Hakları Alanında Daha Güçlü Bir Savunuculuk İçin Stratejik Davalama Kılavuzu**” hazırlanmıştır. Kılavuzun hazırlanma amacı çocuklar ile ilgili hak ihlallerinde açılacak davalar ile evlat edinme, vasi vb.

¹⁸² Mutlu Yuva Derneği, <https://mutluyuva.org> (Erişim Tarihi: 03.02.2019)

¹⁸³ Geleceğimizin Çocukları Vakfı, <http://www.gcv.org.tr/> (Erişim Tarihi: 06.02.2019)

¹⁸⁴ Korunmaya Muhtaç ve Kimsesiz Çocuklar Vakfı, <http://kimsev.org> (Erişim Tarihi: 06.02.2019)

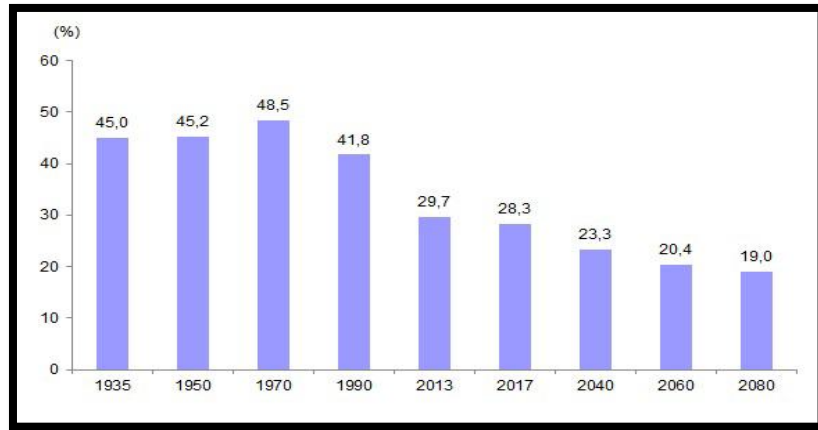
konularda ailelere yol gösterici nitelikte olacak, bu davalara müdahil olacak olan avukatların, hukukçuların ve aktivistlerin sonuç almasına yardımcı bulunacaktır.¹⁸⁵

Sürdürülebilir Kalkınma ve Girişimcilik Derneği koordinatörlüğünde, Sivil Düşün AB Programı Destekleri ve İzmir Çocuk Çalışmaları Ağı'nın paydaşlığında, yerelde çocukların güçlendirilmesi, çocuk haklarının eğitim teknikleri ile yaygınlaştırılması amacıyla 9-10 Şubat 2019 tarihlerinde “**Çocuk Hakları Eğitmen Eğitimi**” düzenlenmiştir.

3.9. Türkiye İstatistik Kurumu ve Çocuklar İle İlgili Sayısal Veriler

Türkiye İstatistik Kurumunun 18 Nisan 2018 tarih ve 27596 sayılı yayınlamış olduğu İstatistiklerle Çocuk 2017 Haber Bülteninde, çocuklarla ilgili bazı veriler şu şekildedir.¹⁸⁶

Tablo-3.1: Çocuk Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı, 1935-2080

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, 1935-1990

¹⁸⁵ Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, “Çocuk Hakları Alanında Daha Güçlü Bir Savunuculuk İçin Stratejik Davalama Kılavuzu”, s. 4

¹⁸⁶ Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, “İstatistiklerle Çocuk 2017”, Nisan 2018, Sayı: 27596, s.

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2017

TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080

- 2017 yılı itibariyle Türkiye nüfusu 80 milyon 810 bin 525 (22 milyon 883 bin 288'ini çocuk)'dir. Tablo-1'den anlaşılabacağı üzere çocuklar toplam nüfusun yaklaşık %28,3'ünü oluşturmaktadır. Bu oranın 2080'e geldiğinde %19'a düşeceği tahmin edilmektedir. 2017 yılı itibariyle Dünya nüfusunda bu oran %30,2 dir.
- 15-64 yaş arasında bulunan kişilerin, bakmakla yükümlü olduğu 0-14 yaş arasındaki çocuk bağımlılık oranı 2017 yılında %34,7 dir. Bu oranın 2080 yılına kadar %26,7'ye gerileyeceği öngörülmektedir.
- 16-17 yaş arasındaki kız çocuklarında resmi evlilik oranı 2013 yılında %6,2 iken bu oran 2017 yılında %4,2^ye düşmüştür.
- Çocukların iş gücüne katılmaları ile ilgili araştırmaya göre ise, 15-17 yaş arasında çocukların 2016 yılında çalışma oranı %20,8 2017 yılında ise bu oran küçük bir düşüşle 20,3 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumunun 7 Haziran 2018 tarih ve 27592 sayılı yayınlamış olduğu Ölüm İstatistikleri 2017 Haber Bültenine göre aşağıda Tablo-2 de Türkiye'de 2016 yılında gerçekleşen bebek ölüm sayısının 13,006 dan, 2017 yılında 11,849 a gerilediği görülmektedir. Ayrıca beş yaş altı ölüm hızı 2016 yılında binde 12,1 den 2017 yılında binde 11,7'ye gerilemiştir.¹⁸⁷

Tablo-3.2: Günlük ve Aylık Bebek Ölümleri, 2016, 2017

¹⁸⁷ Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, "Ölüm İstatistikleri 2017", Temmuz 2018, Sayı: 27592, s. 1-2

Bebeğin yaşı	2016 ^(r)		2017	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Toplam	13 006	100,0	11 849	100,0
0 günlük	1 581	12,2	1 567	13,2
1-6 günlük	4 042	31,1	3 512	29,6
7-29 günlük	2 779	21,4	2 554	21,6
1-4 aylık	2 951	22,7	2 762	23,3
5-8 aylık	1 138	8,6	1 043	8,8
9-11 aylık	515	4,0	411	3,5

(r) Ölüm verileri güncel idari kayıtlarla revize edilmiştir.

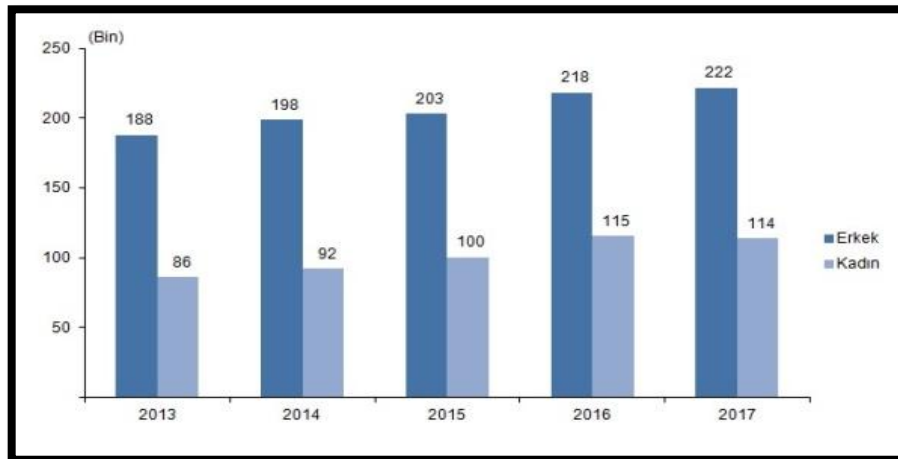
Türkiye İstatistik Kurumunun 05 Aralık 2018 ve 27610 sayılı yayınlamış olduğu Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2017 Haber Bülteni verilerine göre;

- 12-17 yaş arası hükümlü çocuk sayısı bir önceki yıla göre %109,4 artmış ve 2.056 olmuştur. Suç işlediği sırada çocuk sayılacak yaşta olanların sayısı ise bir önceki yıla nazaran %28,3'lük artışla 11.805 olmuştur.

Türkiye İstatistik Kurumunun 01 Ağustos 2018 ve 27609 sayılı Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2017 Haber Bülteni verilerine göre;

- Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı 2017 yılında, 2016 yılına göre binde 5 oranında artarak 335 bin 242 oldu.

Tablo-3.3: Güvenlik Birimine Gelen Veya Getirilen Çocuklar, 2013-2017

- Çocukların %46'sı mağdur, %32,2'nin suçlu, %13,7'nin bilgisine başvurulmak için, %3,4'ü kayıp, %4,4'ü diğer nedenlerden dolayı güvenlik birimlerine gelmiştir.
- Suç işleyen 107.984 çocuğu (bu çocuklardan 35.986 sınıfın uyuşturucu madde kullandığı tespit edilmiştir) en çok karıştığı iki olay %34,4'le yaralama, %24,8 ile hırsızlık suçlarıdır.
- Suç mağduru olan 137.482 çocuğun en çok karşılaştığı suçlar %59,1 le yaralama, %13,5 le cinsel suçlardır.

Türkiye İstatistik Kurumunun 26 Aralık 2018 tarih ve 27622 sayılı Sosyal Koruma İstatistikleri, 2017 Haber Bülteni verilerine göre;

- 2016 yılında 12 milyar 319 milyon olan aile/çocuk harcamaları, 2017 yılında 14 milyar 891 milyona yükselmiştir (Tablo-4).

Tablo-3.4: Sosyal Koruma Harcamaları, 2016, 2017

	2016 ^(r)		2017	
	Harcama	(%)	Harcama	(%)
Sosyal koruma harcamaları toplamı	336 520	100,0	382 639	100,0
İdari masraf ve diğer harcamalar	5 744	1,7	7 108	1,9
Sosyal koruma yardımları toplamı	330 776	98,3	375 531	98,1
Hastalık/sağlık bakımı	91 330	27,1	103 077	26,9
Engelli/malül	11 982	3,6	13 317	3,5
Emekli/yaşlı	162 139	48,2	185 036	48,4
Dul/yetim	39 615	11,8	44 684	11,7
Aile/çocuk	12 319	3,7	14 891	3,9
İşsizlik	8 172	2,4	8 672	2,3
Sosyal dışlanma b.y.s	5 218	1,6	5 853	1,5

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.
(r) 2016 yılı verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.

- Aile/çocuk harcamaları toplam gayri safi yurt içi hasılaya oranı 2016 yılında ve 2017 yılında %0,5 olarak kalmıştır.
- Şartlı yardımlar içindeki en büyük pay %37,7 ile aile/çocuk harcamalarıdır.

Türkiye İstatistik Kurumunun 19 Aralık 2018 tarih ve 27600 sayılı Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2017 Haber Bülteni verilerine göre;

- Türkiye’de eğitim harcaması 2016 yılına göre 2017 yılında %9,8 artarak 176 milyar 452 milyon olmuştur. Eğitimin gayri safi yurt içi hasıldaki payı ise bir önceki yılda %6,2’den %5,7’ye düşmüştür (Tablo-5).

Tablo-3.5: Eğitim Harcamaları Temel Göstergeleri, 2011-2017

	2011 ^(r)	2012 ^(r)	2013 ^(r)	2014 ^(r)	2015 ^(r)	2016 ^(r)	2017
Toplam eğitim harcaması (Milyon TL)	77 308	93 041	106 041	122 741	135 249	160 733	176 452
Öğrenci başına eğitim harcaması (TL)	4 008	4 729	5 242	5 941	6 426	7 498	8 111
Eğitim harcamasının gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı (%)	5,5	5,9	5,9	6,0	5,8	6,2	5,7
Öğrenci başına eğitim harcaması (\$)	2 389	2 626	2 751	2 710	2 358	2 477	2 220
Toplam eğitim harcaması (Milyon \$)	46 069	51 658	55 653	56 000	49 635	53 105	48 286

(r) Veri kaynaklarındaki güncelleme nedeni ile revize edilmiştir.

- 2017 yılı eğitim harcamalarının %74,5’i devlet tarafından karşılanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUK POLİTİKALARINA YÖNELİK VATANDAŞ ALGISI

4.1. Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Çocuk popülasyonu açısından oldukça yüksek bir orana sahip olan Türkiye’de, çocuklara yönelik tehlikelerin ve istismarların her geçen gün giderek artması, internet ve sosyal medya aracılığı ile bu tür olayların daha duyulur hale gelmesi anne ve babaları endişeye sevk ettiği gibi kamuoyu vicdanını da çok ciddi rahatsız etmektedir. Bu bağlamda hem sağlıklı nesillerin yetiştirilebilmesi adına hem de çocukların güvenli ortamlarda yaşamlarını idame ettirebilmeleri adına kamusal alanda çocuk ve çocuk hakları ile ilgili etkin ve verimli kamu politikalarının hayata geçirilmesi hayati önem taşımaktadır.

Çocuklara yönelik uygulanan kamu politikaları bir ülkenin geleceğini inşa eden, gelecekte o ülkenin nasıl bir ülke olacağını bugünden belirleyen politikalar. Bu bağlamda üzerinde çok ciddi düşünülmesi ve adımların atılması gerekmektedir. Mevcut politikaların vatandaşlar tarafından nasıl algılandığı eksik yönleri varsa bunların nasıl giderilebileceği ve çağın gerektirdiği şartlara uygun politikaların yürürlüğe konulabilmesi için vatandaşların çocuk hakları ve yürürlükte olan çocuk politikalarını nasıl algıladıklarının tespit ve analiz edilmesi çok büyük önem taşımaktadır. Ayrıca vatandaşlar tarafından benimsenmeyen kamu politikalarının başarıya ulaşması oldukça güçtür. Çocuk hakları ile kamu politikalarının başarıya ulaşması hem çocuk sahibi anne-babaların hem de ilerde aile kurarak çocuk sahibi olacak vatandaşların bu sürece doğrudan veya dolaylı katkıları ile mümkün olacaktır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı Türkiye’de yürürlükte olan çocuk hakları ve çocuklara yönelik yürürlükte olan kamu politikalarının vatandaşlar tarafından nasıl algılandığının ölçülmesi olarak tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın cevap aradığı sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Ülkemizde çocuk ve çocuk hakları ile ilgili hangi kamu politikaları daha etkin olur?

- Katılımcılar çocuk ve çocuk hakları ile ilgili oluşturulan kamu politikaları hakkında ne düşünmektedirler?
- Vatandaşların çocukları ile ilgili herhangi bir problem ile karşılaştıklarında nereye, nasıl başvuru yapabilecekleri ve hangi kurumlardan ne tür yardım alabilecekleri ile ilgili bilgi düzeyi nedir?
- Vatandaşlar çocuklar ile ilgili koruyucu ve önleyici kamusal politikaların oluşturulması sürecinde devletin ya da kamu kurumlarının ne derece aktif olduğunu düşünmektedirler?
- Çocuk hakları ile ilgili çalışmalarda bulunan kamu kurumları katılımcılarca ne ölçüde tanınmakta ve başarılı bulunmaktadır?

4.2. Çalışmanın Metodolojisi

Toplumların herhangi bir olgu hakkına düşüncelerini ve algılarını, olaylara bakış açılarını incelemek ve ölçmek amacıyla gerek ulusal gerekse uluslararası alanda birçok anket çalışması yapılmaktadır. Türkiye’de kamu politikası bağlamında çocuk ve çocuk hakları ile ilgili yapılan anket çalışmalarının sınırlı bir düzeyde kaldığı belirtilebilir. Bu çalışma kapsamında da çocuk ve çocuk hakları ile ilgili kamu politikalarına yönelik vatandaşların algısı üzerinden ölçülmeye çalışıldığı için bir anket çalışması tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, nicel bir alan araştırması olup, model olarak kesitsel tarama (survey) modeline göre gerçekleştirilmiştir.

Vatandaşların çocuk ve çocuk hakları ile ilgili politikalar hakkındaki algılarını ölçmeye yönelik gerçekleştirilen anket/saha çalışmasında yer alan sorular daha önce bu konuda gerçekleştirilen benzer veya yakın çalışmalardan¹⁸⁸

¹⁸⁸ Aydan Aydınlik, “Çocuk Haklarının Gelişiminde Okul Öncesi Eğitimin Yeri Ve Önemi: “Ankara Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Niğde, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2017; Müge Yurtsever, **Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Anne Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi**, (Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, 2009; Saibe Özlem Kaya, **Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2011.

yararlanılarak hazırlanmıştır. Anket soruları hazırlanmadan önce çocuk ve çocuk hakları ile ilgili yapılan lisansüstü tezler de taranarak bu tezler kapsamında gerçekleştirilen anket çalışmaları detaylı olarak incelenmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak tam yapılandırılmış bir anket formu uygulanmıştır. Anket formu 73 adet kapalı uçlu sorudan oluşturulmuştur. Anket formun da ilk olarak araştırmanın kim tarafından ve hangi amaçla yapıldığı açıklanmış, elde edilen kişisel verilerin araştırma dışında hiçbir şekilde kullanılmayacağı taahhüdünde bulunulmuştur.

Anket formu iki ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise katılımcıların Türkiye’de çocuk ve çocuk hakları ile ilgili uygulanan kamusal politikalar konusundaki algı düzeylerini ölçmeye yönelik çoktan seçmeli (kapalı uçlu cevaplar) sorular yöneltmiştir.

Anket çalışmasının uygulama aşaması tamamlandıktan sonra, anket formları kodlanarak veriler SPSS 16.0 programına yüklenmiş ve daha sonra analiz aşamasına geçilmiştir. Çalışmada toplanan veriler SPSS 16.0 paket programından yararlanılarak değerlendirilmiştir.

4.3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Anket çalışmasının coğrafi kapsamını Konya ili kent merkezinde yer alan ilçelerinde (Selçuklu, Karatay, Meram) yaşayan ve tesadüfi olarak seçilmiş 18 yaşından büyük kişiler oluşturmaktadır.

Anket çalışması 3 merkez ilçede toplam 598 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem kapsamında belirlenen merkez ilçelerde kaçar anket yapılacağı Konya ili merkez ilçeleri için 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi dikkate alınarak yapılmıştır. Merkez ilçelerin nüfus yoğunluğuna göre katılımcı sayısı sırasıyla Selçuklu-Meram-Karatay olarak dağıtılmıştır. Anket çalışması için çoğunlukla çocuk

sahibi bireyler tercih edilmiş, bekar ya da henüz çocuk sahibi olmamış bireylerinde görüşlerine başvurulmuştur.

Saha çalışması belirlenen örneklem planı doğrultusunda 25 Şubat 2019-15 Nisan 2019 tarihleri arasında Konya İli kent merkezinde yer alan üç ilçede gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasının gerçekleştirilmesinde 25 anketör görev almıştır¹⁸⁹.

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliğini araştırmak için benzer sorularda *Cronbach Alfa* katsayısı hesaplanmıştır. Çalışmanın *Cronbach Alfa* katsayısı 0,889 olarak bulunmuştur. Bu sonuç da ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.4. Anket Çalışmasının Analiz ve Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların çocuk ve çocuk hakları ile ilgili oluşturulan kamusal politikalara yönelik algısını tespit ve analiz edebilmek için tasarlanan anket çalışmasından elde edilen verilen değerlendirilmesine yer verilmektedir.

4.4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Analizi

Çalışmaya katılan örneklem sosyo-demografik özelliklerini belirleyebilmek amacıyla yöneltilen sorulardan ilki, katılımcıların cinsiyet dağılımını belirlemeye yönelik olmuştur.

¹⁸⁹ Anket çalışmasında görev alan anketörler Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü öğrencileri arasından seçilmiştir.

Tablo 4.1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	324	54,2
Erkek	274	45,8
Toplam	598	100,0

Tablo 4.1.’den anlaşıldığı üzere çalışmaya katılanların %45,8’i “erkek”; %54,2’si “kadın” dır. Katılımcılar cinsiyet açısından değerlendirildiğinde 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi cinsiyet verilerine göre Konya ilinin evrenini çok az farkla yansıttığı söylenebilir (%49,62 erkek, %50,38 kadın).

Tablo 4.2. Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş Dağılımı	Sayı	%
35-44	175	29,3
25-34	153	25,6
45-54	119	19,9
18-24	105	17,6
55 ve üzeri	46	7,7
Toplam	598	100,0

Katılımcıların yaş özellikleri incelendiğinde, “18-24” yaş arası %17,6; “25-34” yaş arası %25,6; “35-44” yaş arası %29,3; “45-54” yaş arası %19,9; “55 ve üzeri” yaş ise %7,7 olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda örneklemin önemli bir bölümünün orta yaş (25-34, 35-44 yaş arası) profile sahip olduğu söylenebilir. Yaş dağılımı açısından küçük bazı farklılıklar söz konusu olsa da her yaş grubunun çalışmada temsil edildiği görülmektedir.

Tablo 4.3. Katılımcıların Medeni Durumları

Medeni Durum	Sayı	%
Evli	459	76,8
Bekâr	119	19,9
Eşinden Ayrı	20	3,3
Toplam	598	100,0

Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili olarak yöneltilen bir başka soruda ise medeni durumları sorulmuş, katılımcıların %76,8’nin “evli”, %19,9’nun “bekâr” ve %3,3’nün “eşinden ayrı” olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar medeni

durum açısından incelendiğinde görece yüksek dağılımın “evli” olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 4.4. Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim	Sayı	%
Üniversite	274	45,8
Lise	124	20,7
İlkokul	83	13,9
Ortaokul	64	10,7
Lisansüstü	38	6,4
Okur-Yazar	15	2,5
Toplam	598	100,0

Katılımcıların, eğitim durumları incelendiğinde; %2,5’nin “okur-yazar”, %13,9’nun “ilkokul mezunu”, %10,7’sinin “ortaokul mezunu”, %20,7’sinin “lise mezunu”, %45,8’nin “üniversite mezunu” ve %6,4’nün “lisansüstü” mezun oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde görece yüksek dağılımın “üniversite mezunu” olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Katılımcıların Meslek Dağılımı

Meslekler	Sayı	%
Ev Hanımı	140	23,4
Devlet Memuru	129	21,6
Öğrenci	77	12,9
İşçi	54	9,0
Özel Sektör Çalışanı	52	8,7
Diğer	32	5,4
Serbest Meslek	26	4,3
Emekli	24	4,0
Çiftçi/Ziraatçı	19	3,2
Esnaf/Zanaatkâr	19	3,2
Tüccar/İş Adamı/Sanayici	16	2,7
İşsiz/İş arıyor	10	1,7
Toplam	598	100,0

Sosyal statü ile ilişkilendirilerek sorulan bir başka soru, katılımcıların meslekleri ile ilgilidir. Katılımcıların meslek grupları incelendiğinde %21,6’sı “memur”; %3,2’si “çiftçi/ziraatçı”; %9’u “işçi”; %12,9’u “öğrenci”; %23,4’ü “ev hanımı”; %1,7’si “işsiz”; %8,7’si “özel sektör çalışanı”; %3,2’si “esnaf/zanaatkâr”; %4’ü “emekli”, %2,7’si “Tüccar/iş adamı/sanayici”; %4,3’ü “serbest meslek”;

%5,4'nün de diğer meslek grubu olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların “ev hanımı” ve “devlet memuru” oranlarının diğer meslek gruplarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.6. Katılımcıların Gelir Durumu

Gelir Durumu	Sayı	%
Orta Gelir Grubu	452	75,6
Alt Gelir Grubu	122	20,4
Üst Gelir Grubu	24	4,0
Toplam	598	100,0

Gelir durumuna göre katılımcılar incelendiğinde; %20,4'nün “alt gelir”; %75,6'sının “orta gelir”; %4'nün ise “üst gelir” grubu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.7. Katılımcıların İlçelere Göre Dağılımı

İlçe	Sayı	%
Selçuklu	269	45,0
Meram	225	37,6
Karatay	104	17,4
Toplam	598	100,0

Katılımcıların Konya ili merkez ilçelerindeki dağılım durumu incelendiğinde %45,0'nin “Selçuklu”; %37,6'sının “Meram” ve %17,4'nün “Karatay” ilçesinde ikamet ettiği görülmektedir. Elde edilen sonuçlar, merkez ilçelerin nüfus sayısı sıralaması bakımından 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfus verilerine göre Konya ilinin evrenini yansıttığı söylenebilir.

Tablo 4.8. Katılımcıların Çocuk Sahipliği

Çocuk Durumu	Sayı	%
Evet, hem erkek hem kız çocuğum var	251	42,0
Hayır, çocuğum yok	136	22,7
Evet, erkek çocuğum var	114	19,1
Evet, kız çocuğum var	97	16,2
Toplam	598	100,0

Katılımcıların çocuk sahibi olup olmadıkları durumu incelendiğinde; %19,1'nin “sadece erkek çocuk” sahibi; %16,2'sinin “sadece kız çocuk” sahibi,

%42'sinin ise "hem erkek hem kız çocuğu" sahibi olduğu görülmektedir. Katılımcılardan %22,7'si ise çocuk sahibi olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların önemli çoğunluğunun çocuk sahibi olması (%77,3) çalışmanın ana konusu olan çocuklar ile ilgili sorulara katılımcılardan sağlıklı cevaplar alabilmek için olumlu bir sonuçtur.

Tablo 4.9. Katılımcıların Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
2	190	31,8
3	123	20,6
1	89	14,9
4	42	7,0
5	13	2,2
6	3	0,5
7	2	0,3
Toplam	598	100,0

Not: (i) Katılımcıların %22,7'sinin (136 kişi) çocuğu yoktur.

Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayıları incelendiğinde; %14,9'nun "1 çocuğa"; %31,8'nin "2 çocuğa"; %20,6'sının "3 çocuğa"; %7,0'sinin "4 çocuğa"; %2,2'sinin "5 çocuğa"; %0,5'nin "6 çocuğa"; %0,3'nün de "7 çocuğa" sahip olduğu görülmektedir. Çocuk sahibi olan ailelerin genellikle 1 ve 3 arasında çocuk yapmayı tercih ettikleri, 3 çocuktan itibaren çocuk sahip olma oranlarının düştüğü söylenebilir. Çocuk sahibi olan ailelerin en fazla %31,8 ile "2 çocuk" sahibi olduğu görülmektedir.

4.4.2. Katılımcıların Yaşamdan Memnuniyet ve Gelecekte Umutlu Olma Durumları

Çalışmaya katılanların yaşamlarından memnuniyetleri ve gelecekte ne kadar umutlu olduklarını belirlemeye yönelik iki farklı soru sorulmuştur. Elde edilen bulgular aşağıdaki 4.10. ve Tablo 4.11.'de düzenlenmiştir.

Tablo 4.10. Katılımcıların Yaşamdan Memnuniyetleri

Cevaplar	Sayı	%
Memnunum	260	43,5
Ne memnunum ne de memnun değilim	143	23,9
Çok memnunum	81	13,5
Memnun değilim	58	9,7
Hiç memnun değilim	50	8,4
Fikrim Yok	6	1,0
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	2,55	1,107

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken çok memnunum: 1, memnunum: 2, ne memnun ne de memnun değilim: 3, memnun değilim: 4, hiç memnun değilim: 5 anlamındadır. **(ii)** Fikrim yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Katılımcıların oldukça önemli bir bölümü %57'si “hayatlarından memnun” olduklarını belirtirken, %18,1'i ise “memnun olmadıklarını”, söylemişlerdir. %23,9'luk bir kesimde “ne memnunum ne de memnun değilim” cevabı vermiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde katılımcıların önemli bir çoğunluğunun hayatlarından memnun olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Tablo 4.11. Katılımcıların Gelecekte Umutlu Olma Durumları

Cevaplar	Sayı	%
Umutluyum	259	43,3
Ne umutsuz ne de umutluyum	117	19,6
Hiç umutlu değilim	72	12,0
Çok umutluyum	66	11,0
Umutlu değilim	60	10,0
Fikrim yok	24	4,0
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	2,67	1,189

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken çok umutluyum: 1, umutluyum: 2, ne umutsuz ne de umutluyum: 3, umutlu değilim: 4, hiç umutlu değilim: 5 anlamındadır. **(ii)** Fikrim yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Katılımcıların gelecekte umutlu olup olmadıklarına dair sorulan soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcıların %54,3'ünün geleceklerinden “umutlu” olduğunu, %19,6'sının “ne umutlu ne de umutsuz” olduğunu, %22'nin ise geleceklerinden “umutlu olmadığı” tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların yaşamlarından memnuniyetleri ile gelecekte umutlu olma düzeylerinin örtüştüğü ifade edilebilir.

4.4.3. Katılımcıların Kendilerini Siyasi Olarak Tanımlama Biçimleri

Katılımcıların kendilerini siyasi olarak tanımlama biçimlerini belirlemek amacıyla ideolojik düzlemdeki (sağ-sol) konumları, dindarlık durumları, siyasi yelpazede kendilerini tanımladıkları alan ve hangi siyasi partiye kendilerini yakın hissettikleri ile ilgili bir takım sorular sorulmuştur. Elde edilen bulgular aşağıda düzenlenmiştir.

Tablo 4.12. Katılımcıların İdeolojik Düzlemdeki (Sol-Sağ) Konumları

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Top.	Ort./ss
Sayı	20	8	13	25	21	115	48	66	72	41	165	594	6,92
%	3,3	1,3	2,2	4,2	3,5	19,2	8	11	12	6,9	27,6	99,2	2,726

Not: (i) Ölçekte 0 “sol”; 10 “sağ” anlamındadır. **(ii)** Fikrim yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Elde edilen bulgulara göre ideolojik düzlemde katılımcıların %14,5’i (0-4 arası 87 katılımcı) “sol” olarak, %19,2’si (115 katılımcı) 5 “orta” olarak, %65,5’i (6-10 arası 392 katılımcı) “sağ” olarak tanımlamaktadır. 4 katılımcı soruya cevap vermemiştir. Bu sonuçlara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendilerini siyasi olarak sağda konumlandığını belirtmiştir.

Tablo 4.13. Katılımcıların Dindarlık Durumları

Cevaplar	Sayı	%
Dindar biriyim	395	66,1
Ne dindar ne de dindar biri değilim	114	19,1
Çok dindar biriyim	44	7,6
Dindar biri değilim	20	3,3
Fikrim yok	16	2,7
Hiç dindar biri değilim	9	1,5
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	2,24	0,703

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken çok dindar biriyim: 1, dindar biriyim: 2, ne dindar ne de dindar değilim: 3, dindar biri değilim: 4, hiç dindar biri değilim: 5 anlamındadır. **(ii)** Fikrim yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların önemli bir bölümü %73,7’si kendisini “dindar” olarak belirtirken, %19,1’lik bölümü “ne dindarım ne de dindar biri değilim” cevabı vermiş, %4,8’lik bir bölüm ise kendini “dindar” olarak

tanımlamamıştır. Bu bağlamda ideolojik konumda ortanın sağında yer alan katılımcıların oldukça dindar bir portre çizdiği görülmektedir.

Tablo 4.14. Katılımcıların Siyasi Yelpazedeki Dağılımları

Cevaplar	Sayı	%
Milliyetçi / Muhafazakâr	181	30,3
Muhafazakâr	149	24,9
Milliyetçi	128	21,4
Cumhuriyetçi Kemalist	48	8,0
Diğer	25	4,2
Cevap Yok	22	3,7
Sosyal Demokrat	15	2,5
Liberal	14	2,3
Solcu	11	1,8
Ulusalcı	5	0,8
Toplam	598	100,0

Not: (i) Diğer cevabını veren 25 katılımcının 15'i hiçbiri, 2'si milli görüş, 1'i adalet, 1'i Müslüman, 1'i milliyetçi-laik, 1'i bağımsız, 1'i İslam, 1'i insan, 1'i ümmetçi, 1'i hümanist olarak kendini tanımlamıştır.

Katılımcıların siyasi yelpazede kendilerini nereye ait gördüklerini belirleyebilmek için “*siyasi yelpazede kendinizi nereye ait görüyorsunuz*” sorusu yöneltilmiş ve yalnızca bir seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Buna göre katılımcıların %30,3'ü kendisini “milliyetçi/muhafazakâr”, %24,9'u “muhafazakâr”, %21,4'ü “milliyetçi”, %8'i “cumhuriyetçi Kemalist”, %4,2'si “diğer”, %3,7'si “cevap yok”, %2,5'i “sosyal demokrat”, %2,3'ü “liberal”, %1,8'i “solcu” ve %0,8'i de “ulusalcı” olarak tanımlamaktadır. Elde edilen bulgular katılımcıların ideolojik düzlemde kendilerini konumlandırma biçimleri ve dindarlık durumları ile örtüşmektedir.

Tablo 4.15. Katılımcıların Siyasi Parti Taraftarlığı

Cevaplar	Sayı	%
Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)	273	45,7
Hiçbiri	134	22,4
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	75	12,5
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	56	9,4
İyi Parti (İP)	26	4,3
Diğer	22	3,7
Cevap Yok	11	1,8
Halkların Demokratik Partisi (HDP)	1	0,2
Toplam	598	100,0

Not: (i) Diğer partiler kısmını işaretleyen 22 katılımcıdan 5'i Yeniden Refah Partisi, 4'ü Saadet Partisi, 4'ü Büyük Birlik Partisi, 2'si Cumhuriyet Halk Partisi, 1'i Hüdâpar ve 1'i de Demokratik Sol Parti cevabını vermiş, 5 katılımcı da parti ismi belirtmemiştir.

Katılımcıların hangi siyasi partiye kendini yakın hissettiğini belirleyebilmek için *“kendinizi hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz”* şeklinde soru yöneltilmiştir. Katılımcıların %45,7'si “Adalet ve Kalkınma Partisi”, %12,5'i “Milliyetçi Hareket Partisi”, %9,4'ü “Cumhuriyet Halk Partisi”, %4,3'ü “İyi Parti”, %0,2'si “Halkların Demokratik Partisi”, %22,4'ü “hiçbiri”, %3,7'si “diğer” partilere yakın hissettiğini belirtirken %1,8'i ise bu soruya cevap vermemiştir.

4.4.4. Katılımcıların Çocuklar İle İlgili Farkındalık Düzeyleri ve Algıları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların çocuklar ile ilgili farkındalık düzeyleri ve algılarına yer verilmektedir. Bu düzey ve algının belirlenmesi ile çocuklar ile ilgili oluşturulacak kamusal politikaların başarı ve etkinlik düzeylerinin artacağı ve politikaların hedefe ulaşmasında yol gösterici olacağı gerçeğiyle bu sorular planlanmıştır.

Bu doğrultuda katılımcıların çocuklar ile ilgili farkındalık düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla kendilerine bir dizi sorular yöneltilmiş ve verilen cevaplar aşağıdaki tablolarda düzenlenmiştir.

Tablo 4.16. Katılımcıların Çocukluk Dönemlerinde Çalışma Durumları

Cevap	Sayı	%
Hayır	338	56,5
Evet	256	42,8
Cevap Yok	4	0,7
Toplam	598	100,0

Katılımcıların çocukluk dönemlerinde çalışıp çalışmadıklarını tespit edebilmek amacıyla kendilerine *“çocukluğunuzda aile bütçesine katkı amacıyla hiç çalıştınız mı?”* şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre

katılımcıların %56,5'inin çocukluğunda çalışmadığı, %42,8'nin ise çalıştığı tespit edilmiştir. 4 katılımcı (%0,7) ise cevap vermemiştir. Bu bağlamda çocukluk döneminde aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla çalışmayan birey sayısı görece daha yüksek bulunmuştur.

Katılımcılara daha önce aile bütçesine katkı amacıyla çalışıp çalışmadığı sorusundan sonra, “*çocuklar aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışabilir mi*” şeklinde farklı bir soru yöneltilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 4.17. de düzenlenmiştir.

Tablo 4.17. Katılımcıların Çocukların Çalışmaları Hakkındaki Düşünceleri

Cevap	Sayı	%
Ne katılıyor ne katılmıyorum	148	24,7
Kesinlikle katılmıyorum	137	22,9
Katılmıyorum	135	22,6
Katılıyorum	105	17,6
Kesinlikle katılıyorum	69	11,5
Cevap Yok	4	0,7
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	2,72	1,310

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken kesinlikle katılmıyorum: 1, katılmıyorum: 2, ne katılıyorum ne katılmıyorum: 3, katılıyorum: 4, kesinlikle katılıyorum: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Elde edilen bulgulara göre “*çocuklar aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışabilir.*” önermesine katılımcıların %45,5'i “katılmıyorum”, %29,1'i “katılıyorum”, %24,7'si de “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını vermiştir.

Tablo 4.18. Katılımcıların Çocuklarına İyi Bir Gelecek Hazırlayabilme Durumları

Cevap	Sayı	%
Kısmen	215	36,0
Evet	212	35,5
Hayır	108	18,1
Fikrim Yok / Cevap Yok	63	10,6
Toplam	598	100,0

Katılımcıların çocuklarına iyi bir gelecek hazırlayabilme kapasitelerini veya durumlarını belirleyebilmek için kendilerine “*ekonomik olarak, çocuklarınıza iyi bir gelecek hazırlayabilecek şartlara sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?*” şeklinde

bir soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %36'sı “kısmen”, %35,5'i “evet”, %18,1'i “hayır”, %10,6'sı da “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş belirtmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların yaklaşık %71,5'in bu konuda şartlarının yeterli olduğunu düşündüğü görülmektedir.

Katılımcıların çocuklar ile ilgili farkındalık düzeyleri ve düşüncelerini öğrenebilmek amacıyla sorulan sorularla bağlantılı diğer bir soru ise “*kendi çocukluğumun olanakları ile kıyasladığımda günümüz çocuklarının olanakları daha iyidir*” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve verilen cevaplar Tablo 4.19.da düzenlenmiştir.

Tablo 4.19. Çocukluğumun Olanakları İle Günümüz Çocuklarının Olanakları Karşılaştırması

Cevap	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	298	49,8
Katılıyorum	184	30,8
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	55	9,2
Katılmıyorum	29	4,8
Kesinlikle katılmıyorum	28	4,7
Cevap Yok	4	0,7
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	4,17	1,089

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken kesinlikle katılmıyorum: 1, katılmıyorum: 2, ne katılıyorum ne katılmıyorum: 3, katılıyorum: 4, kesinlikle katılıyorum: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Tablo 4.19. incelendiğinde katılımcıların %80,6'sı “katılıyorum”, %9,5'i “katılmıyorum”, %9,2'si “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %0,7 ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde cevap vermiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların önemli bir çoğunluğu günümüz çocuklarının kendi dönemlerine göre sahip oldukları olanaklar bakımından daha iyi durumda olduğunu düşünmektedirler.

Katılımcıların ebeveyn olarak çocuklarını tehlikelere karşı koruyup koruyamadıkları konusundaki düşüncelerini öğrenebilmek için kendilerine “*Anne-baba olarak çocuklarınızı her türlü tehlike ve olumsuzluklara karşı koruyabiliyor musunuz?*” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 4.20.'de düzenlenmiştir.

Tablo 4.20. Ebeveynlerin Çocuklarını Koruyup Koruyamadıkları

Cevap	Sayı	%
Evet	254	42,5
Kısmen	211	35,3
Fikrim Yok / Cevap Yok	92	15,4
Hayır	41	6,9
Toplam	598	100,0

Katılımcıların soruya %42,5'nin "evet", %35,3'ünün "kısmen", %6,9'unun "hayır", %15,4'ünün ise "fikrim yok/cevap" şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların önemli bir bölümü çocuklarını tehlikelere karşı koruyabildiğini düşünürken, katılımcıların %35,3'lük bir kesimi ise çocuklarını tehlike ve olumsuzluklara karşı koruma noktasında tam anlamıyla bir hâkimiyet sağlayamadığını göstermektedir.

Tablo 4.21. Haklarını Bilen Çocuklar Yetiştirebilme Durumu

Cevaplar	Sayı	%
Evet	338	56,5
Kısmen	152	25,4
Fikrim Yok / Cevap Yok	81	13,5
Hayır	27	4,5
Toplam	598	100,0

Katılımcıların %56,5'i "evet haklarını bilen çocuk yetiştirdiğimi düşünüyorum", %25,4'ü "kısmen", %4,5'i hayır cevabını vermiştir. %13,5'i ise "fikrim yok/cevap yok" şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların önemli bir bölümü kendilerinin haklarını bilen bireyler yetiştirdiğini düşünmektedir.

Tablo 4.22. Çocuklara Danışma Durumu

Cevap	Sayı	%
Evet	304	50,8
Kısmen	159	26,6
Fikrim Yok / Cevap Yok	71	11,9
Hayır	64	10,7
Toplam	598	100,0

Bireylerin kendi hayatları ile ilgili ya da aileyi de ilgilendiren konularda çocuklarının fikrine başvurup başvurmayacağı yönünde yöneltilen soruya katılımcıların %50,8'lik önemli bir kısmı "evet", %26,6 "kısmen", %10,7'si ise

“hayır” cevabını vermiştir. %11,9’u ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcıların %77,4’ünün (evet ve kısmen) karar alma sürecinde çocuklarının fikirlerine danışacağını belirtmesi, çocuklara aile içerisinde kendilerini bir birey olarak değer verildiğini hissetmeleri açısından önemli bir gösterge olarak yorumlanabilir.

Katılımcıların kendi çocukları veya çevrelerinde yaşayan çocuklar ile ilgili daha önce bir hak ihlali yaşanması veya bir olaya şahit olunup olunmaması ile ilgili iki soru yöneltilmiş sonuçlar Tablo 4.23. ve 4.24. de düzenlenmiştir.

Tablo 4.23. Katılımcıların Çocuğu İle İlgili Hak İhlali Yaşama Durumu

Cevaplar	Sayı	%
Hiç yaşamadım	320	53,5
Fikrim Yok / Cevap Yok	139	23,2
Birçok kez yaşadım	70	11,7
Bir kez yaşadım	69	11,5
Toplam	598	100,0

“Daha önce kendi çocuğunuza yönelik bir hak ihlali yaşadınız mı?” sorusuna katılımcıların %53,5’i “hiç yaşamadım”, %11,7’si “birçok kez yaşadım”, %11,5’i “bir kez yaşadım” şeklinde cevap vermiştir. %23,2’si ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların %53,5’nin kendi çocukları ile ilgili herhangi bir hak ihlali ile karşılaşmamış olması olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Katılımcılara hak ihlali ile bağlantılı “çevrenizdeki çocuklara yönelik herhangi bir hak ihlali yaşadınız mı?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir ve elde edilen bulgular Tablo 4.24.’de verilmiştir.

Tablo 4.24. Katılımcıların Çevresindeki Çocuklar İle İlgili Hak İhlallerine Şahit Olma Durumu

Cevaplar	Sayı	%
Hiç şahit olmadım	217	36,3
Birçok kez şahit oldum	204	34,1
Fikrim Yok / Cevap Yok	101	16,8
Bir kez şahit oldum	76	12,7
Toplam	598	100,0

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların %36,3'ü “hiç şahit olmadım”, %34,1'i “birçok kez şahit oldum”, %12,7'si “bir kez şahit oldum” şeklinde cevap vermiştir. %16,8'si ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş bildirmiştir. Tablo 4.23. ve Tablo 4.24. deki bulgular incelendiğinde katılımcıların kendi çocuklarından ziyade genellikle çevrelerindeki diğer çocuklara yönelik ihlallere daha çok şahit olduğu söylenebilir.

Bu sonuçlara göre katılımcıların neredeyse yarısının çevrelerindeki çocuklar ile ilgili hak ihlaline şahit olduğu tespit edilmiştir. Buda aslında çocuk hakları konusunda yaşanan ihlallerin boyutunun ne derece fazla olduğunu göstermekte ve bununla ilgili çeşitli önlemlerin acilen alınması gerekmektedir.

Tablo 4.25. Çocuklara Yönelik Hak İhlallerine Karşı Tepki Gösterme

Cevaplar	Sayı	%
Hayır	283	47,3
Kısmen	173	28,9
Evet	115	19,2
Fikrim Yok / Cevap Yok	27	4,5
Toplam	598	100,0

Katılımcıların çocuklara yönelik hak ihlallerine ilişkin algılarını ve farkındalıklarının tespit ve analiz etmeye yönelik yöneltilen bir diğer soru “*çocuklara karşı herhangi bir hak ihlali yapıldığında toplumun tüm kesimlerinin ortak tavır alabildiğini düşünüyor musunuz?*” şeklindedir. Katılımcıların %47,3'ü “hayır”, %28,9'u “kısmen”, %19,2'si ise “evet” cevabını vermiştir. %4,5'i ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş bildirmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde katılımcılar, çocuklara yönelik hak ihlali karşısında toplumun ortak bir tavır alamadığını (%47,3) düşünmekte bu sonuç da toplumu oluşturan tüm kesimlerce üzerinde düşünülmesi ve özeleştirisi yapılması gereken bir durumdur. Yetişkinlerin ilgisi, sevgisi ve korumasına muhtaç durumda olan çocuklara yönelik yapılan hak ihlalleri karşısında toplumun birlik içinde ortak akılla hareket etmesi ve çocukları geleceğe daha sağlıklı bir şekilde hazırlaması gerekmektedir.

Son dönemlerde televizyon ekranlarında çocuklara yönelik programlar da bir artış olmuştur. Bununla birlikte çocukların bir yetişkin gibi davranmak zorunda

kaldığı programlarla da karşılaşmaktadır. Küçük yaşta çocukların televizyon ekranlarında görülmesi veya yetişkin gibi davranması konusunda katılımcıların ne düşündüklerini tespit edebilmek amacıyla “televizyon programlarında çocukların yetişkin dil, davranış, giysilerle makyaj ve görüntülerle yer almasını doğru bulmuyorum” şeklindeki önermeye ne derece katıldıkları sorulmuştur. Verilen cevaplar Tablo 4.26.’de düzenlemiştir.

Tablo 4.26. Çocukların Televizyonda Yer Alması

Cevap	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	339	56,7
Katılıyorum	124	20,7
Ne katılıyor ne katılmıyorum	60	10,0
Kesinlikle katılmıyorum	42	7,0
Katılmıyorum	31	5,2
Cevap Yok	2	0,3
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	4,15	1,221

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken kesinlikle katılmıyorum: 1, katılmıyorum: 2, ne katılıyorum ne katılmıyorum: 3, katılıyorum: 4, kesinlikle katılıyorum: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Tablo 4.26. incelendiğinde katılımcıların “televizyon programlarında çocukların yetişkin dil, davranış, giysilerle makyaj ve görüntülerle yer almasını doğru bulmuyorum” önermesine %77,4’ünün “katılıyorum”, % 12,2’si nin “katılmıyorum”, %10’unun ise “ne katılıyorum ne katılmıyorum” şeklinde cevap verdiği görülmüştür. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların önemli bir bölümü (%77,4) bu konuda çocuklara yönelik korumacı bir tavır sergilemiş gerek televizyon programlarında çocukların bir yetişkin gibi davranması, adeta nesneleştirilmesine karşı tavır koyduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Çocuklara yönelik yapılan birçok ihlal ve istismar vakasının medya aracılığıyla (özellikle de sosyal medya) kamuoyunda hızlı bir şekilde yayılması ve bunun sonucunda toplumda oluşan infialler nedeniyle bu haberlerin gizli tutulup tutulmaması konusunda katılımcıların ne düşündüğünü belirleyebilmek için “çocuklara yönelik ihmal ve istismar haberleri toplum sağlığı bakımından gizli tutulmalıdır” şeklinde önermeye ne derece katıldıkları sorulmuştur. Verilen cevaplar Tablo 4.27.’de düzenlenmiştir.

Tablo 4.27. Çocuklara Yönelik İhmal ve İstismar Haberlerinin Gizli Tutulup Tutulması

Cevap	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	142	23,7
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	120	20,1
Katılıyorum	115	19,2
Kesinlikle katılmıyorum	110	18,4
Katılmıyorum	109	18,2
Cevap Yok	2	0,3
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	3,12	1,434

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken kesinlikle katılmıyorum: 1, katılmıyorum: 2, ne katılıyorum ne katılmıyorum: 3, katılıyorum: 4, kesinlikle katılıyorum: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Katılımcıların %42,9'u "*çocuklara yönelik ihmal ve istismar haberleri toplum sağlığı bakımından gizli tutulmalıdır.*" önermesine "katılıyorum", %36,6'sı nın ise "katılmıyorum", %20,1'i "ne katılıyorum ne katılmıyorum", %0,3'ü ise "fikrim yok/cevap yok" cevabı vermiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcılar çoğunlukla bu tarz kötü haberlerin gizli tutulması gerektiğine inanmaktadır.

Çalışmaya katılan katılımcıların aynı zamanda birer seçmen olması nedeniyle siyasi partilerin çocuklar ile ilgili politikalarının oy verme düşüncelerindeki etkisini ölçme amaçlı "*seçmen olarak, siyasi partilerin çocuklara yönelik politika planları oy vermenizi etkiler mi?*" sorusu yöneltilmiş ve 4.28. deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.28. Siyasi Partilerin Çocuklara Yönelik Politikalarının Seçmen Durumuna Etkisi

Cevaplar	Sayı	%
Evet	292	48,8
Kısmen	180	30,1
Hayır	106	17,7
Fikrim Yok / Cevap Yok	20	3,4
Toplam	598	100,0

Siyasi partilerin çocuklara yönelik politikalarının seçmenlerin oy vermesini etkiler mi sorusuna katılımcıların %48,8'i "evet", %30,1'i "kısmen", %17,7'si "hayır", %3,4'ü ise "fikrim yok/cevap yok" şeklinde cevap vermiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların önemli bir bölümü (%48,8) siyasi partilerin çocuklara yönelik politikalarının seçmen davranışına etkisinin olduğunu düşünmektedir. Bu

bağlamda bu sonuçlar siyasi partileri bu alanda toplumun geniş kesimlerine hitap edebilecek politika yapmaya teşvik etmesi açısından değerli bir gösterge olarak görülebilir.

Suriye’de yıllardır yaşanan iç savaş nedeniyle birçok insan ülkelerini terk ederek diğer ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Sınır komşusu olmamız itibariyle yaşanan bu göçten en çok etkilenen ve göç alan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Zaman zaman küçük çaplı münferit olaylar yaşansa da genel olarak Suriyeli aileler ülkemizde huzurlu ve güvenli bir şekilde hayatlarını sürdürmektedir. Türkiye kendi imkânlarının yanı sıra Avrupa Birliği’nce sağlanan maddi fonlarla ülke içerisinde yaşayan Suriyeli aileler ve çocukları ile ilgili birçok hizmet sağlamaktadır. Savaş tahmin edilenden daha uzun sürmüş ve halen herhangi bir sonuca ulaşmamıştır. Bu nedenle Türkiye’nin savaş mağduru Suriyeli aile ve çocukları ile ilgili izlemiş olduğu politikalar ile ilgili katılımcıların ne düşündüğünü tespit edebilmek amacıyla “*ülkemizde yaşayan Suriyeli ailelerin çocuklarına yönelik devletin izlemiş olduğu politikaları destekliyor musunuz?*” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Tablo 4.29. deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.29. Katılımcıların Suriyelilere ve Çocuklarına Yönelik Uygulanan Politikalar Hakkındaki Düşünceleri

Cevaplar	Sayı	%
Hayır	231	38,6
Kısmen	168	27,8
Evet	149	24,9
Fikrim Yok / Cevap Yok	52	8,7
Toplam	598	100,0

Katılımcıların %38,6’sı “hayır”, %27,8’i “kısmen”, %24,9’u “evet” ve %8,7’si de “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların savaş mağduru Suriyeli çocuklar ile ilgili devletin uygulamış olduğu politikalara destek vermemesi devletin bu konudaki politikalarını gözden geçirmesini ve toplumun tüm kesimlerine daha iyi bir şekilde anlatabilmesi gerekliliğini göstermektedir. Ayrıca devletin bu konuda vatandaşlarca desteklenmemesi sebeplerinden biri olarak da ülke kaynaklarının kendi çocuklarından daha ziyade başka ülke çocukları için kullanılıyor olması görülebilir.

4.4.5. Vatandaşların Çocuk Haklarına İlişkin Toplumsal Algıları

Katılımcıların çocuk haklarına ilişkin görüşlerini tespit etmek amacıyla kendilerine bir takım sorular ve önermeler verilmiştir. Verilen cevaplar aşağıdaki bölümde detaylı olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 4.30. Vatandaşların Çocuk Haklarına İlişkin Algıları

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne Katılıyorum ne katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort.	Ss
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Bütün çocuklar eşit haklara sahip olmalıdır	2	0,3	9	1,5	10	1,7	97	16,2	480	80,3	4,75	0,596
Çocuk haklarının devlet tarafından koruma altına alınması gereklidir	2	0,3	3	0,5	15	2,5	109	18,2	469	78,4	4,74	0,560
Toplumda haklarını bilen ve savunabilen çocukların yetiştirilmesi gereklidir	2	0,3	8	1,3	7	1,2	120	20,1	460	76,9	4,72	0,588
Çocuk hakları ihlallerinin değerlendirilmesine yönelik şikâyet mercileri olmalıdır	2	0,3	4	0,7	19	3,2	121	20,2	452	75,6	4,70	0,595
Çocuk hakları eğitimi gereklidir	3	0,5	8	1,3	18	3,0	131	21,9	438	73,2	4,66	0,652
Evsiz çocukların devlet tarafından korunması ve yetiştirilmesi gereklidir	11	1,8	9	1,5	19	3,2	106	17,7	452	75,6	4,64	0,779
Devlet çocuğu her türlü kötü muameleden korumalıdır	6	1,0	9	1,5	22	3,7	129	21,6	430	71,9	4,62	0,722
Çocuklar aile içi şiddete karşı korunmalıdır	15	2,5	5	0,8	28	4,7	116	19,4	432	72,2	4,59	0,831
Devlet engelli çocukları korumak, eğitmek ve istihdam etmek için gerekli önlemleri almalıdır	5	0,8	13	2,2	22	3,7	147	24,6	410	68,6	4,58	0,741
Kendi çocukluğumun olanakları ile kıyasladığımda günümüz çocuklarının olanakları daha iyidir	28	4,7	29	4,8	55	9,2	184	30,8	298	49,8	4,17	1,089
Televizyon programlarında çocukların yetişkin dil, davranış, giysilerle makyaj ve görüntülerle yer almasını doğru bulmuyorum	42	7,0	31	5,2	60	10,0	124	20,7	339	56,7	4,15	1,221
Çocukların kendine ait özel yaşantısı olmalıdır	21	3,5	93	15,6	98	16,4	187	31,3	199	33,3	3,75	1,173
Çocuklar sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanabilmektedir	31	5,2	81	13,5	112	18,7	220	36,8	152	25,4	3,64	1,152
Ülkemizde özel eğitime muhtaç ile hasta çocuklara eşit eğitim fırsatı verilmektedir.	56	9,4	115	19,2	138	23,1	159	26,6	126	21,1	3,31	1,262
İslah evlerinde çocuklara yeterli şekilde sahip çıkılmaktadır	59	9,9	97	16,2	210	35,1	111	18,6	119	19,9	3,22	1,223
Çocuklara yönelik ihmal ve istismar haberleri toplum sağlığı bakımından gizli tutulmalıdır	110	18,4	109	18,2	120	20,1	115	19,2	142	23,7	3,12	1,434
Suça itilmiş çocuklar topluma yeterli düzeyde kazandırılmaktadır	71	11,9	175	29,3	176	29,4	86	14,4	89	14,9	2,91	1,226
Çocuklar aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışabilir	137	22,9	135	22,6	148	24,7	105	17,6	69	11,5	2,72	1,310
Devletin çocuk işçilerin haklarının korunmasına yönelik izlemiş olduğu politikalar yeterlidir	92	15,4	178	29,8	186	31,1	93	15,6	47	7,9	2,71	1,142
Çocukların eğitimi ve denetimi ile ilgilenen personel çocuk hakları konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibidir	73	12,2	209	34,9	191	31,9	85	14,2	40	6,7	2,68	1,072
Çocuk hakları medyada yeterli derecede yer almaktadır	94	15,7	209	34,9	158	26,4	80	13,4	56	9,4	2,66	1,172
Çocukların kötü beslenme alışkanlıklarından korunması ile ilgili yapılan çalışmalar yeterlidir	100	16,7	214	35,8	147	24,6	92	15,4	43	7,2	2,60	1,148
Eğitim sistemimiz çocuklara haklarını öğretme ve tehlike anında kendilerini koruma gibi konularda yeterlidir	103	17,2	213	35,6	155	25,9	87	14,5	38	6,4	2,57	1,126
Sosyal medyanın çocuklara yönelik tehdit içeren unsurlarına karşı devletin uyguladığı politikalar yeterlidir	150	25,1	198	33,1	139	23,2	73	12,2	37	6,2	2,41	1,142
Çocuklar arasında zengin-yoksul ayrımının engellenmesine yönelik eğitim politikaları yeterlidir.	145	24,2	219	36,6	124	20,7	70	11,7	38	6,4	2,39	1,159
Suç işleyen çocuklara zincir, kelepçe vb. aletler takılabilir	177	29,6	199	33,3	116	19,4	67	11,2	37	6,2	2,31	1,186
Çocuklara yönelik işlenen suçlarda verilen cezalar yeterlidir	223	37,3	173	28,9	96	16,1	54	9,0	50	8,4	2,22	1,268

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken kesinlikle katılmıyorum: 1, katılmıyorum: 2, ne katılıyorum ne katılmıyorum: 3, katılıyorum: 4, kesinlikle katılıyorum: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

4.4.6. Çocuk Hakları İle İlgili Kurumların Başarı ve Etkinlik Algısı

Çocuk hakları ile ilgili oluşturulan ya da oluşturulmak istenen kamusal politikalarda ulusal ve uluslararası alanda iş birliği, bilgi toplama, araştırma, değerlendirme ile koordinasyon gibi alanlardaki görev ve faaliyetleri gerçekleştirecek olan veya gerçekleştirmesi beklenen kurum ve kuruluşların yanı sıra yerel yönetimler ve STK'ların vatandaşlar tarafından nasıl algılandığını tespit etmek amacıyla katılımcılara “aşağıdaki kurum ve kuruluşları çocuk hakları ile ilgili çalışmalar konusunda ne kadar başarılı buluyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

Tablo 4.31. Çocuk Hakları Konusundaki Çalışmalarına Göre Kurumların Başarı Düzeyleri

Kurum Adı		Çok Başarısız	Başarısız	Kararsızım	Çok Başarılı	Başarılı	Fikrim Yok	Ort.	Ss
Sağlık Bakanlığı	Sayı	43	66	135	75	243	36	3,73	1,32
	%	7,2	11	22,6	12,5	40,6	6		
Emniyet Genel Müdürlüğü	Sayı	37	74	123	85	224	55	3,71	1,31
	%	6,2	12,4	20,6	14,2	37,5	9,2		
Gençlik ve Spor Bakanlığı	Sayı	40	73	126	68	231	60	3,70	1,33
	%	6,7	12,2	21,1	11,4	38,6	10		
Aile, Çalışma ve Sosyal Hiz. Bak.	Sayı	56	107	123	40	232	40	3,57	1,43
	%	9,4	17,9	20,6	6,7	38,8	6,7		
Sivil Toplum Kuruluşları	Sayı	64	98	161	21	162	92	3,24	1,40
	%	10,7	16,4	26,9	3,5	27,17	15,4		
Diyanet İşleri Başkanlığı	Sayı	85	111	134	56	146	66	3,13	1,42
	%	14,2	18,6	22,4	9,4	24,4	11		
Türkiye Büyük Millet Mec.	Sayı	75	148	152	21	149	53	3,04	1,39
	%	12,5	24,7	25,4	3,5	24,9	8,9		
Sanayi ve Teknoloji Bak.	Sayı	64	109	148	34	112	131	3,04	1,34
	%	10,7	18,2	24,7	5,7	18,7	21,9		
Yerel Yönetimler	Sayı	74	132	160	15	129	88	2,99	1,37
	%	12,4	22,1	26,8	2,5	21,6	14,7		
Adalet Bakanlığı	Sayı	94	144	132	25	128	75	2,90	1,42
	%	15,7	24,1	22,1	4,2	21,4	12,5		
Milli Eğitim Bakanlığı	Sayı	139	159	113	18	137	32	2,74	1,48
	%	23,2	26,6	18,9	3	22,9	5,4		
Medya	Sayı	142	171	116	18	97	54	2,55	1,38
	%	23,7	28,6	19,4	3	16,2	9		
Siyasi Partiler	Sayı	135	189	125	11	63	75	2,38	1,23
	%	22,6	31,6	20,9	1,8	10,5	12,5		

Not: Katılımcılardan bu soruda yer alan kurum ve kuruluşların başarı düzeylerini çok başarısız (1), başarısız (2), kararsızım (3), çok başarılı (4), başarılı (5), fikrim yok/cevap yok (6) olarak belirtmeleri istenmiştir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde 1-2'nin başarısız, 3'ün kararsız, 4-5'in başarılı, 6'nın fikrim yok/cevap yok anlamına geldiği dikkate alındığında çocuk hakları ile ilgili çalışma yapan kurumlar içerisinde en başarılı bulunan kurum %74,6 ile (3,73 ortalama) Sağlık Bakanlığı olmuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü %74,2 ile (3,71 ortalama) ikinci sıra da %74 ile Gençlik ve Spor Bakanlığı üçüncü sırada yer almaktadır. Bu kurumları sırasıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hiz. Bakanlığı, Sivil Toplum Kuruluşları, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Medya, Siyasi Partiler takip etmektedir. Katılımcıların başarısız bulduğu son üç kurum incelendiğinde; ülke çocuklarının eğitiminden sorumlu Milli Eğitim Bakanlığının, çocuklara ve kamuoyuna daha kolay ve ulaşılır olması nedeniyle önemi olan medya'nın ve uygulamaya geçirilecek kamusal politikalarla çocukların geleceğe güvenle hazırlanacağı ortamın hazırlanmasında kilit rol oynayan siyasi partilerin olduğunu görülmektedir. Genel olarak en başarılı kurumun bile katılımcılardan %74,6 oranında oy aldığı düşünülürse kurumların başarı ortalamasının yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Ülke içerisinde çocuklara yönelik oluşturulan politikaların uygulanması ve takibi noktasındaki en önemli kurumlardan birisi de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Bakanlık tarafından oluşturulan “Alo 183 Sosyal Destek Başvurusu ve Takibi” hattı ile ilgili katılımcılara “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Alo 183 (Sosyal Destek) hattı hakkında bilgi sahibi misiniz?” sorusu yöneltilmiş ve Tablo 4.32. deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.32. Alo 183 Hattı Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmama

Cevap	Sayı	%
Evet	304	50,8
Hayır, hiç duymadım	164	27,4
Fikrim yok	129	21,6
Cevap yok	1	0,2
Toplam	598	100,0

Katılımcıların “*Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Alo 183 (Sosyal Destek) hattı hakkında bilgi sahibi misiniz?*” sorusuna %50,8’i “evet”, %27,4’ü “hayır”, %21,6’sı “fikrim yok” ve %0,2’si “cevap yok” demiştir. Çocuklara yönelik ihmal veya suiistimal tarzı olayların önüne geçilmesi veya bu tarz olayların bakanlık tarafından takip edilmesi açısından önemli bir uygulama olan “Alo 183” hattının katılımcıların %50,8’i tarafından duyulması olumlu olarak karşılansa da hayır ve fikrim yok cevabı veren %49’a da bu hizmetin duyurulması noktasında ilgili Bakanlıkça daha fazla tanıtıcı çalışma yapılması gereklidir.

Tablo 4.33. Sivil Toplum Kuruluşlarının Çocuk Hakları Konusundaki Başarı Algısı

Cevap	Sayı	%
Yetersiz	160	26,8
Ne yeterli ne yetersiz	143	23,9
Hiç yeterli değil	112	18,7
Yeterli	87	14,5
Fikrim yok/ Cevap yok	68	11,4
Çok yeterli	28	4,7
Toplam	598	100,0

Elde edilen bulgulara göre “*sivil toplum kuruluşlarının çocuklar ile ilgili çalışmaları yeterli buluyor musunuz?*” sorusuna katılımcıların %45,5’i “yetersiz”, %23,9’u “ne yeterli ne yetersiz”, %19,2’si “yeterli”, %11,4’ü “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş belirtmiştir.

4.4.7. Katılımcıların Devletin Çocuk Hakları İle İlgili Politikaları Konusundaki Algıları

Çocukların geleceğe hazırlanması noktasında ilk olarak çocuğun anne babalar tarafından aile içerisinde yetiştirilmesinin yanı sıra devletten beklenen ve oluşturulması istenen kamusal politikalar da önemli bir yer tutmaktadır. Katılımcılara çocuklar ile ilgili devletin yürürlüğe koyduğu kamu politikaları hakkındaki algılarının ölçülmesi amacıyla bir takım sorular ve önermeler yöneltilmiştir ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.34. Çocuk Haklarının Devlet Tarafından Koruma Altına Alınması Gerektiği Algısı

Cevap	Sayı	%
Kesinlikle katılıyorum	469	78,4
Katılıyorum	109	18,2
Ne katılıyor ne katılmıyorum	15	2,5
Katılmıyorum	3	0,5
Kesinlikle katılmıyorum	2	0,3
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	4,74	0,560

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken kesinlikle katılmıyorum: 1, katılmıyorum: 2, ne katılıyorum ne katılmıyorum: 3, katılıyorum: 4, kesinlikle katılıyorum: 5 anlamındadır.

Elde edilen bulgulara göre “*çocuk haklarının devlet tarafından koruma altına alınması gereklidir.*” önermesine katılımcıların %96,6’sı “katılıyorum”, %2,5’i “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, 0,8’i ise “katılmıyorum” cevabı vermiştir. Katılımcıların neredeyse tamamına yakını (%96,6) çocuk haklarının devlet tarafından güvence altına alınması gerektiğini düşünmekte ve bu hususta devlete büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Bu oranlar Aydan Aydınlik (2007) çalışması ile benzerlik göstermektedir (katılıyorum %94,5)

Tablo 4.35. Devletin Çocukları Koruyup-Koruyamayacağı Algısı

Cevap	Sayı	%
Kısmen	228	38,1
Evet	158	26,4
Hayır	142	23,7
Fikrim Yok / Cevap Yok	70	11,7
Toplam	598	100,0

“*Çocuğunuza yapılan bir hak ihlali karşısında, devletin çocuklarınızı koruyabileceğini düşünüyor musunuz?*” sorusuna katılımcıların %38,1’i “kısmen”, %26,4’ü “evet”, %23,7’si “hayır”, %11,7’si ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde cevap vermiştir. Elde edilen bulgulara göre “kısmen” cevabı yüksek oranda çıkmıştır. Evet ve hayır oranları ise birbirine yakındır. Devletin kurumlarıyla birlikte çocuklar ile ilgili vatandaşlar üzerinde tam anlamıyla bir güven sağlamadığı gerçeğiyle; çocuklara insanlar tarafından gelebilecek tehlikeler karşısında devlet kurumlarıyla birlikte alacağı önlemlerle vatandaşlarındaki güveni artırma noktasında çabalarını arttırmalıdır.

Tablo 4.36. Ailenin Çocuklar Üzerindeki Etki-Yetkisi

Cevap	Sayı	%
Kısmen	247	41,3
Evet	188	31,4
Hayır	146	24,4
Fikrim Yok / Cevap Yok	17	2,8
Toplam	598	100,0

“Sizce çocukların üzerinde ailenin sınırsız etki ve yetkisi bulunmalı mıdır?” şeklinde yöneltilen soruya katılımcıların %41,3’ü “kısmen”, %31,4’ü “evet”, %24,4’ü “hayır”, %2,8’i ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcıların çoğu aile olarak çocuklar üzerindeki etki ve yetkilerini “kısmen” kullanma yönünde irade belirtmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcılar Devletin aile ile birlikte gerektiğinde çocuklar üzerinde etki ve yetki sahibi olabileceği yönünde görüş bildirmiştir. Bir nevi çocuklar üzerinde ortak hareket edebilme hakkını kısmen de olsa devlet ile paylaşmıştır, şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4.37. Çocuk Bedeninin Mahremiyeti

Cevap	Sayı	%
Evet, kesinlikle yapmalı	543	90,8
Hayır, gerekli değil	19	3,2
Fikrim yok/Cevap yok	36	6,1
Toplam	598	100,0

Katılımcıların “devlet çocuk bedeninin kullanılmasını (reklâm, haber, pornografi vb) önlemeye yönelik yasa yapmalı mıdır?” sorusuna %90,8’i “evet kesinlikle yapmalı”, %6,1’i “fikrim yok/cevap yok”, %3,2’si ise “hayır gerekli değil” cevabını vermiştir.

4.4.8. Katılımcıların Çocukların Eğitim Hakkı İle İlgili Algıları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara çocukların eğitim hakkı ile ilgili mevcut uygulamalara ilişkin birtakım sorular ve önermeler yöneltilmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Katılımcılara ilk olarak “*çocuklarınızı yeteneklerine uygun herhangi bir sanatsal etkinliğe veya bir kursa gönderiyor musunuz?*” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve Tablo 4.38.’deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.38. Katılımcıların Çocuklarını Kurs Vb. Etkinliğe Gönderme Durumları

Cevap	Sayı	%
Hayır	326	54,5
Evet	221	37,0
Cevap Yok	51	8,5
Toplam	598	100,0

“*Çocuklarınızı yeteneklerine uygun herhangi bir sanatsal etkinliğe veya bir kursa gönderiyor musunuz?*” sorusuna katılımcıların %54,5’i “hayır”, %37’si “evet” şeklinde cevap verirken, %8,5’i cevap vermemiştir. Çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimlerine olumlu katkıda bulunacak olan sanatsal faaliyetlerle ilgili “hayır” cevabının daha yüksek çıkması çocuklar açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir.

Tablo 4.39. Eğitimin Çocukların Demokrasi ve İnsan Hakları Kültürü Konusundaki Durumu

Cevap	Sayı	%
Hayır	307	51,3
Kısmen	176	29,4
Evet	85	14,2
Fikrim yok/Cevap yok	30	5,0
Toplam	598	100,0

Katılımcılara “*sizce demokrasi ve insan hakları kültürünün oluşturulmasında ülkemizde çocuklara yeterli düzeyde eğitim verildiğini düşünüyor musunuz?*” şeklinde bir soru yöneltilmiş ve katılımcıların %51,3’ü “hayır”, %29,4’ü “kısmen”, %14,2’si “evet”, %5’i ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş belirtmiştir. Katılımcıların %51,3’ü demokrasi ve insan hakları kültürünün oluşturulmasında ülkemizde çocuklara yeterli düzeyde eğitim verilmediğini düşünmektedir. Çocukların geleceğe hazırlanmasında onlara verilecek olan eğitimin rolünün çok önemli olduğu gerçeği ile hareket edilirse katılımcılardaki eğitim ile ilgili olumsuz

algının yok edilmesi için devletin eğitim ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmesi gerekmektedir.

Tablo 4.40. Çocukların Okul Tercihinde Fikirlerinin Alınıp Alınmaması

Cevap	Sayı	%
Evet, alınmalı	533	89,1
Hayır, gerekli değil	48	7,7
Fikrim yok/Cevap yok	19	3,2
Toplam	598	100,0

Katılımcıların “*çocuğun gideceği okulun seçiminde fikrinin alınması gerektiğini düşünüyor musunuz?*” sorusuna %89,1’i “evet alınmalı”, %7,7’si “hayır gerekli değil”, %3,2’si ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların önemli bir bölümü (%89,1) çocukların gideceği okul hakkında fikrinin alınması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Bu oranlar Müge Yurtsever (2009) çalışması ile benzerlik göstermektedir.

4.4.9. Katılımcıların Çocukların Sağlık Hakkı İle İlgili Algıları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara çocukların sağlık hakkı ile ilgili mevcut uygulamalara ilişkin birtakım sorular yöneltilmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Katılımcılara “engelli çocuğunuz var mı?” ve “engelli çocuğunuz varsa devletten yardım alıyor musunuz?” şeklinde iki soru sorulmuş ve Tablo 4.41. ve Tablo 4.42. deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.41. Engelli Çocuk Sahipliği

Cevap	Sayı	%
Hayır	563	94,1
Evet	35	5,9
Toplam	598	100,0

“Engelli çocuğunuz var mı?” sorusuna katılımcıların %94,1’i “hayır”, %5,9’u “evet” cevabı vermiştir.

Tablo 4.42. Engelli Çocuk İçin Devlet Yardımı Alıp-Almama

Cevap	Sayı	%
Hayır	576	96,3
Evet	22	3,7
Toplam	598	100,0

Katılımcılar “engelli çocuğunuz varsa devletten yardım alıyor musunuz?” sorusuna %96,3’i “hayır”, %3,7’si ise “evet” cevabı vermiştir. Elde edilen bulgulara göre, Tablo 4.41. engelli çocuğu olduğunu belirten 35 katılımcının 22 tanesi devletten yardım almaktadır.

4.4.10. Katılımcıların Çocukların Adalet Hakkı İle İlgili Algıları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara çocukların adalet hakkı ile ilgili mevcut uygulamalara ilişkin birtakım sorular yöneltilmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.43. Suç İşleyen Çocukların Varlığı

Cevap	Sayı	%
Evet, kesinlikle	344	57,5
Kısmen	189	31,6
Hayır	35	5,9
Fikrim yok/Cevap Yok	30	5,0
Toplam	598	100,0

“Sizce, suç işleyen çocukların varlığı, yetişkinlerin ve devletin çocuklarla ilgili uygulamalarının eksik yada hatalı olduğunun göstergesi midir?” sorusuna katılımcıların %57,5’i “evet, kesinlikle”, %31,6’sı “kısmen”, %5,9’u “hayır” cevabı vermiş, 30 katılımcı ise fikrim yok/cevap yok şeklinde görüş bildirmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların önemli bir kısmı bir nevi öz eleştiri yaparak, suç işleyen çocukların varlığının toplumdan ve devletten kaynaklanan eksikliklerin etkisi olduğunu belirtmiştir.

4.4.11. Katılımcıların Konya İli Özelinde Yerel Yönetimlerin Çocuklar İle İlgili Kamusal Politikalarına Yönelik Algıları

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara Konya ili özelinde yerel yönetimlerin çocuklar ile ilgili mevcut uygulamalara ilişkin birtakım sorular yöneltilmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 4.44. Çocuklara Güvenli Oyun Alanı Sağlamak

Cevap	Sayı	%
Kesinlikle görevidir	401	67,1
Görevidir	170	28,4
Ne görevidir ne görevi değildir	17	2,8
Cevap Yok	7	1,2
Görevi değildir	2	0,3
Kesinlikle görevi değildir	1	0,2
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	1,36	0,574

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken kesinlikle görevidir: 1, görevidir: 2, ne görevidir ne görevi değildir: 3, görevi değildir: 4, kesinlikle görevi değildir: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

“Çocuklar için güvenli oyun alanları sağlamak Devletin/ belediyelerin görevi midir?” sorusuna katılımcıların %95,5’i “görevidir”, %2,8’ “ne görevidir ne görevi değildir”, %1,2’si “cevap yok”, %0,5’i “görevi değildir” şeklinde görüş bildirmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların neredeyse tamamı çocuklar için güvenli oyun alanları sağlamanın Devlet/Belediye’nin görevidir şeklinde görüş bildirmiştir. Bu oranlar Müge Yurtsever (2009) çalışması ile benzerlik göstermektedir (Faktör Aralığı 0.797)

Tablo 4.45. Konya’nın Güvenli Olup-Olmadığı

Cevap	Sayı	%
Güvenli	224	37,5
Ne güvenli ne güvensiz	191	31,9
Güvensiz	64	10,7
Hiç güvenli değil	62	10,4
Oldukça güvenli	35	5,9
Cevap Yok	22	3,7
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	2,82	1,069

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken oldukça güvenli: 1, güvenli: 2, ne güvenli ne güvensiz: 3, güvensiz: 4, hiç güvenli değil: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

“Yaşadığınız kentin (Konya) çocuklar için ne kadar güvenli olduğunuz düşünüyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %43,4’ü “güvenli”, %31,9’u “ne güvenli ne güvensiz”, %21,1’i “güvensiz” şeklinde görüş bildirmiş, %3,7’si ise cevap vermemiştir. Katılımcıların çoğunluğu çocukları için Konya’yı güvenli bulsa da diğer oranlarda birbirine yakındır.

Tablo 4.46. Çevre Planlamasında Çocukların Oyun Alanlarının Dikkate Alınıp Alınmadığı

Cevap	Sayı	%
Yapılıyor	235	39,3
Yapılmıyor	117	19,6
Ne yapılıyor ne de yapılmıyor	113	18,9
Hiç yapılmıyor	65	10,9
Fikrim yok/Cevap yok	35	5,9
Tamamen yapılıyor	33	5,5
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	2,90	1,147

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken tamamen yapılıyor: 1, yapılıyor: 2, ne yapılıyor ne yapılmıyor: 3, yapılmıyor: 4, hiç yapılmıyor: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

“Yaşadığınız kentin (Konya) çevre planlaması çocukların oyun yeri gereksinimlerine göre yapılıyor mu?” sorusuna katılımcıların 44,8’i “yapılıyor”, %30,5’i “yapılmıyor”, %18,9’u “ne yapılıyor ne yapılmıyor”, %5,9’u ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde cevap vermiştir. Konyalı katılımcıların çoğunluğu yaşadıkları kentin çevre planlamasının çocukların oyun gereksinimine uygun yapıldığını düşünmektedir.

Tablo 4.47. Belediyelerin Çocuklar İle İlgili Çalışmalarından Memnuniyet

Cevap	Sayı	%
Memnunum	218	36,5
Ne memnunum, ne memnun değilim	136	22,7
Memnun değilim	91	15,2
Hiç memnun değilim	65	10,9
Fikrim yok/Cevap yok	58	9,7
Çok memnunum	30	5,0
Toplam	598	100,0
Ortalama / Standart Sapma	2,89	1,126

Not: (i) Ölçekte ortalama hesaplanırken çok memnunum: 1, memnunum: 2, ne memnunum ne memnun değilim: 3, memnun değilim: 4, hiç memnun değilim: 5 anlamındadır. **(ii)** Cevap yok diyenler ortalama hesabına dâhil edilmemiştir.

Tablo 4.47.'da elde edilen bulgulara göre “yaşadığınız kent (Konya) özelinde belediyelerin çocuklar konusundaki çalışmalarından memnun musunuz?” sorusuna katılımcıların %41,5'i “memnunum”, %26,1'i “memnun değilim”, %22,7'si “ne memnunum ne memnun değilim”, %%9,7'si ise “fikrim yok/cevap yok” şeklinde görüş bildirmiştir. Elde edilen bulgulara göre Konya Belediyelerinin çocuklar ile ilgili çalışmalarından katılımcıların memnun oldukları söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk ve çocuk hakları konusunda uygulanan kamu politikaları ve bu politikaların oluşturulma sürecinin tüm boyutlarıyla ele alındığı çalışmaların sayısında geçmiş yıllara göre çok küçük bir artış yaşansa da genel itibariyle bu alandaki çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Benzer durum çocuk ve çocuk hakları ile ilgili oluşturulan kamu politikaları hakkında vatandaşların farkındalık düzeyleri ve algılarının tespitine yönelik çalışmalarda da geçerlidir. Bu nedenle çalışmanın amacı Türkiye’de çocuk ve çocuk hakları ile ilgili oluşturulan kamu politikalarının etkinlik düzeyi, çocuklar hakkında çalışmalar yapan kurumlar ile ilgili vatandaşların görüşleri, vatandaşların çocuk konusuna bakış açısını tespit ve analiz etmek olarak belirlenmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye çocuk ve çocuk hakları ile ilişkin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birçok projeyi hayata geçirmiş, birçok sözleşmeye de imza atarak bu konuda kararlı bir tutum sergilemiştir. Ancak devlet, kurum ve kuruluşlarıyla birlikte aynı kararlılığı maalesef uygulama noktasında gösterememiş çocuklar ile ilgili yapılan çalışmaların birçoğu ya başarısız olmuş ya istenilen düzeyde başarı sağlamamış ya da kâğıt üzerinde kalmıştır. Aynı şekilde vatandaşlar da çocuklar ile ilgili teorideki bilgilerini toplumsal hayatta uygulamaya geçirme noktasında eksiklikler göstermiştir. Son yıllarda ülkemizde çocuklara karşı yaşanan ihmal ve istismar olaylarındaki artış bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sağlıklı toplumun temeli çocukları geleceğe iyi bir şekilde hazırlamaktan geçse de, çocukların geleceğe hazırlanabilmesi için önce onları geleceğe hazırlayıp yetiştirecek sistemin ve şartların gerek devletin kurum ve kuruluşlarıyla gerekse toplumu oluşturan bireylerin bu konudaki farkındalığının artırılmasıyla mümkün olacaktır. Bu durumda çocuklar için hayati önem taşıyan eğitim, adalet, sağlık gibi temel konularda düzenlenecek olan kamusal politikaların toplumun bütününe kapsayan ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldıran tabana indirilmiş şekilde hazırlanıp uygulanmasını mecbur kılmaktadır. Bu hakların yanı sıra çocukların mahremiyetinin sağlandığı, evrensel etik değerlerine bağlı, kendilerini özgür biçimde ifade

edebileceği, diğer insanlarla olan ilişkilerinde güven ve hoşgörü unsurlarını ön planda tutacağı, kültürünü bilen, diğer kültürlerle etkileşime açık, insanlarla iletişim konusunda sorun yaşamayan bireyler olarak yetişmesi içinde gerekli tüm alt yapı çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Daha önce çalışmanın kuramsal bölümünde ifade edildiği gibi çocuk hakları ile ilgili işin teorik kısmında çok fazla problemle karşılaşılmazken sorunların genel olarak uygulama noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun içinde devletin çocuk hakları ile dolaylı ya da direk çalışmalar yapan kurumları arasında koordinasyonun sağlanması, alt yapılarının güçlendirilmesi ve çocuklarla ilgilenen personelin sayısının ve mesleki niteliklerini artırılması için gerekli önlemleri alarak hayata geçirmesi gerekmektedir. Ayrıca kamu-sivil toplum kuruluşları arasında bu konuda iş birliklerinin artırılması devletin üzerindeki yükü azaltarak daha etkin politikaların uygulanması söz konusu olabilecektir.

Çalışmada elde edilen bulgular aşağıda kısaca özetlenmektedir:

- Devlet tarafından çocuklara yönelik uygulanan politikalarda katılımcılar genellikle devletin çocukları korumaya yönelik politikaları konusunda görüş birliği içinde olduğu söylenebilir. Katılımcıların önemli bir bölümü (%96,6'sı) çocuk haklarının devlet tarafından korunmaya alınması gerektiğini düşünmektedir. Bu oran Aydın'ın (2007) çalışması ile benzerlik göstermektedir (katılıyorum %94,5'i).
- Haklarını bilen çocuklar yetiştirebilme konusunda katılımcıların %56,5'i kendilerini yeterli görürken, çocuklarını herhangi bir tehlike karşısında koruyup koruyamadıkları konusunda %42,5'i koruyabildiğini düşünmektedir.
- Özellikle son dönemlerde artış gösteren ve insanları derinden etkileyen çocuklara karşı işlenen ihmal ve ihlal haberlerinin toplumun sağlığı açısından gizli tutulup tutulmaması ile ilgili soruya katılımcıların %42,9'u evet gizli tutulmalıdır cevabı vermiştir. Korumaya muhtaç küçük bedenlere yönelik olumsuz haberler konusunda toplumun bir kısmı bu tür haberlerin gizli kalması gerektiğini düşünmekte diğer bir kısmı ise tam tersini düşünerek olaylardan toplumun da

haberdar olması gerektiğini düşünmektedir. Yaşanan infialler toplum da gerginlikler yaratmakta ve insanları huzursuz etmektedir.

- Devletin çocukları koruyup korumayacağı ile ilgili soruya (%38,1'i) ve çocuklar üzerinde ailenin sınırsız etki-yetkisi olup olmaması konusunda sorulan soruya (%41,3'i) katılımcıların çoğunluğu kısmen cevabı vermiştir.

- Katılımcılar yüksek oranda çocukluk döneminde çalışmadıklarını belirtmiş (%56,5'i), çocukların aile bütçesine katkı amacıyla çalışıp çalışmaması ile ilgili soruya da yüksek oranda çalışmamalı (%45,5'i) cevabını vermiştir.

- Katılımcılar çocuklarına iyi bir gelecek hazırlayabilme durumlarına çok az bir farkla kısmen (%36,0), cevabı vermiştir (Evet %35,5). Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğu günümüz çocuklarının şartlarının kendi çocukluklarının olanaklarına göre daha iyi olduğunu (%80,6'sı) düşünmektedir.

- Katılımcıların çoğunluğunun kendi çocukları ile ilgili herhangi bir hak ihlali yaşamadığı (%53,5'i), ancak çevrelerindeki diğer çocuklara yönelik hak ihlaline bir kez ya da birçok kez şahit oldukları (%46,8'i) tespit edilmiştir. Katılımcıların çocuklara yönelik hak ihlallerine şahit olma oranının yüksek çıkması üzerinde durulması gereken düşündürücü bir durumdur. Bu sonuç ülkemizde çocuklara yönelik ihlallerin hiç azımsanmayacak derecede olduğunun bir göstergesidir.

- Çocuklara karşı yaşanan ya da yaşanabilecek hak ihlallerine karşı toplum olarak ortak tavır alabilir muyuz sorusunda katılımcıların çoğunluğu (%47,3'i) hayır cevabını vermiştir. Çocuklara yönelik ihlallerin üstesinden gelinmesi ya da en aza indirilmesi için devletin uygulayacağı politikalar ve koyacağı yasaların etkinliğinin yanı sıra vatandaşlar arasındaki birliğin de önemi yadsınamaz.

- Katılımcıların siyasi partilerin çocuklara ile ilgili politika planları, oy vermenizi etkiler mi sorusuna önemli bir kısmı evet (%48,8'i) şeklinde görüş bildirmiştir. Nitekim kurumların çocuk hakları konusundaki çalışmalarına göre başarı düzeyleri hakkında vatandaşların görüşlerine göre (Tablo 4.31.) siyasi partiler en

başarısız kurum (%47,6'sı) olarak görülmektedir. Siyasal partilerin, her biri aynı zamanda seçmen olan vatandaşların oylarını alabilmeleri için geleceğin büyükleri olan çocuklara yönelik politikalar planlaması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

- Katılımcıların önemli bir kısmı (%66,8'i) çocuk haklarının medyada yeterince yer almadığını düşünmektedir. Ayrıca sosyal medyanın çocuklara yönelik tehdit içeren unsurlarına yönelik devletin uygulamış olduğu politikaları da yetersiz (71,8'i) bulmaktadır. Son yıllarda baş döndürücü bir hızla etkisi artan medya ve sosyal medya gerek bilgiye kolay ulaşılabilirliği gerekse kısa zamanda toplumun geniş bir kesimine hitap edebilmesi nedeniyle çocuk ve çocuk hakları ile ilgili daha fazla kullanılması gereken bir araçtır. Medya ve sosyal medyanın ayrıca dikkat edilmesi gereken çocuklara zarar verebilecek birçok unsuru da içinde barındırdığı bir gerçektir. Bu nedenle çocuk hakları konusunda sürecin medya-sosyal medya ayağı hem daha çok kullanılması gereken hem de dikkat edilmesi gereken bir olgudur.

- Katılımcıların %66,40'ı çocukların eğitimi ve denetimi ile ilgilenen personelin çocuk hakları konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadığını düşünmektedir. Devletin, çocuklar ile ilgili çalışmalar yapan kurumlarında görevli personelin sayılarının ve niteliklerinin artırılması noktasında alacağı her türlü tedbir, bu olumsuz algıyı ortadan kaldıracağı gibi, çocukların geleceğe daha başarılı şekilde hazırlanmalarını da beraberinde getirecektir.

- Çocuk ve çocuk hakları ile ilgili devlet tarafından oluşturulan politikaların toplum tarafından anlaşılabilmesi ve başarıya ulaşabilmesi için sürecin en önemli olgularından biri de şüphesiz eğitim alanıdır. Kurumların çocuk hakları konusundaki çalışmalarına göre başarı düzeyleri hakkında vatandaşların görüşlerine göre (Tablo 4.31.) Milli Eğitim Bakanlığı katılımcılar tarafından en başarısız kurumlardan biri olarak görülmektedir. Katılımcılar göre çocuklar arasında zengin yoksul ayrımının engellenmesi (%72,2'si) ile çocuklara haklarını öğretme, tehlike anında kendilerini koruma vb. konularda da (%68,6'sı) eğitim sistemini yetersiz bulmaktadır. bilinçlendirilmesi noktasında kritik öneme sahiptir.

- Kurumların çocuk hakları konusundaki çalışmalarına göre başarı düzeyleri hakkında vatandaşların görüşlerine göre Sağlık Bakanlığı en başarılı (%74,6'sı) kurum olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar ülke genelinde çocukların sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlandığını düşünmekte (%47,2'si) ancak çocukların kötü beslenme alışkanlıklarından korunması için yapılan çalışmaları da (%68,0'i) yetersiz bulmaktadır.

- Katılımcıların %75,6'lık önemli bir bölümü çocuklara karşı işlenen suçlarda verilen cezaları yetersiz bulmaktadır.

- Suça sürüklenmiş çocuklara yönelik katılımcılar, suç işleyen çocukların varlığının yetişkinlerin ve devletin uygulamalarının eksikliklerinden kaynaklandığını (%57,5'i), suça itilmiş çocukların da yeterince topluma kazandırılmadığını (%61,8'i) düşünmektedir. Toplumumuz için kanayan bir yara haline gelen suç işleyen çocuklar konusunda katılımcılar öz eleştiri yaparak bu sorumluluğu yalnızca devlete değil kendilerine de yüklemiştir. Suç işlemiş çocukların yeniden topluma kazandırılması ve tekrar suça sürüklenmemesi için hem suç işlemeyen önce hem de suç işledikten sonra bilinçlendirilerek rehabilite edilmesi gerekmektedir.

- Ülke içinde çocuk ve çocuk hakları konusunda yetkili kuruluş olan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın öncelikle kurumsal kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca diğer devlet kurumları ile ulusal ve uluslararası düzeyde çocuklar ile ilgili çalışmalar yapan kuruluşlarla ortak hareket edebilme kabiliyetinin de geliştirilmesi gerekmektedir. "Alo 183 Sosyal Destek Hattı" hakkında katılımcıların %50,8'i bilgi sahibi iken %27,4'ü hiç duymadım, %21,6'sı da fikrim yok şeklinde yanıt vermiştir. Katılımcıların neredeyse yarısı bu hizmetten ilgi sahibi değildir. İlgili bakanlık Alo 183 Sosyal Destek Hattı'nın daha fazla insana duyurulmasını sağlamalı, diğer iletişim yolları ile de (medya-sosyal medya-telefon uygulamaları vb.) topluma kendini daha fazla ifade edebilme imkânı yaratmalıdır.

- Katılımcıların Konya Büyükşehir Belediyesinin çocuklar ile ilgili kamusal politikalarına yönelik algıları genel olarak olumlu yöndedir. Belediyenin

çocuklar ile ilgili çalışmalarından katılımcıların %41,5'i memnun olduğunu belirtmiştir. Konya'nın çocuklar için güvenli bir şehir olup olmadığı ile ilgili soruya katılımcıların %43,4'ü güvenli, şehrin çevre planlamalarında çocukların oyun alanlarının dikkate alınıp alınmadığı ile ilgili soruya da %44,8'i evet yapıyor şeklinde görüş bildirmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde; Türkiye'de çocuk ve çocuk hakları ile ilgili kamu politikalarının varlığı söz konusudur. Ancak bu politikaların etkinlik ve başarı düzeyi vatandaşlarca kabul görmesi ve meşruiyeti ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda çocuk ve çocuk hakları ile ilgili politikaların başarılı şekilde uygulanabilmesi, olumlu sonuçlar alınabilmesi için oluşturulan politikaların vatandaşlara en iyi şekilde anlatılması, kabul ettirilmesi ve bu konudaki farkındalığın artırılması gerekmektedir. Günümüzde yaygın olarak kitle iletişim araçları kullanımının artması özellikle de internet teknolojisi ile paralel olarak sosyal medyadan alınacak destekle çocuklar ile ilgili politikaların ve çocuk haklarının başarıya ulaşması sağlanabilir. Çocuklar ile ilgili çalışmalar yapan kamu kurumlarının bu konularda vatandaşlara yönelik tanıtım, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri sayısının artırılması hem topluma çocuk hakları konusunu anlatma hem de kurumların varlığından insanların haberdar olmaları açısından önemlidir. Her ne kadar çocuk ve çocuk haklarına yönelik devletin uygulayacağı politikalar olayın merkezinde yer alsa da toplumu oluşturan bireylere de bu konuda önemli görevler düşmektedir. Vatandaşlar olarak çocuklara yönelik kamu politikalarına destek verilmeli devlet ile el ele verilerek geleceğin inşasını kurma yolunda çocuklara yardımcı olunmalıdır.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde geleceğe yönelik şu şekilde önerilerde bulunulabilir:

- Kamu politikalarını oluşturan karar vericilerin çocuklara yönelik koruyucu politikaların yanı sıra onları geleceğe sağlıklı bireyler olarak hazırlayabilme adına daha özgürlükçü, geliştirici ve yönlendirici politikalara da önem vermesi gerekmektedir.

- Haklarını bilen çocuklar yetiştirebilme konusunda bireylerin (özellikle ebeveynlerin) ve öğretmenlerin önce çocuk haklarını öğrenerek daha sonrada bu alanda kendilerini geliştirebilmeleri için Milli Eğitim Bakanlığınca ülke genelinde destekleyici programlar düzenlenmelidir. Yükseköğretimde çocuk hakları ile ilgili derslerin müfredata eklenmesi ve ailelerin çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmesi yönünde adımlar atılmalıdır.

- Çocuk haklarına yönelik yapılan çalıştay, kongre, seminer vb. akademik çalışmalara Yükseköğretim Kurulunca pozitif ayrımcılık uygulanarak özellikle bu alandaki saha çalışmalarının arttırılması sağlanmalıdır.

- Sağlık Bakanlığınca çocukların zararlı besinlerden uzak kalması için gıda üretimi ve satışı konusunda denetimlerini arttırması ve çocukların sağlıkları için faydalı olacak besinlerin tüketilmesi için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca anne-çocuk sağlığı merkezleri aracılığıyla ile ilgili ülke genelinde bilinçlendirici faaliyetlerin arttırılması gerekmektedir.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı aracılığıyla çocuk işçiliği konusunda denetimlerin sıklaştırılması ve kanuna uygun şekilde çalıştırılmayan çocukların korunmasına yönelik cezai yaptırımların arttırılması sağlanmalıdır. Çocuk işçiliğini önleme adına şikâyet mekanizmalarının kurulması gerekmektedir.

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın ülke genelinde fiziki alt yapılarının güçlendirilmesi ve ilgili personelin niteliklerinin arttırılmasına yönelik eğitimlere öncelik vermesi gerekmektedir. Ayrıca bakanlığın ülke içinde çocuklar ile ilgili çalışmalar yapan gerek devlet kurumları gerekse özel kuruluşlarla iş birliğinin arttırılması çocuk hakları konusunda başarıyı arttırıcı olacaktır.

- Çocuk haklarının ülke genelinde daha geniş kitlelere duyurulması ve bu alanda toplumsal hassasiyetin geliştirilmesi amacıyla dini kuruluşlardan daha fazla destek alınması gerekmektedir. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla insanların toplu şekilde ibadet ettikleri yerlerde çocukların haklarına yönelik bilinçlendirme çalışmaları arttırılmalıdır.

- Yerel yönetimler ve siyasi partiler bünyesindeki gençlik yapılanmalarına ek olarak çocuklara yönelik alt kurulların sayısal olarak ve niteliklerinin artırılması bu alanda çalışmalar yapmak üzere kurulların oluşturulması zorunluluğu yasa tarafından güvence altına alınmalıdır. Şehir mimarisinin oluşturulmasında çocukların ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.

- Suça karışmış çocukların yeniden topluma kazandırılması, suç mağduru çocukların fiziksel ve ruhsal yönden tamir edilmesi için rehabilite merkezi sayısının ve görevli personelin niteliklerinin artırılması kaçınılmazdır.

- Ceza kanunda yapılacak düzenlemelerle çocuklara yönelik işlenen suçlarda verilen cezalarda tahrik, iyi hal indirimi vb. uygulamaların önüne geçilmesi mevcut cezaların artırılarak tavizsiz şekilde uygulanması sağlanmalıdır.

- Sosyal medyanın çocuklar için zararlı olabilecek unsurlarına yönelik gerek aile içinde gerekse okullarda önlemlerin alınması ve denetimlerin artırılması gerekmektedir. Yine çocuk haklarının daha geniş kitlelere anlatılabilmesi adına sosyal medyadan daha fazla yararlanılması gerekmektedir.

- Devlet tarafından, çocuklar ile ilgili çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlara maddi ve manevi daha fazla destek sağlanmalı, belirli muafiyetler getirilerek ayrıcalıklar tanınmalıdır. Benzer çalışmalar yapan kuruluşların tek çatı altında birleşerek daha güçlü hale getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- 1961 Anayasası**, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>, (Erişim Tarihi: 18.02.2018).
- 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu**, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050304-1.htm>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- 5393 sayılı Belediye Kanunu**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- 5799 Sosyal Hizmetler Kanunu**, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.03.2018).
- Acar, H.** “Cumhuriyet'in Çocuk Refahı Politikasını Yapılandıran Bir Sivil Toplum Örgütü: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981)”, **Çalışma Ortamı Dergisi**, Mart Nisan, Sayı 73, 2004, ss. 26-29.
- Adalet Bakanlığı**, <https://www.adalet.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 04.01.2019).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı**, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihce>, (Erişim Tarihi: 08.02.2018).
- Aka, V. ve Güngör, F.**, “Çocuklara Yönelik Yerel Yönetim Uygulamaları: Esenler Belediyesi Örneği”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Ekim, Yıl:8, Sayı: 17, 2018, ss. 187-214.
- Akdoğan, A.**, “Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları”, TODAİE, Ankara, 2011.
- Akıllıoğlu, T.**, “Yönetsel Yargı ve Denetimin Etkinliği”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 23, Sayı 1, 1990, ss. 3-11.
- Akyüz, E.**, **Ulusal Ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının Ve Güvenliğinin Korunması**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000.
- Akyüz, E.**, “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı”, **Milli Eğitim Dergisi**, Temmuz-Eylül, 2001, Sayı 151,
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı**, “Türkiye’de 0-6 Yaş Çocuğun Durumu”, <https://acev.org/wp-content/uploads/2018/01/Tu%CC%88rkiyede-0-6Yas%CC%A7-C%CC%A7ocug%CC%86un-Durumu.24.10.17.pdf> (Erişim Tarihi: 04.01.2019).

Aslan, İ., “Cumhuriyet Dönemi Kültürel Miraslarımızdan 23 Nisan Çocuk Bayramı”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı 13, 2000, ss. 198-208.

Atabek, N., “Gündem Belirleme Yaklaşımı”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sayı 7, 1998, ss. 155-174.

Atiyas, İ. ve Sayın, Ş., **Siyasi Sorumluluk, Yönetmel Sorumluluk ve Bütçe Sistemi: Bir Yeniden Yapılanma Önerisine Doğru**, TESEV Yayınları. İstanbul, 1997.

Avrupa Birliği Bakanlığı, 1998 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf, (Erişim Tarihi:16.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 1999 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf, (Erişim Tarihi:16.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 2000 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf, (Erişim Tarihi:16.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 2001 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, (Erişim Tarihi: 18.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 2002 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 2003 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 2004 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 2005 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf, (Erişim Tarihi: 20.04.2018).

Avrupa Birliği Bakanlığı, 2006 Yılı İlerleme Raporu, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).

- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2007 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2008 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2009 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2010 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2014 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2015 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 24.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2018).
- Avrupa Birliği Bakanlığı, 2018 Yılı İlerleme Raporu,**
https://www.ab.gov.tr/siteimages/kapbtblolar/2018_turkiye_raporu_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 25.04.2018).
- Avrupa Birliği Uyum Yasası Paketleri, Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,**
<https://www.ab.gov.tr/files/pub/abuyp.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2018)

- Aydınlık, A.**, “Çocuk Haklarının Gelişiminde Okul Öncesi Eğitimin Yeri Ve Önemi: Ankara Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Niğde, 2017.
- Babahanoğlu V. ve Örselli, E.**, **Kamu Politikası Türkiye’de Uyuşturucu İle Mücadelede Uygulanan Politikalar ve Toplumsal Algı**, Çizgi Kitapevi, 2016.
- Bahçeci, H. I. ve Akpınar İ. E.**, **Türkiye’de Çocuk Dostu Kent** (Editör: Gonca ULUDAĞ ve Müzeyyen ALTUNBAY), “Çocuk Üzerine Araştırmalar”, Astana Yayınları, Ankara, 2018.
- Başyatmaz, T.**, **6-15 Yas Bursa Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma**, Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.
- Berber, N.**, “Türkiye’de Çocuk Suçluluğu İle Mücadele Politikası Analizi: İstanbul Örneği”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2015.
- Biçer, M. ve Yılmaz, H.**, “Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, **Yasama Dergisi**, Sayı 13, 2009, ss. 45-84.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi**, http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf, (Erişim Tarihi: 30.09.2017).
- Bulut, Y. Akın, S. ve Kahraman, Ö.F.**, “Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi” **Strategic Public Management Journal**, 2017, ss. 23-34.
- Bulutay, T.**, **Türkiye’de Çalışan Çocuklar**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1995.
- Ceza İnfaz Kurumu, Çocuk Eğitimevi**, http://www.cte.adalet.gov.tr/bilgidata/tip_cocuk_egitimevi.asp, (Erişim Tarihi: 03.01.2019).
- Çaha, Ö. Çaylak, A. ve Tutar, H.**, “TRA2 Bölgesi: Sivil Toplum Kuruluşları Profili”, <http://www.serka.gov.tr/store/file/common/60fadbf6b6cec97b0c07f5b2f41137f3.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.03.2017).
- Çalı, H. H.**, “Aile İçi Şiddet: Bir Kamu Politikası Analizi”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 2012, ss. 1-25.
- Çocuk Hakları Daire Başkanlığı**, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/cocuk-haklari-daire-baskanligi>, (Erişim Tarihi: 09.10.2018).

Çocuk Hakları İzleme ve Raporlanma, “Çocuk Haklarının Tarihçesi”, <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 18.05.2019).

Çocuk Hakları İzleme Raporlanma, “Çocuk Haklarının Tarihçesi”, <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 30.11.2017).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hedeflerimiz>, (Erişim Tarihi: 09.10.2018).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar>, (Erişim Tarihi: 09.10.2018).

Çocuk Refahı Belgesi, <http://www.sck.gov.tr/oecd/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%20Belgesi.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.01.2019).

Çorbacıoğlu, S., “Kamu Politikası Analizinde Görünmez Üniversite: Altı Bilim Adamı Arasındaki Bilişsel ve Sosyal Ağbağ”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 41, Sayı 4, 2008, ss. 23-48.

Dağ, H. ve diğerleri, “Çocuk Haklarına Güncel Yaklaşım”, **Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, Cilt 40, Sayı 1, Adana, 2015, ss. 1-5.

Demir, A., “Tarihten Günümüze Çocuk Hakları”, **International Journal Of Early Childhood Education Research**, Vol.1, No.3, 2012, ss. 37-47.

Demir, F., “Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 2011, ss. 63-84.

Demir, F., “Kamu Politikası ve Politika Analizi Çalışmalarının Teorik Çerçevesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, Ağustos, 2011, ss. 107-120.

Demirhan, Y., “Türk Kamu Yönetiminde E-devlet Politikası ve Yönetimi”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2011.

Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Altıncı Beş Yıl) 1990-1994, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13741/plan6.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.03.2018).

Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Beşinci Beş Yıl) 1985-1989, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13740/plan5.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.03.2018).

- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967,** <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.03.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Dokuzuncu Beş Yıl) 2007-2013,** <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13744/plan9.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.04.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Dördüncü Beş Yıl) 1979-1983,** <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (İkinci Beş Yıl) 1968-1972,** <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.03.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Onuncu Beş Yıl) 2014-2018,** http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf, (Erişim Tarihi: 12.04.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Sekizinci Beş Yıl) 2001-2005,** <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13743/plan8.pdf>, (Erişim Tarihi: 07.04.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Üçüncü Beş Yıl) 1973-1977,** <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13738/plan3.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.03.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Planı (Yedinci Beş Yıl) 1996-2000,** <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13742/plan7.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.04.2018).
- Dış İşleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı,** https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (Erişim Tarihi: 05.04.2018).
- Dilaveroğlu, A.,** Kamu Politika Sürecinin Politik Çevre Bağlamında Değerlendirilmesi, **İşletme & Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2017, ss. 37-51.
- Diyanet İşleri Başkanlığı,** <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR>, (Erişim Tarihi: 18.01.2019).
- Duverger, M., Politikaya Giriş,** Çev: Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1964.
- Dye, T. (1981).** “Understanding Public Policy”. **Fourth ed.** Prentice Hall: Englewood Cliffs, NJ, s. 24 den aktaran: Göçoğlu, a.g.e., 2014, s. 19

- Ekici, F. Y.**, “Geçmişten Günümüze Çocukların Korunmasına Yönelik Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme”, **Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Eylül, Sayı 4, 2015, ss. 44-66.
- Erbay, E.**, “Türkiye’de Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma Ve İzlemeye Yönelik Uygulamaların Eleştirel Analizi Ve Bir Model Önerisi” **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Ankara, 2011.
- Ergun, T.**, **Kamu Yönetimi: Kuram, Siyasa, Uygulama**, TODAİE Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2004.
- Eryılmaz, B.** **Kamu Yönetimi**, Akademi Kitapevi, 1995, İzmir.
- Eryılmaz, B.** **Kamu Yönetimi**, Anadolu Üniversitesi Yayını No:2979, 2013.
- Geleceğimizin Çocukları Vakfı**, <http://www.gcv.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 06.02.2019).
- Genç, Ö.**, “Çocukların Orta Çağ Avrupa'sındaki Yeri”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Mart, Yıl 1, Sayı 1, 2016, ss. 241-261.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı**, <http://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/8/1/36479/4-uluslararasi-cocuk-haklari-film-festivali.aspx>, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).
- Göçoğlu, V.**, “Kamu Politikası Ve Sosyal Medya İlişkisi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2014.
- Gökçe, O.**, “Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı”, **Kurgu Dergisi**, Sayı 14, 1996.
- Göküş, M.**, “Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Bürokrasinin Rolü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 6, 2000, ss. 35-43.
- Gölcüklü, F.**, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında 5387 Sayılı Kanun ve Tatbikattan Bir Örnek”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 2, 1957, ss. 84-95.
- Güler, D. ve Ulutak, N.**, “Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile”, **Kurgu Dergisi**, Sayı 11, 1992, ss. 51-76.
- Güneş, İ.**, “Kolektif Karar Alma Mekanizmasında Kullanılan Oylama Yöntemleri”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1-2, 2001, ss. 131-147.
- Hacıoğlu, B. C.**, “Yeni Türk Ceza Kanun Tasarısının Çocuk ve Küçük Ceza Hukukuna İlişkin Hükümleri”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 1998, ss. 1-20.

Henry, N., Public “Administration and Public Affairs, Upper Saddle River, New Jersey. Prentice Hall. s. 305’den aktaran: Yıldız, M. ve diğerleri, (2016). “Kamu Politikasını Türk İdare Tarihi Üzerinden Çalışmak”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 34, Sayı 2, 2004, ss. 133-158.

<http://5te1.cocukhaklariizleme.org/>, (Erişim Tarihi: 12.10.2018).

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710.htm>, (Erişim Tarihi: 09.10.2018).

Işıkcı, Y. M. ve Karatepe S., “Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, İlkbahar, 2016, ss. 69-100.

İpek, A., “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 1, 2012, ss. 152-173.

Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk Sayfası, <http://www.kdkcocuk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 12.10.2018).

Kamu Denetçiliği Kurumu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6328.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.10.2018).

Kamu Denetçiliği Kurumu, <https://www.ombudsman.gov.tr/kadin-cocuga-yonelik-aile-ici-siddetin-onlenmesine-iliskin-mekanizmalarin-etkinliginin-arttirilmasi-calistayi-duzenlendi/index.html>, (Erişim Tarihi: 13.10.2018).

Kapani, M., **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.

Kapani, M., **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012.

Karasubaşı, İ., “II. Dünya Savaşı Çocukları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt 55, Sayı 1, 2015, ss. 441-450.

Kavruk, H., **Anakent’e Bakış**, Hizmet-İş Sendikası Yayınevi, Ankara, 2002.

Kaya, S. Ö., “Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2011.

Keskin, N., “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi”, <https://drnurdankeskin.wordpress.com/2016/03/05/cenevre-cocuk-haklari-bildirgesi/>, (Erişim Tarihi: 02.02.2018).

- Keyman, F.** “Sivil Toplum Geliştirme Merkezi”, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiye-de-sivil-toplunun-seruveni.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.03.2017).
- Kırıık, F. ve Sezer, Ö.**, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) Kamu Politikası Oluşturma Sürecindeki Rolü”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Yıl 11, Sayı 2, 2015, ss. 199-215.
- Konya Büyükşehir Belediyesi**, <http://www.konya.bel.tr/>, (Erişim Tarihi: 04.01.2019).
- Koruncuk Vakfı**, <https://koruncuk.org>, (Erişim Tarihi: 03.02.2019).
- Korunmaya Muhtaç ve Kimsesiz Çocuklar Vakfı**, <http://kimsev.org>, (Erişim Tarihi: 06.02.2019).
- Köseoğlu, Ö.**, “Meslek, Sanat ve Disiplin Olarak Kamu Politikası: Türkiye'ye İzdüşümleri”, **Bilgi Dergisi**, 2013, ss. 4-36.
- Kulaç, O. ve Çalhan, H. S.** (2013). “Bir Kamu Politikası Süreci Analizi: Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu Yurtdışı Lisansüstü Bursları”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Kasım, Yıl 5, Sayı 10, 2013, ss. 205-225.
- Kuran-ı Kerim Meali**, <http://www.kuranikerim.com/melmalili/isra.htm>, (Erişim Tarihi: 05.02.2018).
- Kurt, S. L.**, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Ocak-Haziran, Sayı 36, 2016, ss. 99-127.
- Meclis** **Haber**, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=72943, (Erişim Tarihi: 11.10.2018).
- Merter, F.**, **1950-1988 arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)**, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
- Milli Eğitim Bakanlığı**, “İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı”, Ankara, 2018.
- Milli Eğitim Bakanlığı**, “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı”, Ankara, 2018.
- Milli Eğitim Bakanlığı**, <http://tegm.meb.gov.tr/www/ulusal-projeler/kategori/7>, (Erişim Tarihi: 09.12.2018).
- Mutlu Yuva Derneği**, <https://mutluyuva.org>, (Erişim Tarihi: 03.02.2019).

- Nacak, O.**, “Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Yeni İletişim Araçları ve Sosyal Ağların Rolü”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 46, 2014, ss. 100-116.
- Onat, F.**, “Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı 31, 2010, ss. 104-122.
- Özcan, Ö.**, “Orta Çağ’dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi”, **Çocuk ve Medeniyet Vakfı Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, 2017, ss. 91-125.
- Özer, U.** “Kamu Yönetimi Ders Notları”, <http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/duyurular/ugurozer@hititedutr060320177Z3K6U6W.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.04.2017).
- ÖZTÜRK, H. K.**, “Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 13, Ekim, 2017, ss. 253-276
- Polat, O.**, “Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu”, **Toplum ve Demokrasi Dergisi**, Ocak-Nisan, Cilt 2, Sayı 2, 2008, ss. 149-157.
- Sağlam, M. ve Aral N.**, “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”, **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, Aralık, 2016, ss. 43-56.
- Sağlam, M. ve diğerleri**, “Bebeklik Döneminde Çocuk Hakları”, **Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, 2015, ss. 723-737.
- Sağlık Bakanlığı**, <https://www.saglik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 04.01.2019).
- Sakal, M.**, “Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 1998, ss. 211-229.
- Salim, M.**, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta, 2011.
- Sarica, F. H.**, “Türkiye’de Kamu Politikalarının Toplumsal-Siyasal Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin, 2008.
- Serbest, S.**, “Uluslararası Örgütlerin “Politika Aktarımı” Bağlamında Ulusal İş Sistemlerine Etkisi”, **Sayıştay Dergisi**, Ekim-Aralık, 2015, ss. 71-94.
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi**, “Çocuk Hakları Alanında Daha Güçlü Bir Savunuculuk İçin Stratejik Davalama Kılavuzu”.
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi**, “Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri”, <https://rm.coe.int/16802eedda>, (Erişim Tarihi: 18.11.2017).

Sivil Toplum İzleme Raporu 2013-2014, <http://www.tusev.org.tr/tr/arastirma-ve-yayinlar/sivil-toplum-izleme-raporu-1/sivil-toplum-izleme-raporu-2013-2014>, (Erişim Tarihi: 23.11.2017).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, www.shcek.gov.tr, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).

Şimşek, B. Ş., “Türkiye’de 2005 Yılı Sonrası Çocuk Haklarının Gelişimi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı, Ankara, 2016.

Tamzok, N., “Kamu Politikası Analizi: Elektrik Enerjisi Sektörü”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2007.

Tan, M., “Çağlar Boyunca Çocukluk”, **Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi**, Cilt 22, Sayı 1, 1998, ss. 71-88.

Tarım ve Orman Bakanlığı, Erzurum İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, <https://erzurum.tarimorman.gov.tr/Haber/311/2018-Yili-Lider-Cocuk-Tarim-Kampi-Cocuklar-Eglenerek-Ogrendiler>, (Erişim Tarihi: 27.01.2019).

Tarım ve Orman Bakanlığı, <http://www.milliparklar.gov.tr/video/%C3%A7ocuk-kul%C3%BCb%C3%BC>, (Erişim Tarihi: 26.01.2019).

Tataroğlu, M. “Parlamentar ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar ve Bürokrasi İlişkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2013, ss. 99-119.

Terkan B., “Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 17, 2007, ss. 561-584.

Topuz, H., **Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996.

Tumay, M. ve Okatan, F., “Alexis De Tocqueville'e Göre Sivil Toplum”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 3, 2015, ss. 321-339.

Tunç, H., “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, 2008, ss. 1113-1132.

Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5cb9eef5141a54.37437996, (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

Türk Medeni Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>. (Erişim Tarihi: 03.04.2018).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı, https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/23_Nisan.htm, (Erişim Tarihi: 08.02.2018).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.02.2018).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Temel İnsan Hakları Belgeleri, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.03.2018).

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, “İstatistiklerle Çocuk 2017”, Nisan 2018, Sayı: 27596.

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, “Ölüm İstatistikleri 2017”, Temmuz 2018, Sayı: 27592.

Uluğtekin, S., Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları, Türkiye Barolar Birliği Yayınları:71, Ankara, 2004.

Usta, A., “Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış”, **Yasama Dergisi**, Sayı 24, Mayıs-Ağustos, 2013, ss. 82-102.

Ünal, Ş., **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89, Ankara, 2001.

Ünal, V., “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”, **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 36, Sayı 2, 2012, ss. 1-27.

Yağmurlu, A., “Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, 2011, ss. 5-15.

Yaka, A. “Toplumsal Dinamik: Politika Nedir?”, <http://www.aydinyaka.com/index.php/tum-makaleler/52-politika-nedir.html>, (Erişim Tarihi: 04.03.2017).

Yalçın, S. K. ve Şengül, M., “Dede Korkut Hikâyelerinin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, 2004, ss. 209-224.

Yapıcı, M. ve Yapıcı, Ş., “Bir Değer Olarak Çocukluk”, **Üniversite ve Toplum Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi**, e-dergi, 2004, ss. 1-4.

- Yerlikaya, H.**, “Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Katılımcılık ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri”, **Uzmanlık Tezi**, Kalkınma Bakanlığı Bilgi İdaresi Toplum Başkanlığı, 2015.
- Yıldız, M. ve Sobacı M. Z.**, **Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama**, Adres Yayınları, Ankara, 2013.
- Yıldız, M.** “Türkiye Bilimler Akademisi Ulusal Açık Ders Malzemeleri Kamu Politikası Ders Notları”, <http://www.acikders.org.tr/mod/resource/view.php?id=2789>, (Erişim Tarihi: 14.09.2017).
- Yılmaz, V. E.**, “Kamu Politikası Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Hizmeti Yayıncılığının Analizi (1960-2006)”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Ankara, 2010.
- Yörükoğlu A. ,** **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınları, İstanbul, 1992.

EK-1 ANKET FORMU

İyi günler,

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülen “**Türkiye’de Kamu Politikası Bağlamında Çocuk Hakları ve Çocuk Politikası: Vatandaş Algısı**” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında bir çalışma yürütmekteyiz. Verdiğiniz bütün bilgiler bilimsel amaçlar için kullanılacak olup, soruları içtenlikle cevaplamanız çalışmanın sonuçlarının sağlıklı olması adına önem taşımaktadır.

Göstermiş olduğunuz ilgi ve ayırdığınız zaman için şimdiden teşekkür ederiz.

Hamza Demirtaş

Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ

Görüşülen Kişinin;**Cinsiyetiniz**

1() Erkek

2() Kadın

Yaşınız

1() 18-24

2() 25-34

3() 35-44

4() 45-54

5() 55 ve üstü

Medeni Durumunuz

1() Evli

2() Bekâr

3() Eşinden Ayrı

Eğitim Durumunuz

1() Okur-yazar

2() İlkokul

3() Ortaokul

4() Lise

5() Üniversite

6() Lisansüstü

Mesleğiniz

1() Devlet Memuru

2() Çiftçi/Ziraatçı

3() İşçi

4() Öğrenci

5() Ev Hanımı

6() İşsiz/İş arıyor

7() Özel sektör çalışanı

8() Esnaf/Zanaatkar

9() Emekli

10() Tüccar/İiadamı/Sanayici

11() Serbest meslek

12() Diğer.....

Gelir Durumunuz

1() Alt Gelir Grubu 2() Orta Gelir Grubu 3() Üst Gelir Grubu

İkamet Edilen İlçe

1() Selçuklu

2() Meram

3() Karatay

Çocuğunuz var mı

1() Evet, erkek çocuğum var

2() Evet, kız çocuğum var

3() Evet hem erkek, hem kız çocuğum var 4() Hayır, çocuğum yok

Kaç tane çocuğunuz var:**Çocuklarınızın Yaşları:****1.çocuk....., 2.çocuk....., 3.çocuk....., 4.çocuk, 5.çocuk.... 6.çocuk.....,****S1. Engelli Çocuğunuz var mı?**

1() Evet

2() Hayır

S2. Engelli çocuğunuz varsa devletten yardım alıyor musunuz?

1() Evet

2() Hayır

S3. Her şeyi göz önünde bulundurarak şimdilerde hayatınızdan ne kadar memnun olduğunuzu söyler misiniz?

- 1() Çok memnunum 2() Memnunum 3() Ne memnun ne de değilim
4() Memnun değilim 5() Hiç memnun değilim 6() Fikrim yok

S4. Gelecekte ne kadar umutlusunuz?

- 1() Çok umutluyum 2() Umutluyum 3() Ne umutsuz ne de umutluyum
4() Umutlu değilim 5() Hiç umutlu değilim 6() Fikrim yok

S5. Siyasi görüş olarak kendinizi “sağ” ya da “sol” görüş içerisinde nereye konumlandırırsınız? 0’dan uzaklaştıkça sağ görüşe yaklaşmakta olduğunuzu düşünerek rakamlardan birisini tercih ediniz.

Sol									Sağ	
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
()	()	()	()	()	()	()	()	()	()	()

S6. Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendirirsiniz?

- 1() Çok dindar biriyim 2() Dindar biriyim 3() Ne dindar ne de dindar biri değilim
4() Dindar biri değilim 5() Hiç dindar biri değilim 6() Fikrim yok

S7. Kendinizi hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz?

- 1() Adalet ve Kalkınma Partisi-AKP 2() Cumhuriyet Halk Partisi-CHP
3() Milliyetçi Hareket Partisi-MHP 4() Halkların Demokratik Partisi HDP
5() İyi Parti 6() Hiçbiri
7() Diğer (Lütfen belirtiniz).....

S8. Siyasi yelpazede kendinizi nereye ait görüyorsunuz? (Bir seçenek işaretleyiniz)

- 1() Muhafazakâr 2() Milliyetçi 3() Milliyetçi/Muhafazakâr
4() Liberal 5() Solcu 6() Sosyal Demokrat
7() Cumhuriyetçi/Kemalist 8() Ulusalçı 9() Diğer(Lütfen belirtiniz)

S9. Çocukluğunuzda aile bütçesine katkı amacıyla hiç çalıştınız mı?

- 1() Evet 2() Hayır

S10. Çocuklarınızı yeteneklerine uygun herhangi bir sanatsal etkinliğe veya bir kursa gönderiyor musunuz?

- 1() Evet 2() Hayır

S11. Ekonomik olarak, çocuklarınıza iyi bir gelecek hazırlayabilecek şartlara sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?

- 1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S12. Anne-baba olarak çocuklarınızı her türlü tehlike ve olumsuzluklara karşı koruyabiliyor musunuz?

- 1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S13. Çocuklarınızı hayata hazırlarken haklarını bilen bireyler yetiştirebildiğinizi düşünüyor musunuz?

- 1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S14. Sizce demokrasi ve insan hakları kültürünün oluşturulmasında ülkemizde çocuklara yeterli düzeyde eğitim verildiğini düşünüyor musunuz?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S15. Hayatınızla ilgili alacağınız herhangi bir kararda çocuklarınıza danışır mısınız?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S16. Daha önce kendi çocuğunuza yönelik bir hak ihlali yaşadınız mı?

1() Birçok kez yaşadım 2() Bir kez yaşadım 3() Hiç yaşamadım 4() Fikrim yok

S17. Çevrenizde, çocukların haklarına yönelik bir ihlale şahit oldunuz mu?

1() Birçok kez şahit oldum 2() Bir kez şahit oldum 3() Hiç şahit olmadım
4() Fikrim yok

S18. Çocuğunuza yapılan bir hak ihlali karşısında, devletin çocuklarınızı koruyabileceğini düşünüyor musunuz?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S19. Sizce çocukların üzerinde ailenin sınırsız etki ve yetkisi bulunmalı mıdır?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S20. Çocuklara karşı herhangi bir hak ihlali yapıldığında toplumun tüm kesimlerinin ortak tavır alabildiğini düşünüyor musunuz?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S21. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Alo 183 (Sosyal Destek) hattı hakkında bilgi sahibi misiniz?

1() Evet 2() Hayır, hiç duymadım 3() Fikrim yok

S22. Çocuklar için güvenli oyun alanları sağlamak Devletin/ belediyelerin görevi midir?

1() Kesinlikle görevidir 2() Görevidir 3() Ne görevidir ne de görevi değildir
4() Görevi değildir 5() Kesinlikle görevi değildir 6() Fikrim yok

S23. Sivil toplum kuruluşlarının çocuklar ile ilgili çalışmaları yeterli buluyor musunuz?

1() Çok yeterli 2() Yeterli 3() Ne yeterli ne de yetersiz
4() Yetersiz 5() Hiç yeterli değil 6() Fikrim yok

S24. Yaşadığınız kentin (Konya) çocuklar için ne kadar güvenli olduğunuz düşünüyorsunuz?

1() Oldukça güvenli 2() Güvenli 3() Ne güvenli ne de güvensiz
4() Güvensiz 5() Hiç güvenli değil 6() Fikrim yok

S25. Yaşadığınız kentin (Konya) çevre planlaması çocukların oyun yeri gereksinimlerine göre yapıyor mu?

1() Tamamen yapıyor 2() Yapıyor 3() Ne yapıyor ne de yapılmıyor
4() Yapılmıyor 5() Hiç yapılmıyor 6() Fikrim yok

S26. Yaşadığınız kent (Konya) özelinde belediyelerin çocuklar konusundaki çalışmalarından memnun musunuz?

1() Çok memnunum 2() Memnunum 3() Ne memnunum ne de memnun değilim
4() Memnun değilim 5() Hiç memnun değilim 6() Fikrim yok

S27. Çocuğun gideceği okulun seçiminde fikrinin alınması gerektiğini düşünüyor musunuz?

1() Evet, alınmalı 2() Hayır, gerekli değil 3() Fikrim yok

S28. Çocukların madde kullanımına karşı korunmaları gerektiğine inanıyor musunuz?

1() Kesinlikle korunmalı 2() Korunmalı 3() Ne korunmalı ne de korunmamalı
4() Korunmamalı 5() Kesinlikle korunmamalı 6() Fikrim yok

S29. Çocuğun cinsellik ve şiddetle ilgili filmler izlemesi engellenmeli midir?

1() Kesinlikle engellenmeli 2() Engellenmeli 3() Ne engellenmeli ne de engellenmemeli
4() Engellenmemeli 5() Kesinlikle engellenmemeli 6() Fikrim yok

S30. Devlet, çocuk bedeninin kullanılmasını (reklâm, haber, pornografi vb) önlemeye yönelik yasa yapmalı mıdır?

1() Evet, kesinlikle yapmalı 2() Hayır, gerekli değil 3() Fikrim yok

S31. Seçmen olarak, siyasi partilerin çocuklara yönelik politika planları oy vermenizi etkiler mi?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S32. Ülkemizde yaşayan Suriyeli ailelerin çocuklarına yönelik devletin izlemiş olduğu politikaları destekliyor musunuz?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

S.33 Sizce, suç işleyen çocukların varlığı, yetişkinlerin ve devletin çocuklarla ilgili uygulamalarının eksik yada hatalı olduğunun göstergesi midir?

1() Evet 2() Hayır 3() Kısmen 4() Fikrim yok

Aşağıdaki kurum ve kuruluşları çocuk hakları ile ilgili çalışmalar konusunda ne kadar başarılı buluyorsunuz?

S.No	Kurum Adı	Çok Başarısız	Başarısız	Kararsızım	Çok Başarılı	Başarılı	Fikrim Yok
S34.	Türkiye Büyük Millet Meclisi	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S35.	Aile, Çalışma ve Sosyal Hiz. Bakanlığı	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S36.	Milli Eğitim Bakanlığı	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S37.	Sağlık Bakanlığı	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S38.	Adalet Bakanlığı	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S39.	Gençlik ve Spor Bakanlığı	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S40.	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S41.	Emniyet Genel Müdürlüğü	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S42.	Diyanet İşleri Başkanlığı	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S43.	Medya	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S44.	Siyasi Partiler	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S45.	Yerel Yönetimler	1()	2()	3()	4()	5()	6()
S46.	Sivil Toplum Kuruluşları	1()	2()	3()	4()	5()	6()

S. No	İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
S47.	Bütün çocuklar eşit haklara sahip olmalıdır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S48.	Çocukların kendine ait özel yaşantısı olmalıdır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S49.	Toplumda haklarını bilen ve savunabilen çocukların yetiştirilmesi gereklidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S50.	Çocuk haklarının devlet tarafından koruma altına alınması gereklidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S51.	Çocuk hakları ihlallerinin değerlendirilmesine yönelik şikâyet mercileri olmalıdır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S52.	Çocuk hakları eğitimi gereklidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S53.	Çocuklara yönelik işlenen suçlarda verilen cezalar yeterlidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S54.	Çocukların eğitimi ve denetimi ile ilgilenen personel çocuk hakları konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S55.	Eğitim sistemimiz çocuklara haklarını öğretme ve tehlike anında kendilerini koruma gibi konularda yeterlidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S56.	Çocuklar arasında zengin-yoksul ayrımının engellenmesine yönelik eğitim politikaları yeterlidir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S57.	Ülkemizde özel eğitime muhtaç ile hasta çocuklara eşit eğitim fırsatı verilmektedir.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S58.	Çocuklar sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanabilmektedir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S59.	Çocukların kötü beslenme alışkanlıklarından korunması ile ilgili yapılan çalışmalar yeterlidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S60.	Suç işleyen çocuklara zincir, kelepçe vb. aletler takılabilir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S61.	Televizyon programlarında çocukların yetişkin dil, davranış, giysilerle makyaj ve görüntülerle yer almasını doğru bulmuyorum	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S62.	Çocuklar aile içi şiddete karşı korunmalıdır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S63.	İslah evlerinde çocuklara yeterli şekilde sahip çıkılmaktadır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S64.	Devlet çocuğu her türlü kötü muameleden korumalıdır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S65.	Evsiz çocukların devlet tarafından korunması ve yetiştirilmesi gereklidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S66.	Çocuklar aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışabilir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S67.	Kendi çocukluğumun olanakları ile kıyasladığımda günümüz çocuklarının olanakları daha iyidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S68.	Devletin çocuk işçilerin haklarının korunmasına yönelik izlemiş olduğu politikalar yeterlidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S69.	Sosyal medyanın çocuklara yönelik tehdit içeren unsurlarına karşı devletin uyguladığı politikalar yeterlidir	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S70.	Çocuklara yönelik ihmal ve istismar haberleri toplum sağlığı bakımından gizli tutulmalıdır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S71.	Suçla itilmiş çocuklar topluma yeterli düzeyde kazandırılmaktadır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S72.	Çocuk hakları medyada yeterli derecede yer almaktadır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
S73.	Devlet engelli çocukları korumak, eğitmek ve istihdam etmek için gerekli önlemleri almalıdır	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)